

E-post: noa@stami.no
Telefon: 23 19 51 00
www.stami.no/noa

NOA
Nasjonal overvåking av
arbeidsmiljø og -helse
Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI)
Postboks 8149 Dep
0033 Oslo

STATENS ARBEIDSMILJØINSTITUTT

ARBEIDSMILJØ OG HELSE

– slik norske yrkesaktive opplever det

HOVEDRAPPORT

Rapporten presenterer resultater fra Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse for 2006 og tar for seg arbeidsmiljø og helse blant yrkesaktive i Norge – slik de selv opplever det.

NOA er en avdeling ved Statens arbeidsmiljøinstitutt og har som oppgave å samordne, systematisere og formidle kunnskap om arbeidsmiljø og helse til myndigheter og andre brukergrupper. Overvåkningssystemet som NOA baserer sitt arbeid på, skal først og fremst bidra til å styre den forebyggende innsatsen mot arbeidsrelaterte helseskader, det vil si sykdom, skader, uførhet og for tidlig død, og mot utstøting gjennom sykefravær og uføretrygging som følge av risikoforhold i arbeidslivet.

NOA

- framskaffer og forbedrer relevante data og informasjon og gjør dem tilgjengelige for aktuelle brukere
- gir en samlet presentasjon av de viktigste dataene til samfunnet
- gir grunnlag for regelmessige rapporter til regjeringen og Stortinget for å bedre kunnskapsgrunnlaget for politisk handling
- er med på å bedre grunnlaget for prioritering av målgrupper, innsatsområder og strategier, både for de enkelte næringene selv og for myndighetene

Denne rapporten er skrevet av:

Tore Tynes
Trine Eiken
Tom Kristian Grimsrud
Tom Sterud
Steinar Aasnæss

Det redaksjonelle arbeidet ble avsluttet
10. juni 2008

Serie: STAMI-rapport
Årg. 9, nr. 16 (2008)
ISSN: 1502-0932
Dato: 10/06/2008

FORORD

Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og -helse (NOA), som er en avdeling ved Statens arbeidsmiljøinstitutt, overvåker norsk arbeidsmiljø og relevante helseforhold for å fremskaffe kunnskap til myndigheter og norsk arbeidsliv. Denne rapporten beskriver status og utviklingstrekk i arbeidsmiljøet og for en del helseplager blant norske yrkesaktive. Rapporten bygger på Statistisk sentralbyrås (SSB) levekårsundersøkelse om arbeidsmiljø for 2006 (LKU 2006). Lavekårsundersøkelsene er offentlige og uavhengige undersøkelser som hvert tredje år kartlegger arbeidsmiljøet i Norge gjennom intervjuer blant tilfeldig trukne personer.

Med finansiering fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet ble LKU 2006 utvidet til å omfatte et større utvalg (flere personer) enn tidligere levekårsundersøkelser. Utvidelsen gjør det mulig å gi en mer inngående presentasjon av arbeidsmiljø og helseforhold fordelt på alder, kjønn og 45 yrkesgrupper. Vi har valgt å gruppere deltakerne etter yrke fremfor næring fordi yrkesinndelingen gir mer ensartede grupper, og fordi yrke gir et tydeligere bilde av den type arbeid som blir utført. Videre antar vi at yrkesgrupper gir oss en mer stabil bakgrunn for å vurdere endringer i arbeidsmiljøet over tid.

Fra 2006 blir LKU i tillegg gjennomført med paneldesign, som innebærer at en del av deltakerne intervjues gjentatte ganger med 3 års mellomrom. Når svarene fra første gjentatte spørsmål foreligger fra 2009-undersøkelsen, kan vi studere hvordan arbeidsmiljøet og forekomsten av plager endrer seg for den samme gruppen.

Levekårsundersøkelsene utgjør en viktig del av NOAs overvåkingssystem, og de gir en helhetlig og nyansert beskrivelse av arbeidsmiljø og helse i Norge slik de yrkesaktive selv opplever det. For mange arbeidsmiljøforhold er det viktig at selvrapportering følges opp med objektiv kartlegging både av eksponering og av effekter før man trekker konklusjoner om risiko og sammenhenger.

Noen resultater fra LKU 2006 er lagt ut på SSB sine nettsider. NOAs analyser er publisert i denne hovedrapporten og i delrapportene:

- Psykososialt arbeidsmiljø
- Organisatorisk arbeidsmiljø
- Fysisk arbeidsmiljø
- Kjemisk arbeidsmiljø
- Ergonomisk arbeidsmiljø

Rapportene er utarbeidet av overlege Tore Tynes, seniorrådgiver Trine Eiken, seniorrådgiver Tom Sterud, overlege Tom Kristian Grimsrud og avdelingsdirektør Steinar Aasnæss.

Vi håper rapportene vil bidra til å sette i gang nye programmer og tiltak som fremmer god mental og fysisk helse på norske arbeidsplasser. En stor takk rettes til NOAs faglige råd, til kollegaer ved instituttet, og til de mange fagpersoner som har gitt bidrag og gode innspill under arbeidet med rapportene. Takk også til SSB som har gjennomført undersøkelsen og gitt oss gode råd underveis.

Juni 2008

Trygve Eklund
direktør

FORKORTELSER

AID: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

AKU: Arbeidskraftsundersøkelsen, intervjuundersøkelser som Statistisk sentralbyrå foretar i et representativt utvalg av befolkningen.

EU: Den europeiske union

EWCS: European Working Conditions Survey, intervjuundersøkelser av arbeidsforhold i europeiske land.

ILO: International Labor Organization, et FN-organ som arbeider med avtaler, anbefalinger og internasjonale spørsmål knyttet til arbeidsmarked og arbeidsmiljø.

LKU: Levekårsundersøkelsen, intervjuundersøkelser som Statistisk sentralbyrå hvert år foretar i et representativt utvalg av befolkningen. Hvert tredje år er spørsmålene rettet mot arbeidsmiljøet.

NAV: Arbeids- og velferdsforvaltningen (tidligere «Ny arbeids- og velferdsforvaltning») består av den statlige Arbeids- og velferdsetaten og deler av kommunenes sosialtjenester.

NOA: Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og helse, en avdeling ved Statens arbeidsmiljøinstitutt.

SSB: Statistisk sentralbyrå.

STAMI: Statens arbeidsmiljøinstitutt, et statlig nasjonalt forskningsinstitutt for arbeidsmiljø og helse. Virksomheten omfatter forskning, utredning, tjenesteyting, utdanning og formidling. Et overordnet mål er å skape og formidle kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse.

SAMMENDRAG

Rapporten «Arbeidsmiljø og helse – slik norske yrkesaktive opplever det» bygger på intervjuer om arbeidsmiljø og helse blant norske yrkesaktive fra Levekårsundersøkelsen for 2006 (LKU 2006) utført av Statistisk sentralbyrå (SSB).

Rapporten beskriver viktige sider av arbeidsforhold og helseplager etter yrke, alder og kjønn.

ARBEIDSMILJØ OG YRKE

Utviklingstrekkene fra 1989 til 2006 tyder på at de fleste arbeidsmiljøforhold har endret seg nokså lite de siste 15 årene.

Når det gjelder det organisatoriske arbeidsmiljøet er den gjennomsnittlige ukentlige arbeidstiden i Norge lav sammenlignet med de fleste andre land, og det ser ut til å være en tendens mot en ytterligere reduksjon. Norsk arbeidsliv kjennetegnes videre av relativt høy fleksibilitet med hensyn til arbeidstid og en høy forekomst av skift-, turnus- og deltidsarbeid. En tredjedel av alle yrkesaktive har i løpet av de siste tre årene opplevd omorganiseringer som har påvirket arbeidssituasjonen. Mange omorganiseringer innebærer nedbemanning, men slike nedbemanninger synes å være mindre vanlige de siste årene.

Utviklingen har gått i positiv retning for en rekke psykososiale arbeidsmiljøfaktorer. I 2006 ser vi at arbeidstakerne i større grad enn før opplever å få tilbakemelding fra sine overordnede, og flere rapporterer om gode muligheter for å videreutvikle

seg faglig. 8 prosent av norske arbeidstakere befinner seg likevel i en særlig belastende arbeidssituasjon med høye krav kombinert med lav kontroll over egen arbeidssituasjon og lav sosial støtte. Av de yrkesaktive som befinner seg i denne situasjonen, er det en overvekt av kvinner (64 %, mot 36 % menn).

Flere ergonomiske belastninger i arbeidssituasjonen er blitt litt mindre utbredt de siste 15 årene. Det har for eksempel skjedd en vesentlig nedgang i andelen yrkesaktive som må løfte tungt flere ganger om dagen, eller som må sitte i lange perioder uten å kunne strekke på seg. Et unntak er arbeid med gjentatte og ensidige arm- eller håndbevegelser, hvor det har vært en jevn økning de siste årene i andelen som opplever dette. I 2006 er nesten 40 prosent utsatt for slike gjentatte arm- eller håndbevegelser.

Forekomsten av tradisjonelle kjemiske og fysiske påvirkninger i arbeidsmiljøet har generelt gått ned de siste årene. En stadig synkende andel angir at de er utsatt for hudirriterende stoffer og forurenset luft i arbeidssituasjonen. Andelen arbeidstakere som sier de er utsatt for støv, gass eller damp i arbeidssituasjonen, er halvert fra 1989 til 2006. I 2006 opplevde 11 prosent av mennene og 4 prosent av kvinnene slik luftforurensning halve arbeidsdagen eller mer. Det har også vært en nedgang i andelen som arbeider under vanskelige lysforhold, og det samme gjelder for sterk støy og varme. Dårlig innemiljø er den hyppigst rapporterte fysiske arbeidsmiljøfaktoren, men det har vært en viss nedgang også her. I 2006 rapporterte

28 prosent av de yrkesaktive om dårlig innemiljø det meste av arbeidsdagen, mot 34 prosent i 2000.

Vi har sett på de ulike arbeidsmiljøbelastningene i sammenheng ved å sammenstille yrkesgrupper som er blant de fem mest utsatte for en eller flere arbeidsmiljøbelastninger. En slik sammenstilling viser at tradisjonelt manuelle, mannsdominerte yrker innenfor bygg- og anleggssektoren, på verksteder og i industrien ligger på toppen når det gjelder totalbelastning av kjemiske, fysiske og ergonomiske miljøfaktorer. De organisatoriske og psykososiale arbeidsmiljøbelastningene fordeler seg jevnere mellom yrkesgruppene, men har en relativt høy forekomst innenfor flere kvinne-dominerte yrker i helsevesenet og tjenesteytende sektor.

ARBEIDSRELATERTE HELSEPROBLEMER

Arbeidsrelaterte plager og symptomer er for det meste like utbredt i 2006 som for 10–15 år siden. I 2006 oppgir litt over én av ti at de er ganske plaget eller svært plaget av smerter i nakken, skuldre eller øvre del av ryggen som helt eller delvis skyldes jobben. Tilsvarende tall for smerter i armer eller hender og for smerter i nedre del av ryggen er vesentlig lavere, om lag én av tjue. Én av tre yrkesaktive føler seg ukentlig fysisk utmattet etter endt arbeidsdag.

Kjønn og arbeidsrelaterte helseproblemer

Kvinner har gjennomgående en høyere forekomst av arbeidsrelaterte plager enn menn. Spesielt gjelder dette smerter i nakke, skuldre eller øvre del av ryggen, som er den hyppigst rapporterte arbeidsrelaterte helseplagen. En andel på 37 prosent blant kvinnene hadde slike smerter siste måned før intervjuet mot 22 prosent blant menn. Forekomsten av psykiske plager er derimot relativt lik blant menn og kvinner.

Flere kvinner enn menn føler seg ukentlig fysisk utmattet etter endt arbeidsdag (henholdsvis 36 og 28 %). Andelen som oppgir at de siste måned hadde plager som følge av skade på jobb, og andelen som rapporterer arbeidsrelatert nedsatt hørsel, er derimot høyere blant menn. Det kan ha sammenheng med at enkelte mannsdominerte yrker er særlig utsatt for skader og sterk støy.

Kjønnforskjellene i nakke- eller skuldresmerter og fysisk utmattelse synes i liten eller ingen grad å henge sammen med at menn og kvinner jobber i forskjellige yrker. Kvinner rapporterer mer av disse helseplagene enn menn også innenfor samme yrkesgruppe.

Yrke og arbeidsrelaterte helseproblemer

Blant de yrkesgruppene som rapporterer mest plager, finner vi både yrker som er preget av tradisjonelt mannsdominert tungt arbeid, og mer kvinne-dominerte yrker innenfor matlagning, renhold, servicenæring og helsevesen. Mange av de yrkesgruppene hvor muskel- og skjelettplager og psy-

kiske plager er vanlige, finner vi også igjen blant dem som er særlig utsatt for psykososiale og ergonomiske belastninger. Plager med hud, pust, hørsel eller syn forekommer oftest i de faglærte og ufaglærte mannsdominerte manuelle yrkene hvor folk er utsatt for kjemiske, biologiske og fysiske påvirkninger i arbeidet.

De tre yrkesgruppene som er mest belastet når alle typer plager sees under ett, er gruppene renholdere, servicepersonell i hotell-, restaurant- og frisørfag, og kokker og kjøkkenassistenter. Helseplagene gjelder særlig muskel- og skjelettsmerter. De samme tre yrkesgruppene rapporterer også en høy forekomst av flere arbeidsmiljøbelastninger, spesielt psykososiale og organisatoriske belastninger, som kan ha stor betydning for muskel- og skjelettsmerter.

To andre kvinnelederte yrkesgrupper som har høy forekomst av jobbelaterte muskel- og skjelettplager, er lege- og tannlegesekretærer og apotek- og pleie- og omsorgsarbeidere. To manndominerte yrkesgrupper som har høy forekomst av jobbelaterte muskel- og skjelettplager, er gruppen som omfatter rørleggere og bygghåndverkere, og gruppen med sjåførere og mannskap. Alle disse yrkesgruppene kjennetegnes av at de ligger høyt på en rekke psykososiale og organisatoriske arbeidsbelastninger. Rørleggerne skiller seg ut ved i tillegg å ha høy forekomst av flere ergonomiske belastninger som tunge løft, løft i ubekvem stilling, mye arbeid på huk eller knær, og arbeid med hendene over skulderhøyde.

Prosessoperatører i industri og oljevirksomhet og den sammensatte gruppen vei-, anleggs-, stein- og murarbeidere er de yrkesgruppene som har flest helseplager knyttet til hud, pust, hørsel og syn, etterfulgt av gruppen med

mekanikere, sveisere, og plate- og verkstedsarbeidere. Disse yrkesgruppene kjennetegnes også av at de er utsatt for potensielt helseskadelige kjemiske og fysiske påvirkninger i arbeidet.

Sysselsatte i primærnæringene, operatører i næringsmiddelindustrien og restgruppen med ufaglærte er blant de yrkesgruppene som har mest plager av forskjellig art, både kroppslige og psykiske plager. Dette sammensatte bildet av mangfoldige plager svarer til arbeidsmiljøer med høy forekomst av flere belastende faktorer som også er av ulik art. Primærnæringene kan tjene som et eksempel, hvor det rapporteres om en hyppig forekomst av organisk støv, tunge løft, løft i ubehagelige stillinger og lange arbeidsuker.

Om rapporten

Rapporten bygger på intervjuer om arbeidsmiljø og helse blant norske yrkesaktive fra Levekårsundersøkelsen for 2006 (LKU 2006) utført av Statistisk sentralbyrå (SSB). Alle yrkesaktive som svarte på spørsmål i LKU 2006, nærmere 10 000 i alt, ble delt inn i 45 yrkesgrupper. Inndelingen var styrt av ideen om å lage mest mulig ensartede grupper med hensyn til arbeidsoppgaver og arbeidsmiljø. Yrkesinndelingen utgjør dermed en relativt stabil og entydig faktor i letingen etter særtrekk ved arbeidsmiljøet og helseplager som kan ha sammenheng med jobbtype.

En omfattende tverrsnittsstudie som LKU 2006 gir oss en god oversikt over tilstanden i norsk arbeidsliv både når det gjelder arbeidsmiljø og helse, sett fra de yrkesaktives eget ståsted. Dataene gir en indikasjon på om det er de samme gruppene som opplever størst belastning i arbeidsmiljøet, som

også opplever mest plager med helsen. En slik undersøkelse er derimot ikke egnet til å belyse mulige årsaksammenhenger. Personer kan skifte arbeid eller yrke både på grunn av helseplager og på grunn av et belastende arbeidsmiljø, og helseplagene kan derfor fremstå som mindre vanlige enn det man ville vente, selv i utsatte yrker. For vurdering av årsaksammenhenger bør mål på belastning og mål på helseplager samles inn fra uavhengige kilder og på forskjellig tidspunkt, fordi belastende miljøfaktorer og kroppslige eller psykiske plager gjensidig kan påvirke måten vi opplever disse forholdene på.

Som en bakgrunn for 2006 rapporteringen presenterer vi utviklingstrekk fra flere tilsvarende levekårsundersøkelser i perioden 1989–2006. Levekårsundersøkelsene er offentlige og uavhengige undersøkelser blant tilfeldig trukne personer, og forventes å gi en representativ beskrivelse av hvordan den norske befolkningen oppfatter arbeidsmiljøet sitt. I tillegg til denne hovedrapporten er resultatene publisert i delrapportene Psykososialt arbeidsmiljø, Organisatorisk arbeidsmiljø, Kjemisk arbeidsmiljø, Fysisk arbeidsmiljø og Ergonomisk arbeidsmiljø. Noen resultater fra LKU 2006 er også lagt ut på SSB sine nettsider.

INNHOLDSFORTEGNELSE

	Forord	3
	Forkortelser	5
	Sammendrag	6
1	ARBEIDSMILJØ, YRKE OG HELSE	11
	Innledning	12
	Hvordan har arbeidsmiljøet endret seg de siste årene?	14
	Data om arbeidsmiljø og helse	24
	Hvem er de yrkesaktive?	28
	Yrkesgrupper og næring	30
	Yrkesgrupper og alder	32
	Yrkesgrupper og kjønn	34
	Yrkesgrupper og bedriftsstørrelse	36
2	ARBEIDSMILJØBELASTNINGER – SAMLET VURDERING	39
	Fem på topp – belastende miljøfaktorer	40
3	HELSEEFFEKTER – SAMLET VURDERING	45
	Alder og kjønn	48
	Fem på topp – helseplager	54
4	HELSE OG VELVÆRE – ENKELTFAKTORER	59
	Risiko, arbeidsevne og tilfredshet	61
	Plager etter arbeidsskade	62
	Risiko for å bli utsatt for arbeidsulykker	64
	Risiko for å få belastningsskader på jobb	66
	Risiko for andre helseproblemer på jobb	68
	Arbeidsrelatert sykefravær	70
	Sykenærvær	72
	Fysisk utmattelse etter jobb	74
	Redusert arbeidsevne	76
	Jobbtildfredshet	78
	Kravene på jobben forstyrrer privatlivet	80
	Muskel- og skjelettsmerter	83
	Smerter i nakke, skuldre eller øvre del av rygg	84
	Smerter i korsrygg eller nedre del av rygg	86
	Smerter i albue, underarm eller hender	88
	Smerter i hofter, ben, knær eller føtter	90
	Hodepine eller migrene	92
	Psykiske plager	95
	Nervøsitet, angst eller rastløshet	96
	Nedtrykthet og depresjon	98
	Ille til mote eller nedfor grunnet jobben	100
	Søvnvansker grunnet tanker på jobben	102
	Hud, pust og sanser	105
	Eksem eller allergisk utslett	106
	Tetthet eller piping i brystet	108
	Nedsatt hørsel eller øresus	110
	Øyeplager	112
	Tabeller og figurer	114
	Vedlegg	116

1 ARBEIDSMILJØ, YRKE OG HELSE

I dette kapitlet presenteres NOAs valg av yrkesgrupper som en tilnærming til kartlegging av arbeidsmiljø og helse. Først gis en oversikt over hvordan arbeidsmiljøet har endret seg de siste årene på et overordnet nivå. Videre følger en mer detaljert beskrivelse av datamaterialet som inngår i denne rapporten. Det gis en beskrivelse av hvordan vi har klassifisert enkeltyrker inn i yrkesgrupper, samt en beskrivelse av hvordan disse yrkesgruppene fordeler seg etter næring, kjønn, alder og bedriftsstørrelse.

INNLEDNING

Hvorfor arbeidsmiljø?

Arbeid er et gode både for fellesskapet og for enkeltindividene. Arbeidet er ikke bare et levebrød for de fleste av oss, men det er en arena som har betydning for fremtidsutsikter, sosial kontakt og generell tilfredshet med livet. Vi har behov for å bli sett, satt pris på og føle at vi er til nytte. Samtidig kan arbeidssituasjonen i en del tilfeller forårsake eller medvirke til sykdom og skade. Sviktende helse kan også oppstå uavhengig av arbeidet, og når personlige forutsetninger i form av helse eller kompetanse ikke svarer til kravene som arbeidsplassen stiller, kan arbeidsmiljøet oppleves som særlig belastende.

For fellesskapet, for arbeidsgivere og for de yrkesaktive er det gunstig at arbeidskraft og kompetanse kommer til nytte, og det er bred enighet om at alle yrkesaktive så langt som mulig bør beskyttes mot skadelig påvirkning. For å ivareta disse hensynene, trengs kunnskap om arbeidsmiljø og helse og om sammenhengen mellom dem. Slik kunnskap opparbeides gjennom systematisk innhenting og bearbeiding av data. Overvåking og forbedring av arbeidsmiljøet er derfor viktig både for å hindre skadelig påvirkning og for å fremme helse og inkludering.

En yrkesbasert tilnærming

Å studere virkninger kan være vanskelig dersom forholdene forandrer seg hele tiden. Arbeidslivet er i stadig endring, både fordi arbeidsstyrken er i bevegelse, fordi rammevilkår og politiske strategier skifter, og fordi det utvikles ny teknologi. Nye jobber skapes, og eksisterende jobber forandrer innhold. Mange arbeidsoppgaver må likevel utføres på omtrent samme måte som før, og arbeidsmiljøet vil ofte ligne på det gamle selv om nye tekniske løsninger kommer til. Yrkesbetegnelser kan derfor være et egnet hjelpemiddel til å fange opp det som endrer seg og det som holder seg uendret. Vi har derfor valgt å presentere arbeidsmiljø og helseplager i 45 yrkesgrupper. I tillegg ser vi på betydningen av alder og kjønn.

Denne hovedrapporten er del av en serie som i første rekke bygger på Levekårsundersøkelsen for 2006 (LKU 2006). I den undersøkelsen har om lag 10 000 tilfeldig trukne yrkesaktive svart på ulike spørsmål om arbeidsmiljø og helse. Et såpass stort utvalg har gjort det mulig å kartlegge arbeidsmiljø innenfor ulike yrkesgrupper i langt større detalj enn det som har vært mulig i tidligere levekårsundersøkelser. Vi ser på arbeidsmiljø og helseforhold på bakgrunn av 45 yrkesgrupper. En del av de mindre yrkesgruppene har vi måttet slå sammen for at tilfeldig variasjon ikke skal slå for sterkt ut.

Hva handler denne rapporten om?

Foruten denne hovedrapporten består serien av delrapportene Psykososialt arbeidsmiljø, Organisatorisk arbeidsmiljø, Kjemisk arbeidsmiljø, Fysisk arbeidsmiljø og Ergonomisk arbeidsmiljø. Delrapportene gir først og fremst en beskrivelse av påvirkninger (eksponeringer) og belastende forhold i arbeidsmiljøet.

Hovedrapporten gjør rede for valget av yrkesinndeling, og den beskriver noen utviklingstrekk for arbeidsmiljøet basert på sammenligninger med tidligere levekårsundersøkelser om arbeidsmiljø. Videre oppsummerer hovedrapporten noen viktige resultater fra de arbeidsmiljøkartleggingene som presenteres i delrapportene. Den gir også en vurdering av hvilke yrkesgrupper som er mest utsatt for en eller flere arbeidsmiljøbelastninger, og hvilke som er mest utsatt for ulike typer plager og helseproblemer. Siste del av hovedrapporten presenterer resultatene fra en del enkeltspørsmål om opplevelse av risiko, helse og velvære for de 45 yrkesgruppene.

Levekårsundersøkelsen (LKU) er en intervjuundersøkelse som Statistisk sentralbyrå hvert år gjennomfører i et representativt utvalg av den norske befolkning.

Hvert tredje år fokuserer LKU på arbeidsmiljøet – dette gjaldt blant annet LKU 2006. LKU 2006 omfatter et større antall intervjuobjekter enn tidligere undersøkelser, og resultatene bygger på svar fra nærmere 10 000 yrkesaktive.

Selv om deltakerne deles inn etter yrkesgrupper og vi dermed får et lavere antall i hver gruppe, har LKU stor utsagnskraft og antas å gi et pålitelig bilde på hvordan norske arbeidstakere opplever arbeidsmiljøet.

For mer informasjon om LKU, se Internett:

<http://www.ssb.no/emner/06/02/arbmiljo/>

HVORDAN HAR ARBEIDSMILJØET ENDRET SEG DE SISTE ÅRENE?

Jevnt over har det vært en svak nedgang når det gjelder andelen yrkesaktive som er eksponert for de fleste ergonomiske, fysiske og kjemiske arbeidsmiljøfaktorene. Unntaket er en tendens til økning i andelen yrkesaktive som har stadig gjentatte arbeidsoppgaver og andelen menn som må arbeide med gjentatte og ensidige hånd- eller armbevegelser. Andelen som jobber uten skriftlig ansettelseskontrakt, er halvert de siste ti årene, samtidig som ansatte nå opplever å få mer tilbakemelding og bedre muligheter til egenutvikling enn tidligere. Det har derimot vært en økning i andelen som opplever dårlige forhold til kollegaer og overordnede.

På de neste sidene beskriver vi utviklingen innenfor organisatorisk, psykososialt, ergonomisk, fysisk og kjemisk arbeidsmiljø i perioden 1989–2006¹. Til slutt kaster vi også et blikk på varslings som har fått økt oppmerksomhet i senere år. Se delrapportene for en nærmere beskrivelse av de ulike arbeidsmiljøfaktorene og hvordan de fordeler seg på blant annet kjønn, alder og yrkesgrupper i 2006.

Organisatorisk arbeidsmiljø – færre jobber uten kontrakt

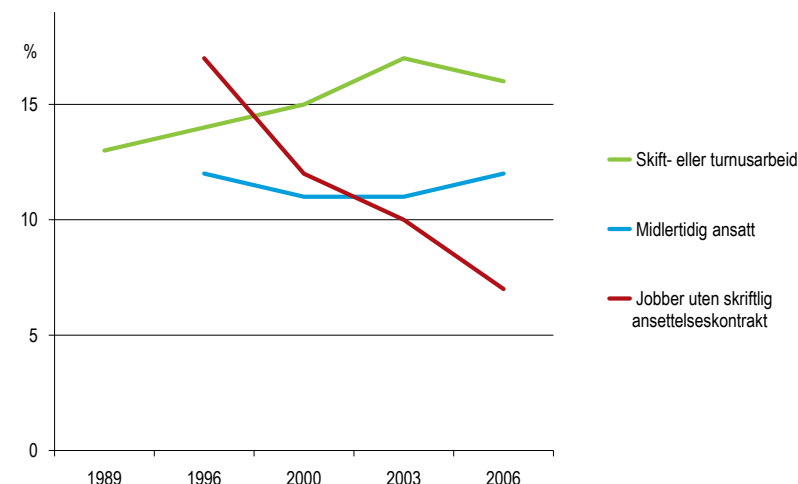
Arbeidstid og organisering av arbeid kan være av grunnleggende betydning for hvordan arbeidstakere opplever andre arbeidsbetingelser og arbeidsmiljøforhold. Yrkesaktive i Norge jobbet i gjennomsnitt 34,6 timer i uken i 2006 (SSBs Arbeidskraftundersøkelse, 2006). Mellom 1996 og 2006 kunne man ane en svak økning i den gjennomsnittlige ukentlige arbeids-

tiden til kvinner, mens den gjennomsnittlige arbeidstiden til menn ble redusert med 1,5 time.

Figur 1 viser at det har vært en svak økning i andelen yrkesaktive som jobber skift eller turnus, de siste tiårene. Denne økningen gjelder både kvinner og menn. Andelen midlertidig ansatte har vært nokså stabil siden midten av 1990-tallet. I samme periode har det derimot vært en vesentlig nedgang i andelen yrkesaktive som jobber uten skriftlig ansettelseskontrakt (fra 17 til 7 %). I 2006 er det fortsatt de yngste arbeidstakerne som oftest rapporterer å arbeide uten skriftlig kontrakt, men nedgangen gjelder for alle aldersgrupper hos begge kjønn.

¹ I levekårsundersøkelsene for 1989 og 1993 ble det benyttet en annen utvalgsprosedyre enn i levekårsundersøkelsene fra 1996 og fremover, hvor personer har blitt trukket direkte. I 1989 ble det først trukket et utvalg bedrifter (kun bedrifter med to eller flere ansatte som sto oppført i arbeidstakerregisteret) og deretter en gruppe ansatte. Utvalget fra 1989 antas likevel å være representativt for arbeidsstokken, og disse dataene regnes derfor for å være rimelig sammenlignbare med dataene fra 1996 og fremover. Dataene fra levekårsundersøkelsen for 1993 antas å være noe mer problematiske ettersom man da tok utgangspunkt i bedriftene som ble trukket ut i 1989 og supplerte ansatte som sluttet i disse bedriftene, med nye ansatte i de samme bedriftene. Dette betyr at det var en skjevhet i 1993-utvalget i og med at nye bedrifter ikke var representert. Vi har derfor valgt ikke å inkludere dataene fra 1993 i denne rapporten.

FIG. 1 Trender i organisatorisk arbeidsmiljø i perioden 1989–2006. Prosentandel av alle yrkesaktive (Kilde: SSB, Statistikkbanken)

Høy forekomst av omorganisering, men nedgang i nedbemanninger

En tredjedel av alle yrkesaktive rapporterer at de har opplevd omorganiseringer som har påvirket deres arbeidssituasjon i løpet av de siste tre årene. Mange omorganiseringer innebærer også nedbemanning, men dataene antyder en nedgang i antallet nedbemanninger i samme periode. Mens 38 prosent av norske arbeidstakere rapporterte om nedbemanninger i 2003, gjaldt det kun 29 prosent i 2006. Ulike spørsmålsformuleringer i de to periodene gjør sammenligningen noe usikker, men forskjellene i formulering skulle tilsa at man fanget opp flere nedbemanninger i 2006 fremfor færre (se spørsmålsformuleringene i delrapporten for Organisatorisk arbeidsmiljø, s. 30). Derfor gjenspeiler tallene trolig en reell nedgang som kan være representativ for endringene – høykonjunktur og høy sysselsetting – som har preget arbeids-

markedet i samme periode. Les mer om slike organisatoriske arbeidsmiljøfaktorer i delrapporten «Organisatorisk arbeidsmiljø».

Psykososialt arbeidsmiljø – mer tilbakemelding og bedre utviklingsmuligheter

Trender i det psykososiale arbeidsmiljøet kan kun rapporteres for enkelte utvalgte faktorer, da en stor andel av spørsmålene om psykososiale forhold i levekårsundersøkelsene ble skiftet ut i 2006-versjonen. Mange nye spørsmål ble også introdusert i 2006. Enkelte linjer kan vi likevel trekke.

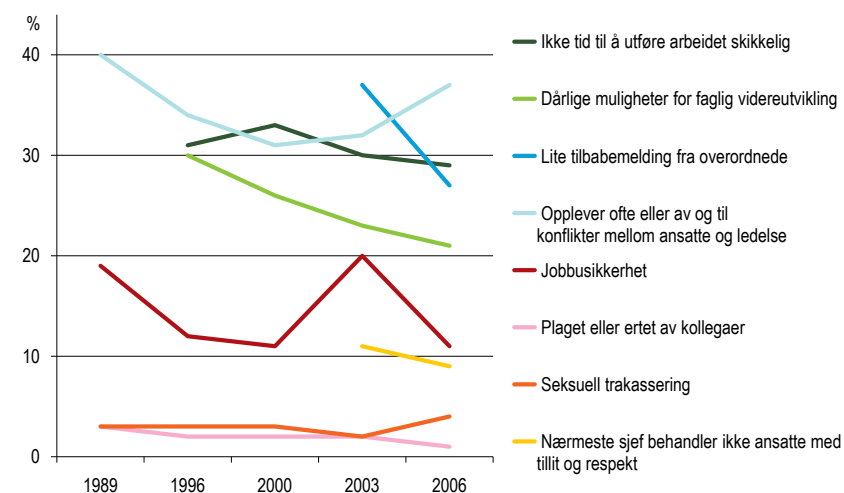
Figur 2 viser at det i de senere år har vært en økning i andelen som opplever dårlige forhold mellom ansatte og ledelse. Det har vært en tilsvarende utvikling i andelen som opplever dårlige forhold mellom ansatte. Økningen gjelder begge kjønn og alle aldersgrupper, selv om det er yrkesaktive over 45 år som står for den største økningen de siste tre årene. Siden 2003 ser vi også en viss økning i andelen som rapporterer om seksuell trakassering minst et par ganger i måneden. Denne økningen forekommer kun hos kvinner og er tydeligst blant de yngste arbeidstakerne.

Figur 2 viser imidlertid også at det har vært en generell positiv utvikling innenfor mange psykososiale faktorer de siste årene. Selv om mer enn én av fire yrkesaktive i 2006 rapporterer at de sjelden eller aldri får tilbakemelding fra overordnet, er dette en betydelig lavere andel enn bare tre år tidligere. I 2006 er det fortsatt de eldste arbeidstakerne som opplever å få minst tilbakemelding, men forskjellen mellom aldergruppene er noe mindre. Det har også vært en tydelig nedgang i andelen som mener de har dårlige muligheter for faglig videreutvikling, og en noe svakere nedgang i andelen yrkesaktive som opplever at de ikke har tid til å utføre arbeidsopp-

gavene på en skikkelig måte. Andelen som rapporterer at de blir mobbet av kollegaer, gikk også noe ned i 2006.

De siste tre årene har det vært en halvering av andelen som mener de står i fare for å miste jobben. Denne nedgangen i opplevd jobbusikkerhet har nok sammenheng med endringer i arbeidsmarkedet i samme periode. Mens arbeidsledigheten i 2003 lå på 4,6 prosent, var den nede i 2,8 prosent i 2006. Les mer om psykososiale arbeidsmiljøfaktorer i delrapporten «Psykososialt arbeidsmiljø».

FIG. 2 Trender i psykososialt arbeidsmiljø i perioden 1989–2006. Prosentandel av alle yrkesaktive (Kilde: SSB, Statistikkbanken)

Ergonomisk arbeidsmiljø – flere gjentatte eller ensidige bevegelser

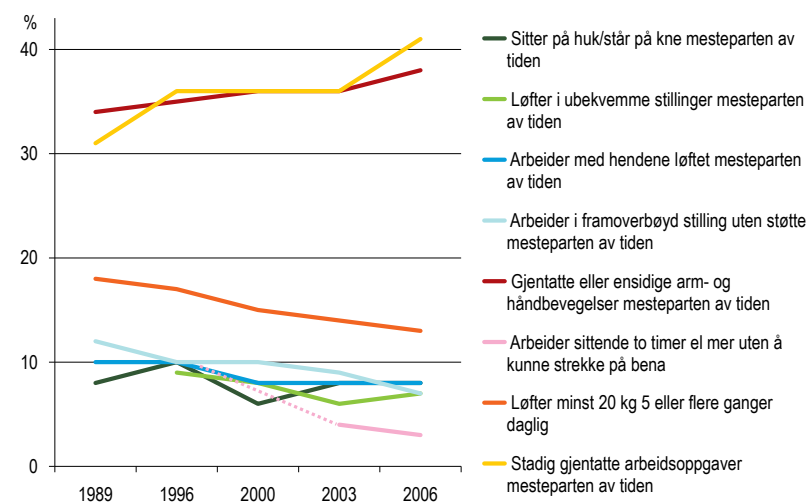
Figur 3 viser en tendens til nedgang for de fleste ergonomiske belastningene på jobb i perioden 1989–2006. Når vi ser på menn og kvinner hver for seg, er andelen kvinner som sier at de må løfte 20 kg eller mer minst fem ganger i løpet av arbeidsdagen, halvert fra 14 prosent i 1989 til 7 prosent i 2006, mens andelen blant menn har gått fra 22 til 19 prosent. Det har også vært en nedgang i andelen yrkesaktive som arbeider i fremoverbøyd stilling mesteparten av tiden. Også her har nedgangen vært størst for kvinner.

Andelen yrkesaktive som står eller går mesteparten av tiden på jobb, har siden 1989 holdt seg stabil på rundt 50 prosent blant menn og 60 prosent blant kvinner. Men færre må nå sitte i lange perioder om gangen på jobb. Mens 10 prosent av de yrkesaktive i 1996 måtte arbeide sittende i to timer eller mer uten å kunne reise seg eller strekke på beina, gjelder dette kun 3 prosent i 2006. (Dette spørsmålet ble ikke inkludert i levekårsundersøkelsen for 2000, og derfor vises dette som en stiplet strek fra 1996 til 2003 i figur 3.)

I følge figur 3 har det vært en økning i to ergonomiske belastninger – gjentatte eller ensidige arm- og håndbevegelser og stadig gjentatte arbeidsoppgaver. Andelen som utsettes for stadig gjentatte arbeidsoppgaver (slik at de gjør det samme time etter time) har økt med 10 prosentpoeng siden 1989. Økningen har funnet sted kun hos yrkesaktive under 45 år og er størst blant menn. Eksponering for gjentatte og ensidige arm- eller håndbevegelser er også økende, og denne økningen gjelder kun menn.

Mens andelen kvinner som opplever å være utsatt for gjentatte og ensidige bevegelser har vært tilnærmet uforandret fra 1989 til 2006 (39 % i 2006), har andelen blant menn økt fra 28 prosent i 1989 til 38 prosent i 2006. Les mer om disse ergonomiske arbeidsmiljøfaktorene i delrapporten «Ergonomisk arbeidsmiljø».

FIG. 3 Trender i ergonomisk arbeidsmiljø i perioden 1989–2006. Prosentandel av alle yrkesaktive (Kilde: SSB, Statistikkbanken)

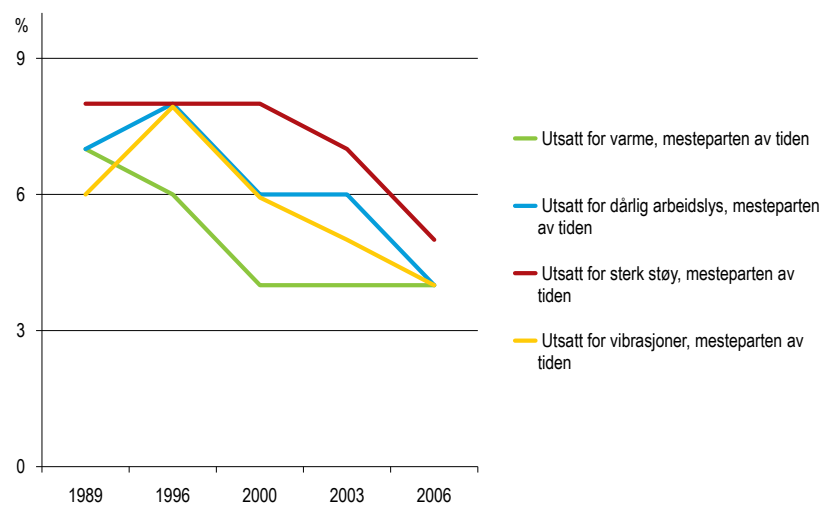

Fysisk og kjemisk arbeidsmiljø – en positiv utvikling

Undersøkelsen viser at det jevnt over har vært en moderat nedgang i eksponeringen for negative fysiske arbeidsmiljøfaktorer siden 1989. Dårlig inneluft er en fysisk arbeidsmiljøeksponering som rapporteres langt hyppigere enn de andre. Mer enn én av fire yrkesaktive i 2006 rapporterer at de er eksponert for dårlig inneluft mesteparten av tiden (28 %), og tallet var enda høyere i 2000 (34 %). Denne nedgangen kan nok representere en reell bedring av inneluften, men det er også mulig at en reduksjon i klagen på inneluft har sammenheng med andre miljøforbedringer på arbeidsplassene.

Andelen som blir utsatt for sterk kulde mesteparten av tiden, har holdt seg stabil på rundt 8 prosent siden 1989. I figur 4 har vi samlet noen fysiske arbeidsmiljøbelastninger der andelen eksponerte har gått ned de siste ti årene. Siden 1989 er andelen yrkesaktive som er utsatt for varme, nesten halvert. Andelen yrkesaktive som er utsatt for sterk støy, vanskelige lysforhold og vibrasjoner, har også blitt lavere de siste ti årene. Les mer om slike fysiske arbeidsmiljøfaktorer i delrapporten «Fysisk arbeidsmiljø».

FIG. 4 Trender i fysisk arbeidsmiljø i perioden 1989–2006. Prosentandel av alle yrkesaktive (Kilde: SSB, Statistikkbanken)

Halvering av andelen som eksponeres for forurenset luft

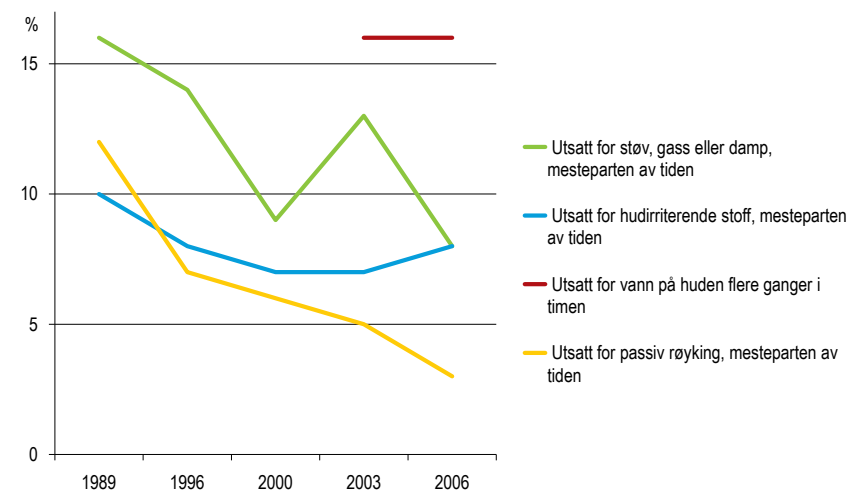
En stadig synkende andel norske arbeidstakere rapporterer å være utsatt for hudirriterende stoffer og forurenset luft i arbeidssituasjonen. Tydeligst er nedgangen for støv, gass, røyk eller damp der andelen utsatte er halvert fra 1989 til 2006 (se figur 5). Med en nedgang fra 22 til 10 prosent har yrkesaktive mellom 16 og 24 år opplevd den sterkeste nedgangen i eksponering for støv, gass eller damp. I 2006 opplevde 11 prosent av mennene og 4 prosent av kvinnene å være utsatt for slik luftforurensning på jobb.

I perioden 1989–1996 var det en betydelig nedgang i eksponering for andres tobakksrøyk. Siden 1996 har tallet fortsatt å gå jevnt nedover, og i 2006 opplever kun 3 prosent av

yrkesaktive å være eksponert for passiv røyking på jobb.

Fra 1989 til 2006 har det vært små endringer i andelen yrkesaktive som rapporterer å være utsatt for hudirriterende stoffer mesteparten av tiden. Ordlyden i dette spørsmålet ble endret noe i LKU 2006, og dette må tas i betraktning ved tolkningen av resultatet. Frem til og med 2003 ble yrkesaktive først spurt om de var utsatt for hudkontakt med kjølevæske eller smøremidler, og deretter rengjøringsmidler og desinfeksjonsmidler. I 2006 ble de yrkesaktive derimot først spurt om de opplevde å være utsatt for hudkontakt med oljer, smøremidler eller skjærevæsker og deretter med rengjøringsmidler, desinfeksjonsmidler, løsemidler eller andre avfettingsmidler. Les mer om kjemiske arbeidsmiljøfaktorer i delrapporten «Kjemisk arbeidsmiljø».

FIG. 5 Trender i kjemiske arbeidsmiljøeksponeringer i perioden 1989–2009. Prosentandel av alle yrkesaktive (Kilde: SSB, Statistikkbanken)

VARSLING

Ifølge Arbeidstilsynet er varsling når en arbeidstaker sier ifra om kritikkverdige forhold internt til ledelsen eller andre i virksomheten eller eksternt, for eksempel til tilsynsmyndigheter eller media. Arbeidstakeres vurderinger av hva som er kritikkverdige forhold, varierer, men en vanlig oppfatning er at det innebærer forhold som er i strid med lov eller etiske normer. I løpet av de senere år har blant annet medias presentasjon av en rekke enkeltsaker økt oppmerksomheten og bevisstheten rundt varsling som fenomen. I 2007 kom det et nytt regelverk for å fremme åpenhet og bidra til bedre ytringsklima i den enkelte virksomhet. Arbeidsgiver må nå legge til rette for et godt ytringsklima og utarbeide rutiner for intern varsling om kritikkverdige forhold i virksomheten.

I LKU 2006 blir yrkesaktive spurt om de risikerer å bli møtt med uvilje fra sjefer eller arbeidskamerater hvis de kommer med kritiske synspunkter på arbeidsforholdene på arbeidsplassen. 33 prosent svarer at de risikerer uvilje fra sjefer, og 24 prosent svarer at de risikerer uvilje fra arbeidskamerater. Det er små forskjeller mellom kjønnene og mellom faste og midlertidige ansatte, men vi ser større forskjeller i ytringsklimaet i ulike sektorer. Mens 32 og 33 prosent mener de risikerer uvilje fra sjefer hvis de kommer med kritiske synspunkter i private og kommunale virksomheter, gjelder dette 35 prosent i staten og 40 prosent i fylkeskommunen. Det er derimot kommuneansatte som mener det er størst risiko for å møte uvilje fra arbeidskamerater. Dette rapporteres av 30 prosent i kommunale virksom-

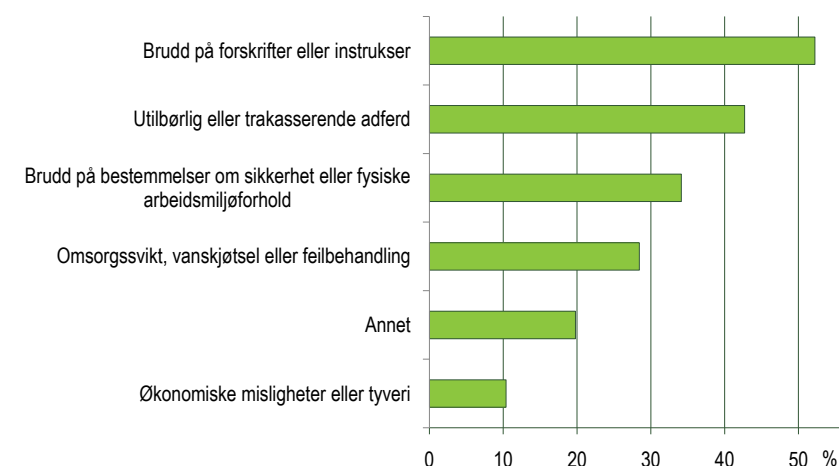
heter, mot 26 prosent i statlige, 25 prosent i fylkeskommunale og 22 prosent i private virksomheter.

I LKU 2006 svarer 25 prosent av de yrkesaktive at de i løpet av de 12 siste månedene har lagt merke til at noen på jobben har handlet så kritikkverdige at de synes noen burde stoppe det. Dette gjelder begge kjønn. Nesten åtte av ti, både blant kvinner og menn, sa ifra om de kritikkverdige handlingene til noen de mente kunne gjøre noe med det. De aller fleste sa ifra til noen internt i virksomheten (98 %) og valgte å ta åpen kontakt fremfor å si ifra anonymt (95 %).

Figur 6 viser hvilken type handlinger eller forhold arbeidstakerne observerte som gjorde det nødvendig å si ifra. Flest rapporterer å ha reagert på handlinger som innebar brudd på forskrifter eller instruksjoner, etterfulgt av utilbørlig eller trakasserende atferd. Kun 10 prosent oppgir at de kritikkverdige handlingene dreide seg om økonomiske misligheter eller tyveri.

Den nye loven innebærer også vern mot gjengjeldelse ved varsling. Gjengjeldelse mot arbeidstaker som varsler, er forbudt. I 2006 opplevde rundt 13 prosent av varslerne at de ble møtt med negative reaksjoner fra arbeidskollegaer, mens 11 prosent opplevde negative reaksjoner fra ledelse eller styre. Men en langt større andel opplevde at de ble belønnet på en eller annen måte av arbeidskollegaer (60 %) eller ledelse/styre (53 %).

FIG. 6 Prosentandel som sa ifra om ulike forhold, etter typen kritikkverdige handling som ble varslet. (Kilde: SSB, LKU 2006)

DATA OM ARBEIDSMILJØ OG HELSE

Levekårsundersøkelsene er intervjuundersøkelser som SSB hvert år gjennomfører i et representativt utvalg av den norske befolkningen. Hvert tredje år har levekårsundersøkelsen fokus på arbeidsmiljø. LKU 2006 var en slik arbeidsmiljøundersøkelse, og den ble gjennomført med et større antall personer enn de tidligere undersøkelsene.

Resultatene som vi legger frem, bygger på telefonintervjuer med nærmere 10 000 tilfeldig uttrukne yrkesaktive og selvstendig næringsdrivende (se tabell 1). LKU 2006 omfattet også personer som ikke var i arbeid, men de omtales ikke nærmere i vår presentasjon. Tabell 2 gir en oversikt over kjønns- og aldersfordeling, samt utdanningsnivå blant yrkesaktive deltakere i LKU 2006.

Analyser av data fra LKU 2006 legges frem i denne hovedrapporten samt i fem delrapporter som tar for seg ulike sider av arbeidsmiljøet: «Psykososialt arbeidsmiljø», «Organisatorisk arbeidsmiljø», «Kjemisk arbeidsmiljø», «Fysisk arbeidsmiljø» og «Ergonomisk arbeidsmiljø».

En del resultater fra LKU 2006 er publisert av SSB og er tilgjengelig på SSBs nettsider (<http://www.ssb.no/emner/06/02/arbmiljo/>). Dataene fra undersøkelsen er overlevert til Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og helse (NOA) ved Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) til videre bearbeiding og presentasjon via Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Selvrapporterte data

I denne undersøkelsen fanger vi opp norske yrkesaktives subjektive oppfatninger om eget arbeidsmiljø. En slik tilnærming er viktig av flere grunner. For det første vet man at arbeidstakernes subjektive oppfatninger av arbeidsmiljøforhold (særlig psykososiale forhold) kan være avgjørende for hvilke stressreaksjoner og helse-relaterte konsekvenser disse forholdene vil kunne medføre. For det andre er det slik at de forskjellige tendensene og personlighetstrekkene blant deltakerne som svarer, gjenspeiler forskjeller som finnes blant folk ute i arbeidslivet. Samtidig er det viktig å fremheve at vi i rapporten ikke er ute etter å identifisere individer, men å finne særtrekk ved yrkesgrupper. Individuelle tilbøyeligheter til å rapportere i den ene eller andre retning vil kun påvirke sammenligningen mellom yrkesgrupper i den grad det er en seleksjon av spesielt sårbare eller robuste individer i visse yrkesgrupper, eller om belastningen i noen yrker er såpass stor at mange faller fra. På grunn av tverrsnittsdesignen er det vanskelig å si noe om disse seleksjonsprosessene.

TAB. 1 Fakta om Levekårsundersøkelsen 2006

Levekårsundersøkelsen 2006, arbeidsmiljø	
Ansvarlig organisasjon:	Statistisk sentralbyrå (hjemmeside: http://www.ssb.no/)
Geografisk dekning:	Nasjonal (Norge)
Målgruppe:	Alle personer i alderen 18–66 år, inkludert personer som ikke var i arbeid, samt personer på vei inn i eller ut av arbeidslivet.
Utvalgsmetode:	Levekårsundersøkelsen om arbeidsmiljø ble i 2006 utvidet med et større utvalg, samtidig som undersøkelsen for første gang ble etablert som et "roterende panel". Disse endringene er først og fremst gjort for å kunne fremskaffe mer detaljert kunnskap om arbeidsmiljøet og for å kunne følge utviklingen over tid. I trekningen vil 1/3 av utvalget byttes ut ved hvert måletidspunkt. Det nåværende utvalget er trukket som tre separate tverrsnittutvalg (delutvalg), der delutvalg 1 skal være med i panelet tre ganger før det byttes ut i 2016. Årsaken til at rotasjonen ikke starter før, er at det er ønskelig å oppnå en full treårig tidsserie for alle respondentene. Dette medfører at respondenter i delutvalg 2 og 3 vil delta henholdsvis fire og fem ganger.
Svarprosent:	67,2 %
Utvalg:	Det ble trukket et landsomfattende tilfeldig utvalg på 18 999 personer. Etter frafall bestod det endelige utvalget av 12 550 personer, hvorav 9961 var yrkesaktive.
Datainnsamlingsperiode:	18. september 2006–24. februar 2007.
Datainnsamlingsmetode:	Hovedsakelig telefonintervju (0,5 % besøksintervju)
Intervjutid:	24 minutter i gjennomsnitt
Mer informasjon:	Se dokumentasjonsrapport fra SSB, http://www.ssb.no/emner/06/02/notat_200747/notat_200747.pdf

Generelt er det grunn til å tro at det finnes visse seleksjonseffekter i alle yrkesgrupper, men det er sannsynligvis større individuelle forskjeller innenfor hver yrkesgruppe enn mellom gruppene. Når vi sammenligner nivåer i eksponering mellom yrkesgrupper, er det derfor rimelig å tro at de individuelle tendensene til å svare i en eller annen retning jevner seg ut, slik at selvrapportering på yrkesnivå gir et pålitelig bilde av hvor belastende de enkelte yrkene med tilhørende arbeidsoppgaver oppleves.

Høye nivåer av eksponering gir ikke nødvendigvis høyere forekomst av arbeidsrelaterte helseproblemer. I tillegg til at enkelte av belastningsfaktorene kan ha større betydning for helsen enn andre, vil også individuelle forskjeller blant annet i personlighet være med og avgjøre hvordan ulike belastningsfaktorer oppleves og vur-

deres av den enkelte. Hvor ofte belastningene opptrer, hvor intense de er, og hvor viktige de er for den enkelte, vil være av sentral betydning for hvilken effekt de vil ha.

Statistisk usikkerhet

Det hefter alltid en statistisk usikkerhet ved resultatene fra en utvalgsundersøkelse som levekårsundersøkelsen. Med en utvalgsundersøkelse menes her at vi bruker et tilfeldig trukket utvalg, nærmere 10 000 yrkesaktive, for å si noe om alle yrkesaktive i Norge. Vi må derfor ta høyde for at de yrkesaktive i utvalget på grunn av tilfældigheter kan komme til å avvike noe fra den totale yrkespopulasjonen vi ønsker å si noe om. Med andre ord så knytter det seg statistiske feilmarginer til resultatene som rapporteres i denne rapportserien. Generelt så gjelder regelen: jo større utvalg man har, jo mindre er de statistiske feilmarginene til resultatet. Når vi for eksempel rapporterer om forekomst i hele utvalget vil usikkerheten til resultatet være svært liten. Når vi bryter ned materialet på yrkesgruppenivå øker usikkerheten til resultatet. Det er vanlig å beregne en slik usikkerhet statistisk og oppgi et mål for usikkerheten. Et konfidensintervall omfatter et sett av verdier som vi kan være rimelig sikre på at inneholder den sanne verdien. Det er mest vanlig å benytte et 95 prosent konfidensintervall. En vanlig fortolkning er at dette intervallet inneholder det sanne tallet for den generelle yrkesbefolkningen med 95 prosent sannsynlighet. Motsatt vil vi forvente at intervallet ikke inneholdes den sanne verdien i kun 5 prosent av tilfellene. Det er dermed en liten sannsynlighet for at et konfidensintervall som blir beregnet i et enkelt utvalg ikke vil inkludere et resultat som er sant for populasjonen man uttaler seg om. Vi har valgt ikke å gi slike mål i våre figurer og tabeller.

Den interesserte leser kan likevel finne en orienterende tabell i vedlegg 4, der det illustreres hvordan usikkerheten varierer med antall spurte og svarfordelingen (95 prosent konfidensintervaller).

Mer informasjon om levekårsundersøkelsene, datakvalitet, tolkning og usikkerhet finnes også en dokumentasjonsrapport på nettsidene til SSB (http://www.ssb.no/emner/06/02/notat_200747/notat_200747.pdf).

TAB. 2 Alder, kjønn og utdanning blant yrkesaktive deltakere i LKU 2006.
Antall (Kilde: SSB, LKU 2006)

Variabel	Menn	Kvinner	I alt
Alder:			
16–24 år	511	488	999
25–39 år	1717	1615	3332
40–54 år	1984	1757	3741
55–66 år	1024	865	1889
Totalt 16–66 år	5236	4725	9961
Blant disse var yrke uoppgitt hos:	106	45	151
Høyeste utdanningsnivå:			
Ungdomsskole	392	291	683
Videregående grunnutdanning	1163	1222	2385
Videregående avsluttet utdanning	1672	1127	2799
Påbygging til videregående utdanning	232	101	333
Universitets- og høyskoleutdanning inntil 4 år	1140	1561	2701
Universitets- og høyskoleutdanning 4 år og mer	546	334	880
Utdanning ikke nærmere angitt	91	89	180

HVEM ER DE YRKESAKTIVE?

I denne rapporten har vi fordelt alle de 10 000 yrkesaktive som svarte på spørsmål i LKU inn i 45 ulike yrkesgrupper. Gruppene er styrt av et ønske om å samle yrkesaktive i grupper som kjennetegnes med mest mulig ensartede arbeidsoppgaver og arbeidsmiljø. Yrke er valgt fremfor næring fordi vi derved får gruppert deltakere med mer ensartet arbeidsmiljø enn det vi ville fått ved å del inn etter næring.

INDELING I YRKESGRUPPER

I det forebyggende arbeidet på overordnet nivå (fra myndigheter, tilsynsetater, fagforeninger og arbeidsgiverorganisasjoner) er det vanlig å dele inn de yrkesaktive etter yrke og/eller næring. Yrke tar utgangspunkt i enkeltindividenes arbeidsoppgaver, utdanning og erfaring, mens næring er en inndeling av virksomhetene eller arbeidsgiverne etter hva slags varer eller tjenester de leverer. I våre presentasjoner fra LKU 2006 har vi lagt størst vekt på yrkesbetegnelsene fordi vi derved får gruppert deltakere med mer ensartet arbeidsmiljø enn det vi ville fått ved å dele inn etter næring.

SSB utarbeidet i 1998 et nytt kodeverk for norske yrkesaktive. Kodene er basert på et tilsvarende system i EU (ISCO-88(COM)), som igjen bygger på en internasjonal standard for yrkesklassifisering fra ILO (International Standard Classification of Occupations – ISCO 88). Den nye norske standarden er beregnet på offisiell statistikk (alle typer) og til arbeidsformidling, og den tar særlig hensyn til næringsområde, utdanning og spesialisering.

Arbeidsmiljø med betydning for helse

NOAs overvåking er rettet mot forhold i arbeidslivet som virker inn på helsen. Det dreier seg om en lang rekke faktorer, fra mellommenneskelige og organisatoriske forhold til fysiske og kjemiske forhold. For å oppnå størst mulig klarhet i beskrivelsen av miljøforholdene er det et mål å se på mest mulig ensartede grupper. En del av miljøfaktorene er nært knyttet til arbeidsoppgaver, kundeforhold, produksjon og tekniske forhold ved bygninger, maskiner og hjelpemidler. Næringslivet er i stadig endring med flytting, nedlegging eller oppdeling av store organisasjoner eller med nyordninger med innkjøp av tjenester og produksjonsoppgaver. I mange tilfeller vil arbeidsoppgavene fortsatt bli utført av norske arbeidstakere, med mindre de blir automatisert eller flyttes utenlands. Vi har derfor vurdert det som sannsynlig at yrkesgruppene forblir mer uendret i det lange løp enn bransjene og næringsgruppene.

Yrke gir en mer ensartet inndeling i forhold til arbeidsoppgaver og eksponering

Vår inndeling i yrkesgrupper baserer seg på de norske firesifrede ISCO-kodene, men vi har gruppert yrkene i et forsøk på å oppnå en mer ensartet inndeling i forhold til arbeidsoppgaver og eksponeringer. Deler av denne inndelingen er naturlig nok basert på skjønn og vil ikke tilfredsstillende alle behov i like stor grad. På de neste sidene er yrkesgruppene beskrevet nærmere med hensyn til alder, kjønn, næring og bedriftsstørrelse. Detaljerte opplysninger om hvilke yrkeskoder som inngår i hver yrkesgruppe er gitt i vedlegg 1 i denne rapporten, og i vedlegg 2 finnes en oversikt over antall kvinner og menn i hver av yrkesgruppene på landsbasis (basert på SSBs Arbeidskraftundersøkelse).

Antall deltakere i LKU 2006 er en begrensende faktor i yrkesgruppeinndelingen fordi det er grenser for hvor små gruppene kan være. Tilfeldig variasjon vil gi et usikkert bilde av svarfordelingen når antall intervjupersoner blir for lavt. Vi har derfor prøvd å holde tallet på yrkesaktive i hver gruppe høyere enn 100, eller i alle fall over 75, og vi endte opp med 45 yrkesgrupper. Listen finnes i vedlegg 1, og går igjen på svært mange av figurene (f eks figur 7).

Noen grupper er satt sammen av personer med kun én eller to yrkeskoder, slik som gruppene «dataingeniør, datatekniker», «systemutvikler, programmerer» og «sykepleier». I andre grupper har vi vært nødt til å samle flere yrker etter skjønn. Inndelingen kan derfor være meningsfull i visse sammenhenger, mens man i andre sammenhenger

kanskje ville ha ønsket å se på yrkene alene eller gruppert på en annen måte.

Frisørene utgjorde 65 personer og ble slått sammen med servicepersonell i hotell- og restaurantbransjen. Frisørene er likevel kommentert særskilt i delrapportene om kjemisk arbeidsmiljø og ergonomi. Gruppen «ufaglært» er en restgruppe som omfatter yrker uten særskilte krav til utdanning. En del tilsvarende yrker uten utdanningskrav er gruppert sammen med faglært personell fordi de har samme arbeidsplass. På de neste sidene viser vi hvordan vår yrkesklassifisering fordeler seg etter næring, alder, kjønn og bedriftsstørrelse.

YRKESGRUPPER OG ALDER

De yngste yrkesaktive befinner seg i større grad enn de eldre i yrker med mindre krav til utdanning. Det er også en større andel yrkesaktive under 39 år i yrker hvor bruk av ny teknologi preger arbeidsdagen. Samtidig ser vi at de eldste fortsatt er godt representert i de fleste yrker.

Aldersfordelingen varierer fra yrkesgruppe til yrkesgruppe. Vi har sett på fordelingen i de fire aldersgruppene 16–24 år, 25–39 år, 40–54 år og 55–66 år (se tabell 2). Disse aldersgrupperingene ble valgt for å kunne sammenligne med europeiske tall (se rapporten «Arbeidsmiljøet i Norge og EU – en sammenlikning», NOA 2007). I tillegg var det et mål å få relativt ensartede grupper i forhold til typiske faser i livet (utdanning, barnefødsler og småbarn, og siste fase i arbeidslivet), uten at noen av disse gruppene skulle bli for små (se tabell 2). Fordelingen innenfor yrkesgruppene er fremstilt i figur 8. Størst variasjon mellom yrkesgruppene er det i andelen unge arbeidstakere, som varierer fra 0 til oppunder 40 prosent. I gruppen med de unge arbeidstakerne er det en særlig stor andel som jobber deltid sammenlignet med andre aldersgrupper. Mange av disse er personer under utdanning som har deltidsjobb ved siden av studiene.

Det er flere forhold som kan virke inn på aldersfordelingen. Ulike krav til utdanning og erfaring gjør at forholdsmessig flere unge får sin første jobb i manuelt eller ufaglært arbeid. Yrker som stiller større krav til forkunnskaper, vil gi eldre arbeidstakere et fortrinn. Strengt fysiske krav kan gjøre at unge og spreke arbeidssøkere foretrekkes fremfor eldre arbeidstakere, og det kan få følger både for rekrutteringen til yrket

og for avgangen fra yrket. I tillegg kan populariteten til de ulike yrkene være tids-, generasjons- og aldersavhengig.

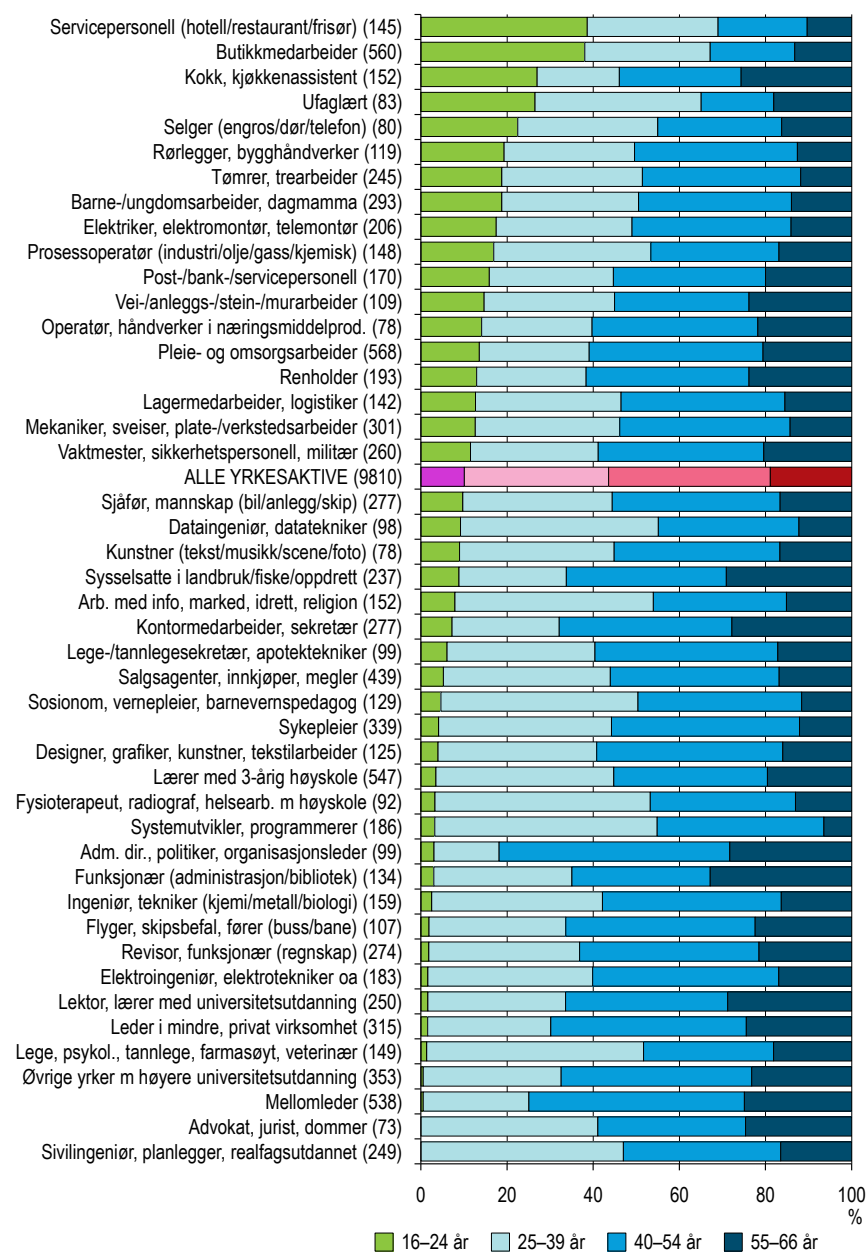
I neste runde kan aldersfordelingen tenkes å ha betydning for svarfordelingene mellom yrkesgruppene i levekårsundersøkelsen. Yngre og eldre arbeidstakere kan bli behandlet ulikt og få forskjellige arbeidsoppgaver på en arbeidsplass. Deres erfaringsbakgrunn og fysiske og mentale forutsetninger er dessuten ulike, og opplevelsen av arbeidssituasjonen kan variere med alderen.

Oppmerksomhet mot unge og eldre yrkesaktive

Det er grunn til å rette oppmerksomheten mot arbeidsforholdene til unge og eldre arbeidstakere. Begge grupper kan være sårbare i forhold til de belastninger man ofte opplever i arbeidslivet. Dessuten har rekruttering og avgang stor betydning for sysselsettingen totalt sett, kanskje også for ressursbruken, både for den enkelte og i et samfunnsperspektiv.

Andelen yngre arbeidstakere (16–24 år) varierer fra 0 til 39 prosent og ligger på 10 prosent når alle yrkesaktive sees under ett. Andelen eldre arbeidstakere (55–66 år) svinger mellom 6 og 33 prosent, med et snitt på 19 prosent for alle yrkesaktive sett under ett.

FIG. 8 Prosentvis aldersfordeling i yrkesgruppene. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

YRKESGRUPPER OG KJØNN

Nesten halvparten av norske yrkesaktive er kvinner (48 %), men det er en ujevn kjønnsfordeling i mer enn halvparten av yrkesgruppene. Kun ni yrkesgrupper fremstår med det vi kan kalle en jevn kjønnsfordeling, det vil si at mellom 40 prosent og 60 prosent av de yrkesaktive i gruppen er kvinner eller menn. Vi har seks typiske kvinneyrker og tolv typiske mannsyrker der det er mer enn 80 prosent av det ene kjønn.

Figur 9 viser fordelingen av kvinner og menn i de 45 yrkesgruppene som vi rapporterer fra, og vi ser at omsorgsyrker i helse- og sosialsektoren, renholdere, lærere og enkelte tjenesteytende yrker topper listen over kvinne-dominert arbeid. I den andre delen av skalaen ligger mannsdominerte yrker innenfor bygg- og anleggsgfag, transport, metallarbeid og industri.

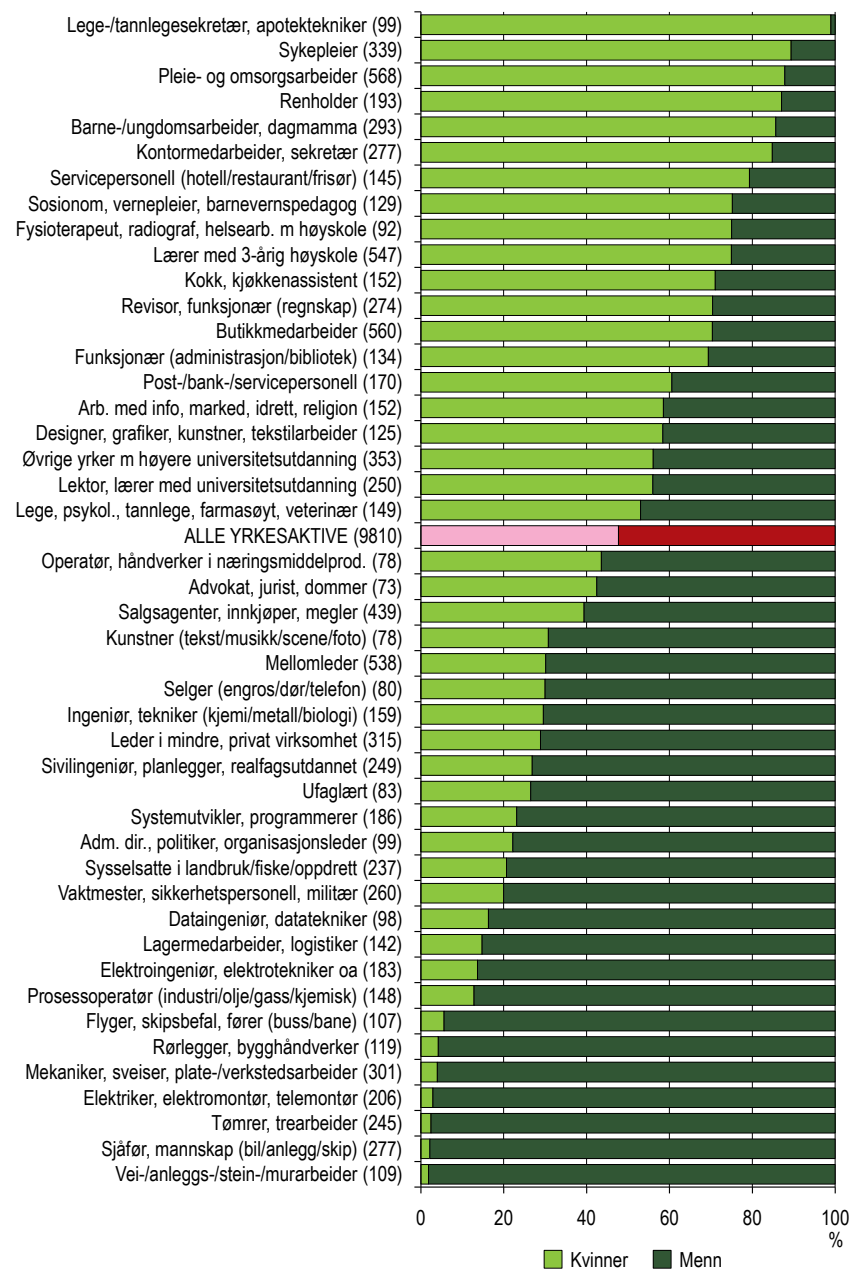
Arbeidsmiljø og kjønn

Kjønnsforskjeller når det gjelder arbeidsmiljø og arbeidsrelaterte sykdommer, avspeiler ikke bare forskjeller i arbeidsoppgaver og rollemønster på samme arbeidsplass, men også historiske og til dels vedvarende ulikheter når det gjelder yrkesvalg og tradisjoner. Den skjeve kjønnsfordelingen gjør det vanskelig å ha et gjennomgående kjønnspektiv i presentasjonen av svarene, fordi andelen kvinner eller menn er svært lavt i mange yrkesgrupper.

Alder, kjønn og yrke

Om lag halvparten av de yngste mennene (16–24 år) omfatter butikkmedarbeidere, håndverkere, industriarbeidere og vakt- og sikkerhetsansatte. Blant de yngste kvinnene (16–24 år) arbeider halvparten av deltakerne i butikkyrker, med pleie- og omsorgsarbeid, som servitør/frisør, som kokk og kjøkkenassistent, med barn og unge, i renholdsyrket og i læreryrket. Hovedtyngden av eldre menn (55–66 år) finner vi blant ledere og mellomledere, bønder og fiskere, vaktmestere, ansatte innen vakthold og sikkerhet, yrker innen kjøp og salg, og blant yrkessjåfører. I den eldste gruppen kvinnelige yrkesaktive (55–66 år) finner vi hovedtyngden blant pleie- og omsorgsarbeidere, lærere, kontoransatte, butikkmedarbeidere, og revisorer og regnskapsfunksjonærer.

FIG. 9 Prosentvis fordeling av kvinner og menn i yrkesgruppene. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

YRKESGRUPPER OG BEDRIFTSSTØRRELSE

Størrelsen på bedriften i betydningen hvor mange som jobber der, kan ha innvirkning på arbeidsforholdene og på aktiviteten i det forebyggende arbeidet.

Større virksomheter vil typisk ha mange ansatte med svært ulike arbeidsoppgaver og arbeidsmiljøer. Mange beslutningsledd og stor avstand til øverste ansvarlige person kan gjøre det utfordrende å jobbe med arbeidsmiljø på en systematisk måte innenfor virksomheten. På den annen side er det fortsatt slik at de fleste jobber innenfor mindre avdelinger i virksomheten. Det er derfor ikke gitt at mennesker opplever arbeidsmiljøet veldig forskjellig på tvers av større og mindre bedrifter.

En stor andel små og mellomstore bedrifter i en europeisk kontekst

Sammenlignet med andre land i Europa og Skandinavia er Norge kjennetegnet ved å ha en stor andel små og mellomstore bedrifter, definert som bedrifter med færre enn henholdsvis ti og femti ansatte. Sammenlignet med gjennomsnittet i EU arbeider en svært liten andel av yrkesaktive i store bedrifter med mer enn 250 ansatte (EWCS 2005). Figur 10 viser hvordan størrelsen på arbeidsplassen varierer fra yrkesgruppe til yrkesgruppe i Norge.

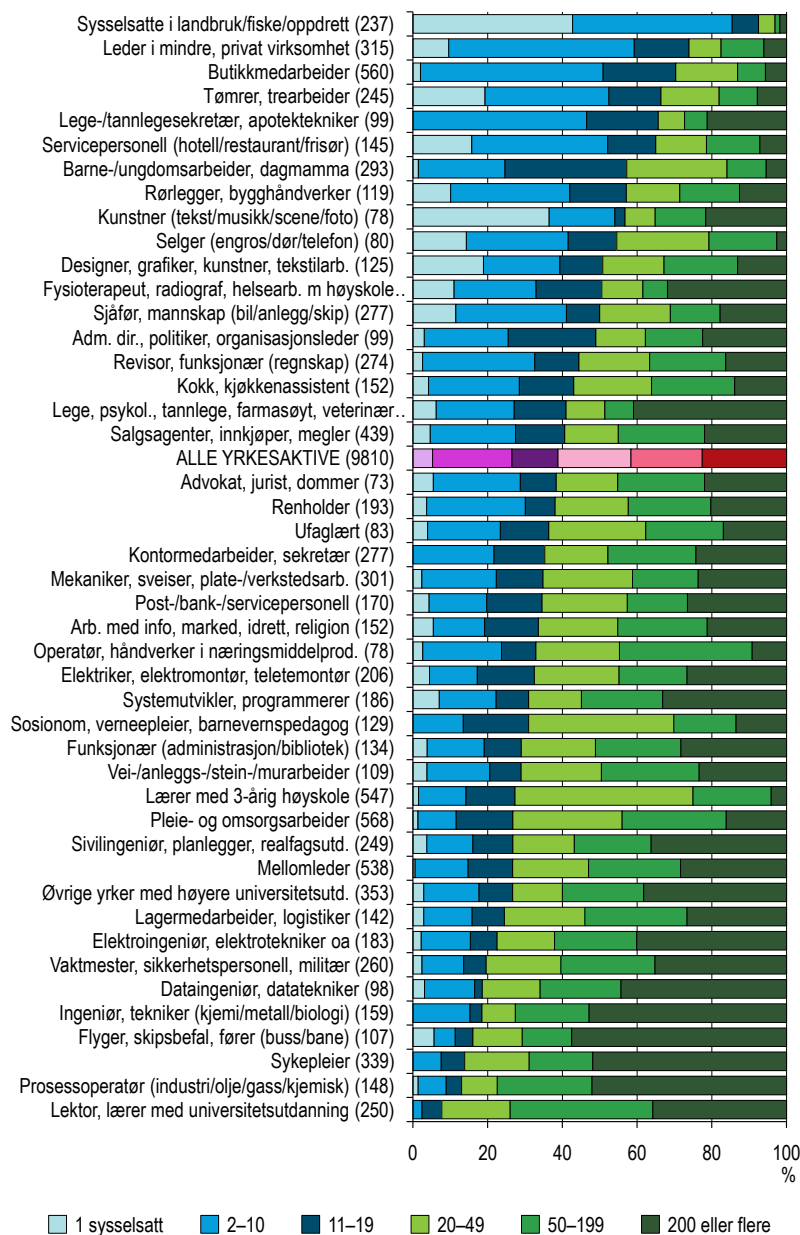
Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Hvor mange sysselsatte er det i denne bedriften? 1-10, 11-19, 20-49, 50-99, 100-199, 200 eller flere?

Sett under ett fordeler yrkesbefolkningen seg ganske jevnt mellom bedrifter med ulike størrelse, selv om ytterpunktene skiller seg sterkt (primærnæringene i forhold til skoleverket). En overvekt av de yrkesaktive jobber i bedrifter med færre enn 50 ansatte (58 %). Omtrent 23 prosent er ansatt i bedrifter med 200 ansatte eller flere.

Blant sysselsatte i primærnæringene og kunstnere finner vi en høy andel som jobber i enkeltmannsforetak, henholdsvis 43 og 36 prosent mot 5 prosent i yrkesbefolkningen totalt. Andre yrkesaktive som overveiende jobber i mindre bedrifter (under 10 ansatte), er ledere i egen privat virksomhet og servicepersonell. I den andre enden av figuren ser vi at yrkesgrupper innenfor høyere utdanning, industri, helsevesen og transport hovedsakelig er organisert på store arbeidsplasser.

FIG. 10 Prosentvis fordeling av de yrkesaktive etter antall ansatte i virksomheten og yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

2 ARBEIDSMILJØ- BELASTNINGER – SAMLET VURDERING

I dette kapitlet følger en samlet presentasjon av hvilke yrkesgrupper som har høyest forekomst av ulike typer belastende arbeidsmiljøfaktorer. Vi har valgt å belyse dette ved å løfte frem de fem yrkesgruppene som er mest utsatt for ulike typer arbeidsmiljøeksponeringer: kjemiske, fysiske, ergonomiske, psykososiale og organisatoriske. Hver av disse sidene ved arbeidsmiljøet er presentert i større detalj for samtlige yrkesgrupper i de fem delrapportene som inngår i denne rapportserien.

FEM PÅ TOPP – BELASTENDE MILJØFAKTORER

Tradisjonelle, tunge mannsdominerte yrker innenfor bygg, anlegg, verksted og industri ligger på toppen når det gjelder totalbelastning av kjemiske, biologiske, fysiske og ergonomiske miljøfaktorer. De organisatoriske og psykososiale arbeidsmiljøbelastningene er jevnere fordelt mellom yrkesgruppene, og blant dem som ser ut til å være mest belastet, finner vi flere kvinneedominerte yrker innenfor helsetjenesten og andre tjenesteytende yrker.

I tabell 3 har vi samlet en rekke sentrale arbeidsmiljøfaktorer innenfor kjemisk, fysisk, ergonomisk, organisatorisk og psykososialt arbeidsmiljø. For å danne et overordnet bilde av hvilke yrkesgrupper som har høyest forekomst av potensielt helseskadelige arbeidsmiljøfaktorer, har vi merket oss de fem yrkesgruppene som er mest utsatt for hver av de utvalgte arbeidsmiljøfaktorene (tabell 3).² Disse yrkesgruppene omtaler vi som *fem på topp* for hver arbeidsmiljøbelastning. Det er viktig å være oppmerksom på at oversikten er basert på hvordan yrkesaktive selv opplever egen arbeidssituasjon. Vi må også huske på at det kan finnes både alvorlige og utbredte problemer i en del av yrkesgruppene som ikke kommer opp blant fem på topp, både fordi forskjellene mellom yrkesgruppene kan være små, og fordi det kan være undergrupper innenfor hver yrkesgruppe som kan være utsatt i betydelig større grad enn de øvrige.³

Når vi her omtaler arbeidsmiljøfaktorer som potensielt helseskadelige, betyr det at det å utsettes for faktoren kan føre til at man utvikler helseplager eller at eksisterende

plager forverrer seg. Hvorvidt dette skjer, vil blant annet avhenge av hvor alvorlig eksponeringen eller påvirkningen er, men også hvor hyppig og lenge man utsettes for forholdene. I mange tilfeller vil også helsekonsekvensen være avhengig av hvordan den enkelte arbeidstaker takler ulike typer krav i jobben, enten de er av fysisk eller psykologisk art. I det følgende vil vi bruke begrepet belastende arbeidsmiljøfaktor eller arbeidsmiljøbelastninger når vi omtaler arbeidsmiljøfaktorer som er potensielt helseskadelige.

Ulike typer arbeidsmiljøbelastninger sett i sammenheng

Når vi ser på forekomsten av kjemiske, fysiske og ergonomiske arbeidsmiljøbelastninger, er det langt på vei de samme yrkesgruppene som går igjen blant dem som er mest utsatt. Hvis vi på den annen side ser på hvilke yrkesgrupper som er mest utsatt for ulike psykososiale og organisatoriske belastningsfaktorer, er bildet mindre entydig.

² Innholdet i denne tabellen vises i seks andre versjoner i vedleggene, der yrkesgruppene er sortert etter (A) andel unge under 25 år, (B) andel kvinner, (C) gjennomsnittsverdien for sosioøkonomisk klasse innenfor hver yrkesgruppe (etter Erikson-Goldthorpe-Portocarero), (D) utdanningslengde og (E) sortert etter 5-på-topp av psykososiale og organisatoriske belastninger.

³ Hvert spørsmål er presentert i detalj og svarene beskrevet for alle yrkesaktive sett under ett og for samtlige yrkesgrupper i delrapportene som omhandler de ulike arbeidsmiljøfaktorene.

Faglærte og ufaglærte manuelle yrker mest utsatt for kjemiske/ biologiske og fysiske arbeidsmiljøbelastninger

Øverst i tabell 3, som er sortert slik at de mest utsatte yrkene kommer øverst i diagrammet, finner vi en rekke mannsdominerte yrker med totalt sett høyest belastning. Gruppene vei-/anleggs-/stein-/murarbeidere, tømrere og trearbeidere, elektrikere/elektromontører/telemontører, mekanikere/sveisere/plate- og verkstedsarbeidere, røleggere og bygghåndverkere, og prosessoperatører er de som samlet har et høyt nivå på flest arbeidsmiljøbelastninger. Det er særlig de kjemiske, biologiske og fysiske faktorene som gjør utslaget, som eksponering for støv, støy, og arm- og håndvibrasjoner. Men disse yrkesgruppene er også blant de gruppene som er mest utsatt for ergonomiske belastninger som arbeid på huk eller knær. På den annen side finner vi ikke igjen noen av disse yrkesgruppene blant dem som er mest utsatt for organisatoriske og psykososiale arbeidsmiljøbelastninger.

Yrker innenfor helse og tjenesteyting mest utsatt for psykososiale og organisatoriske arbeidsmiljøbelastninger

En rekke kvinneedominerte yrker i helsesektoren som lege-/tannlegesekretærer og apotekteknikere, sykepleiere, og pleie- og omsorgsarbeidere har også høy belastning samlet sett. Men disse gruppene kjennetegnes først og fremst av at de ligger høyt på flere belastende psykososiale og organisatoriske arbeidsmiljøfaktorer, som høyt arbeidstempo, lite tilbagemelding, og lite fleksibel arbeidstid. Disse yrkesgruppene har også en

relativt høy forekomst av enkelte belastende kjemiske, biologiske, fysiske og ergonomiske faktorer som rengjørings- eller løsemidler, og dårlig innemiljø. Andre yrkesgrupper som skårer høyt både på kjemiske og fysiske og på psykososiale og organisatoriske faktorer, er operatører og håndverkere i nærmingsmiddelsindustrien, kokker og kjøkkenassistenter, og restgruppen med ufaglærte.

En rekke kvinneedominerte tjenesteytende yrker er også blant de mest utsatte for psykososiale arbeidsmiljøbelastninger. I tillegg til kokker og kjøkkenassistenter gjelder dette renholdere og servicepersonell (hotell/restaurant/frisør). Gruppene med renholdere og servicepersonell av denne typen rapporterer blant annet om dårlige muligheter til faglig videreutvikling, og reholderne, samt kokker og kjøkkenassistenter, er blant de gruppene som rapporterer om mest jobbusikkerhet. Vi ser også at gruppen med post-, bank- og servicepersonell, som har en noe jevnere kjønnsfordeling, har en høy forekomst av flere av de belastende psykososiale faktorene.

Blant mannsdominerte yrker som kommer ut med høy skår på to eller flere psykososiale og organisatoriske faktorer, finner vi blant annet ulike typer ledere: administrative ledere, politikere og organisasjonsledere; mel-lomledere; og ledere av mindre bedrifter. Det som særlig kjennetegner disse lederyrkene, er kombinasjonen av stor arbeidsmengde og lange arbeidsuker. En annen mannsdominert gruppe som kommer ut med høy forekomst av psykososiale og organisatoriske faktorer, er gruppen som omfatter flygere, skipsbefal og førere av buss og bane. Denne gruppen kjennetegnes av stadig gjentatte arbeidsoppgaver, tjeneste utenom dagtid, samt liten kontroll over egen arbeidssituasjonen.

3 HELSEEFFEKTER – SAMLET VURDERING

I dette kapitlet følger en samlet presentasjon av egenopplevde arbeidsrelaterte helseplager og andre negative konsekvenser av jobben. Først presenteres disse plagene for yrkesaktive menn og kvinner innenfor ulike aldersgrupper. Til slutt følger en samlet vurdering av hvilke fem yrkesgrupper som er mest utsatt for ulike typer plager og helseproblemer, og om det er de samme yrkesgruppene som også er mest utsatt for arbeidsmiljøfaktorer som kan ha betydning for helse.

HVA ER ARBEIDSRELATERT?

Muskel- og skjelettplager, psykiske plager, trøtthet og utmattethet er utbredt i befolkningen. Noen helseplager er normale hverdagslige plager som er mindre alvorlige og av kortvarig art. For mange kan derimot smertene og plagene være vesentlige, ha lengre varighet og få konsekvenser for jobbsituasjonen. Den viktigste grunnen til legemeldt sykefravær er muskel- og skjelettplager. Tall fra NAV viser at nærmere 40 prosent av sykefraværet skyldes muskel- og skjelettplager. Psykiske helseplager utgjør den nest største gruppen, det vil si nærmere 18 prosent av sykefraværet (fjerde kvartal 2007).

Sykdommer, symptomer og plager kan ha sammenheng med arbeidet, og vi bruker da begreper som arbeidsrelatert eller yrkesbetinget. Skader som oppstår på jobb, og en del utvalgte sykdommer kan godkjennes som yrkesskade og yrkessykdom i henhold til NAVs regelverk. Slik godkjenning gir bedre økonomiske rettigheter. Leger skal melde arbeidsrelaterte sykdommer til Arbeidstilsynet og Petroleums-tilsynet, men meldingen er mangelfull og mørketallene store.

Å avgjøre hvilke helseplager og sykdommer som er arbeidsrelaterte, er en utfordrende oppgave. Noen omtaler det som arbeidsrelatert dersom sykdommen eller plagen er forårsaket av arbeidet og ikke ville ha oppstått hvis ikke personen hadde vært i arbeid. Andre kan mene at sykdommen er arbeidsrelatert dersom arbeidet har forverret allerede eksisterende plager. Andre igjen kaller det arbeidsrelatert dersom sykdommen eller plagen er ufor-

enelig med arbeidet, slik at personen må være sykmeldt.

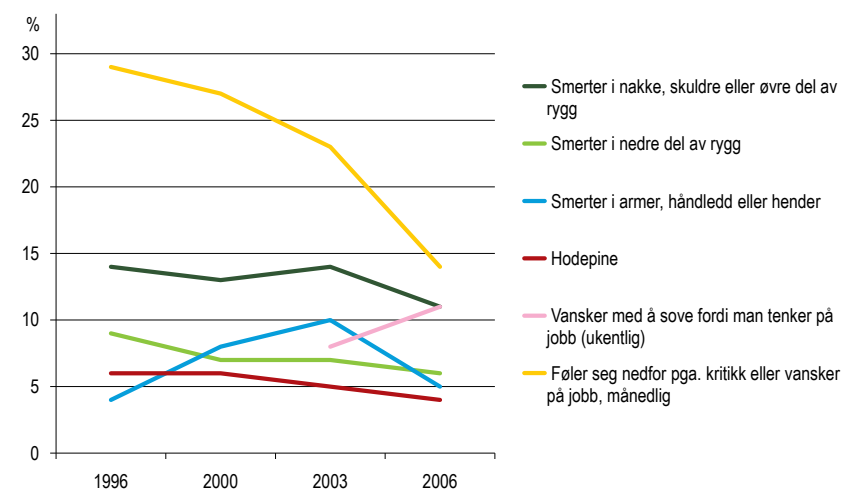
Når vi i denne rapporten snakker om arbeidsrelaterte symptomer og plager, bygger vi på det den yrkesaktive selv har svart på spørsmålet «Skyldes plagene helt eller delvis din nåværende jobb?».

Trender i arbeidsrelatert helse

Figur 11 indikerer at det har vært en svak nedgang i arbeidsrelaterte smerter de siste årene. I overkant av én av ti yrkesaktive rapporterer om arbeidsrelaterte smerter i nakke, skuldre eller øvre del av ryggen. Sammenlignet med tidligere år er dette en svak nedgang, men smerter i nakke, skuldre eller øvre rygg er fortsatt den hyppigst rapporterte muskel- og skjelettplagen.

Andelen yrkesaktive som har vansker med å sove på grunn av jobbtanker, har derimot økt fra 8 prosent i 2003 til 11 prosent i 2006. Siden 1996 har det imidlertid skjedd en vesentlig nedgang i andelen yrkesaktive som føler seg nedfor på grunn av kritikk eller vansker på jobb. I 2006 rapporterte 14 prosent om slike følelser minst én gang i måneden. I 1996 opplevde 29 prosent dette.

FIG. 11 Trender i arbeidsrelaterte helseplager i perioden 1989–2006. Prosent (Kilde: SSB, Statistikkbanken)

ALDER OG KJØNN

Kvinner rapporterer om mer muskel- og skjelettplager relatert til nakke eller skuldre, mer hodepine, og føler seg oftere fysisk utmattet etter jobb enn menn. Motsatt har menn en dobbelt så høy forekomst av plager på grunn av skader etter arbeidsulykke. Forekomsten av muskel- og skjelettplager og opplevelsen av redusert fysisk arbeidsevne øker med alderen, mens det er små aldersforskjeller i psykiske helseproblemer og opplevelsen av redusert psykisk arbeidsevne.

Menn og kvinner rapporterer ulikt på en rekke viktige spørsmål om helseeffekter av arbeidet. Delvis skyldes dette at menn og kvinner ikke velger de samme yrkene, men det kan også være kjønnsforskjeller innad i yrkesgruppene. Tabell 4 viser andelen som rapporterer om enkelte negative konsekvenser av jobben, mens tabell 5 viser andelen som rapporterer å være litt, ganske eller svært plaget av én

eller flere helseplager. Andelen er beregnet på basis av alle yrkesaktive som har besvart LKU 06. Generelt ser vi at den klart høyeste forekomsten gjelder muskel- og skjelettplager, mens psykiske plager og plager relatert til hud, pust, hørsel og/eller syn har lavere forekomst. Tabellene gir i tillegg en oversikt over forskjeller mellom menn og kvinner og ulike aldersgrupper.

TAB. 4 Prosentandel som opplever negative konsekvenser av jobben, etter alder og kjønn (LKU 2006).

Kjønn	Alder	Lite fornøyd med jobben ¹	Jobb forstyrrer familielivet ²	Fysisk utmattet ³	Soveprobl. pga. jobbtanker ³	Nedfor eller ille til møte ⁴	Dårlig fysisk arbeidsevne ⁵	Dårlig psykisk arbeidsevne ⁵
Mann	16–24	4	13	31	7	11	1	1
	25–39	3	22	29	9	14	1	1
	40–54	2	23	28	10	14	1	2
	55–66	3	13	29	9	13	3	1
	TOTALT	3	20	29	9	14	2	1
Kvinne	16–24	5	9	32	9	17	0	1
	25–39	5	18	34	12	21	2	1
	40–54	2	15	36	12	15	2	1
	55–66	1	11	41	14	11	3	2
	TOTALT	3	15	36	12	16	2	1

¹ ganske eller nokså misfornøyd, ² nokså ofte / meget ofte eller alltid, ³ én gang i uken, et par dager i uken, daglig, ⁴ pga. kritikk eller vanskeligheter på jobb én eller flere ganger i uken eller én eller flere ganger i måneden, ⁵ svært eller nokså dårlig arbeidsevne i forhold til krav

Flest menn mener at krav fra jobben forstyrrer privatlivet

En større andel menn enn kvinner rapporterer at jobben forstyrrer privatlivet. Mye av kjønnsforskjellen kan nok forklares med at en større andel menn jobber lange arbeidsuker. Arbeidsuker på over 45 timer er den arbeidsbetingelsen som viser sterkeste sammenheng med forstyrrelse av privatlivet. Hvis vi kun ser på dem som jobber lange uker, er det faktisk en noe større andel kvinner enn menn som opplever forstyrrelse i privatlivet (43 % mot 39 % menn). Blant dem som jobber mindre enn 45 timer per uke, er det derimot en ubetydelig kjønnsforskjell når vi ser på andelen som opplever at kravene på jobben forstyrrer privatlivet (om lag 12 % både blant kvinner og menn). Det ser dermed ut til at den høye andelen menn som opplever at kravene på jobben forstyrrer privatlivet bunnar i at det er langt flere menn enn kvinner som jobber lange arbeidsuker.

Små alders- og kjønnsforskjeller i jobbtillfredshet

Generelt er det er kun en liten andel yrkesaktive som er ganske eller svært misfornøyd med jobben (3 %), og det er ingen kjønnsforskjeller. Den høyeste andelen som er misfornøyd med jobben, finner vi blant yngre arbeidstakere, hvor 4 prosent av mennene og 5 prosent av kvinnene rapporterer om dette. En mulig forklaring på at yngre arbeidstakere ikke er så fornøyd, er at de oftere har midlertidige stillinger eller deltidsjobber, og at denne jobben ikke gir gode nok muligheter til å utnytte og utvikle egne evner. En annen

mulig forklaring er at yngre arbeidstakere ofte ikke har jobben som sin primære arena. En betydelig andel av arbeidstakerne under 25 år er først og fremst studenter som har jobb ved siden av studiene. Det er lett å tenke seg at disse studentene ikke knytter like mye av identiteten sin til jobben, og at de ikke er like engasjerte i arbeidet som deres kollegaer som primært sett er arbeidstakere. Et interessant funn er likevel at det på tvers av aldersgrupper gjennomgående er psykososiale arbeidsmiljøfaktorer som er relatert til lav jobbtillfredshet: lav kontroll, lav sosial støtte, det å ha et ensidig arbeid, samt dårlige muligheter for å utnytte egne ferdigheter og til å utvikle seg faglig.

Flere kvinner føler seg fysisk utmattet etter jobb

Fysisk utmattelse etter jobb er vanligere hos kvinner enn menn (henholdsvis 36 og 29 %). Blant kvinner øker andelen som opplever fysisk utmattelse, med alder. Det er kun små forskjeller i fysisk utmattelse etter alder blant menn, og faktisk en noe høyere forekomst i den yngste aldersgruppen (16–24 år).

Selv når vi tar hensyn til at menn og kvinner jobber i forskjellige yrker, finner vi fortsatt en kjønnsforskjell når det gjelder fysisk utmattelse. Generelt ser det derfor ut til at kvinner føler seg mer fysisk utmattet etter jobb på tvers av yrkesgrupper. For eksempel rapporterer en høyere andel kvinner om fysisk utmattelse blant sykepleiere (40 % mot 22 % blant menn), mellomledere (32 % mot 23 % blant menn), operatører i næringsmiddelproduksjon (44 % mot 34 % blant

menn) og i gruppen av leger, psykologer, tannleger etc. (43 % mot 26 %). Blant både menn og kvinner finner vi at høye krav, lav kontroll og lav sosial støtte, i tillegg til hardt fysisk arbeid og omorganiseringer på arbeidsplassen er relatert til fysisk utmattelse etter jobb. Blant kvinner finner vi også at et midlertidig ansettelsesforhold er knyttet til høyere forekomst av fysisk utmattelse. Ensidig arbeid og arbeid med hodet fremoverbøyd er knyttet til høyere forekomst av fysisk utmattelse blant menn.

Arbeidsrelaterte helseplager er mer vanlig blant kvinner enn menn

Samlet rapporterer kvinner høyere nivåer på flere arbeidsrelaterte plager enn menn. På 12 av 20 mulige plager er det en større andel kvinner enn menn som rapporterer om jobbrelaterte helseplager. For noen av plagene er forskjellene i forekomst mellom menn og kvinner relativt store, men for de fleste plagene er forskjellene nokså moderate.

TAB. 5 Prosentandel av alle yrkesaktive som har opplevd arbeidsrelaterte symptomer og plager (siste måned) og arbeidsrelatert sykefravær (siste 12 mnd.), etter alder og kjønn. (Kilde: SSB, LKU 2006)

Kjønn	Alder	Eksem eller hudkløe*	Tetthet/piping i brystet	Depresjon	Angst eller rastløshet	Nedsatt hørsel/øresus	Hodepine	Øyeplager	Smerter i korsryggen	Nakke- eller skuldersmerter	Arm-/håndsmarter	Smerter i beina	Plager etter arb.skade	Arbeidsrelatert sykefravær
Mann	16-24	3	3	4	7	3	15	4	19	16	12	11	7	3
	25-39	3	2	5	6	3	11	4	16	21	10	10	6	5
	40-54	2	2	5	7	6	11	4	17	24	13	12	6	7
	55-66	2	2	4	5	9	6	5	15	25	13	16	7	6
	TOTALT	3	2	4	6	5	11	4	16	22	12	12	6	5
Kvinne	16-24	6	2	4	5	1	20	3	25	27	11	18	4	5
	25-39	4	1	6	6	1	24	4	17	35	11	9	3	8
	40-54	3	2	6	6	2	20	8	19	42	20	15	4	9
	55-66	4	2	6	6	4	11	8	19	40	22	18	3	10
	TOTALT	4	1	5	6	2	20	6	19	37	16	14	3	8

*For alle arbeidsrelaterte symptomer og plager har vi slått sammen svarkategoriene «litt plaget», «ganske plaget» og «svært plaget».

Muskel- og skjelettplager mest utbredt blant kvinner

En av de tydeligste forskjellene mellom kvinner og menn gjelder forekomsten av nakke- eller skuldersmerter og hodepine, hvor henholdsvis 37 og 20 prosent av kvinnene rapporterer disse plagene sammenlignet med 22 og 10 prosent av mennene. Kvinner rapporterer også en høyere forekomst av smerter i rygg, armer og ben, men her er forskjellene betydelig mindre.

Forskjellen i forekomsten av smerter i nakke/skulder er til stede selv når vi tar hensyn til at menn og kvinner jobber i forskjellige yrker med ulike typer arbeidsmiljøbelastninger.

Generelt ser det derfor ut til at kvinner opplever mer nakke- eller skuldersmerter på tvers av yrkesgrupper. For eksempel finner vi dette blant sykepleiere (19 % mot 14 % blant menn), mellomledere (18 % mot 10 % blant menn) og lærere (20 % mot 7 % blant menn). Både blant menn og kvinner er lav grad av egenkontroll, lav sosial støtte og løft i ubekvemme stillinger relatert til nakke- eller skuldersmerter. Blant menn er også arbeid i fremoverbøyd stilling relatert til nakke- eller skuldersmerter, mens denne typen plager blant kvinner er knyttet til arbeid med hodet fremoverbøyd, arbeid som innebærer gjentatte og ensidige håndbevegelser, samt det å arbeide så hardt at man puster raskere. Forskjellen når det gjelder nakke-/skuldersmerter, synes derimot ikke å kunne forklares av at kvinner opplever flere ergonomiske og psykososiale belastninger i jobben.

Når det gjelder alder, er jobbrelaterte ryggsmarter den muskel- og skjelettplagen som skiller seg mest ut ved å ha høyest forekomst blant de

ynge arbeidstakerne både blant menn og kvinner. I hovedsak skyldes dette at det er en større andel yngre som oppgir at de er litt plaget i ryggen og at dette skyldes arbeidet. Hvis vi ser bort fra den yngste aldersgruppen, øker forekomsten av muskel- og skjelettplagene med alder. Dette gjelder smerter i nakke/skuldre, armer og ben. Forekomsten av hodepine viser en omvendt sammenheng og er lavest i den eldste aldersgruppen både blant menn og kvinner.

Flere menn rapporterer om plager relatert til skade

Sammenlignet med kvinner rapporterer en dobbelt så stor andel menn at de i løpet av den siste måneden har hatt smerter, nedsatt førighet eller nedsatt arbeidsevne på grunn av skader etter arbeidsulykke i nåværende eller tidligere jobb (6 % mot 3 % blant kvinner). Dette gjelder alle aldersgrupper.

Noe av kjønnsforskjellen i smerter etter arbeidsskade skyldes antakelig at menn jobber i mer skadeutsatte yrkesgrupper. En større andel menn arbeider i primærnæringene, eller i faglærte og ufaglærte manuelle yrker. Alle disse gruppene har en relativt høy forekomst av smerter som blir relatert til skader etter arbeidsulykker. Likevel er det fortsatt en kjønnsforskjell når vi tar hensyn til yrke. Menn ser dermed ut til å ha en noe høyere risiko på tvers av yrkesgrupper.

Små kjønnsforskjeller i forekomst av jobbrelevante psykiske helseplager

Forskjellene i forekomsten av jobbrelevante psykiske helseplager er langt mindre enn for muskel- og skjelettplager. En noe større andel kvinner rapporterer søvnvansker fordi de tenker på jobben (12 % mot 9 % blant menn), og at de har følt seg nedfor eller ille til møte på grunn av kritikk eller vanskeligheter på jobben (16 % mot 13 %). Hvis vi ser på andelen som rapporterer om depresjon eller nedtrykthet, er det omtrent ingen forskjell (5 % mot 4 % blant menn), og det er ingen forskjell med hensyn til forekomst av angstrelaterte symptomer.

Kjønnsforskjell i opplevelsen av å føle seg nedfor grunnet kritikk på jobb er ikke lenger tilstede når vi tar hensyn til forskjellene mellom kvinner og menn i opplevelsen av egenkontroll i arbeidet. En mulig forklaring på at kvinner oftere føler seg nedfor grunnet jobben kan dermed være at kvinner i større grad opplever at de ikke får påvirkende beslutninger som er viktige for arbeidet, samt i mindre grad får styre eget arbeidstempo og bestemme når de kan ta pauser.

Når det gjelder søvnproblemer grunnet tanker på jobben, finner vi at kjønnsforskjellen reduseres noe dersom vi tar hensyn til at det er en større andel kvinner som har direkte kontakt med kunder og klienter. Med andre ord kan det tenkes at den høyere forekomsten av søvnvansker grunnet jobbtanker blant kvinner til en viss grad kan relateres til kravene som stilles i emosjonelt arbeid med kunder og klienter.

Generelt er det små aldersforskjeller i forekomsten av jobbrelevante psykiske helseplager. Den yngste

aldersgruppen rapporterer lavest forekomst av depresjon eller nedtrykthet og søvnproblemer grunnet tanker på jobben både blant menn og kvinner. Blant menn avtar forekomsten av angstsymptomer (nervøsitet, angst eller rastløshet) med økende alder.

Kvinner og menn rapporterer forskjellige plager relatert til hud, pust, hørsel og/eller syn

Nedsatt hørsel er den eneste jobbrelevante helseplagen som har høyest forekomst blant menn (5 % mot 2 % blant kvinner). Kvinner, på den annen side, rapporterer en marginalt høyere forekomst av både jobbrelevante øyeplager (6 % mot 4 % blant menn) og eksem (4 % mot 3 % blant menn). Forekomsten av piping i brystet er også nokså likt fordelt mellom kvinner og menn.

Den høyere forekomsten av jobbrelevante nedsatt hørsel blant menn reduseres betydelig når vi tar hensyn til at kvinner og menn jobber i ulike yrker. En høy forekomst av jobbrelevante nedsatt hørsel forekommer først og fremst innenfor manuelle yrkesgrupper som omfatter prosessoperatør, vei- og anleggsarbeidere og tømrere. Også kvinner som jobber innenfor disse yrkene, opplever nedsatt hørsel, men disse er i mindretall, da ca. ni av ti ansatte i disse yrkesgruppene er menn.

Generelt god fysisk og psykisk arbeidsevne

Til tross for de observerte kjønnsforskjellene i forekomst av helseplager er det ingen forskjeller mellom menn og kvinner i deres vurdering av egen fysisk og mental arbeidsevne. Alt i alt opplever 6 prosent blant begge kjønn at de ikke har en god arbeidsevne (inkluderer svarkategoriene verken god eller dårlig, nokså eller svært dårlig) i forhold til de psykiske kravene i jobben, mens 6 prosent av mennene og 8 prosent av kvinnene oppgir at de ikke har en god arbeidsevne i forhold til de fysiske kravene. Andelen som opplever at arbeidsevnen er dårlig (inkluderer svarkategoriene nokså eller svært dårlig), er lav både blant menn og kvinner: 1 prosent rapporterer om dårlig psykisk arbeidsevne, mens 2 prosent rapporterer om dårlig fysisk arbeidsevne. Både blant menn og kvinner er det størst andel blant de eldste arbeidstakerne som opplever at de har en nokså eller svært dårlig arbeidsevne i forhold til fysiske krav i jobben.

FEM PÅ TOPP – HELSEPLAGER

Blant de yrkesgruppene som rapporterer mest plager, finner vi både yrker med tradisjonelt mannsdominert, tungt arbeid og mer kvinnedominerte yrker innenfor matlaging, renhold, service og helse. Et flertall av yrkesgruppene med mye muskel- og skjelettplager og psykiske plager er også utsatt for psykososiale og ergonomiske belastninger. Plager med hud, pust, hørsel og/eller syn finner vi igjen i faglærte og ufaglærte mannsdominerte manuelle yrker der de ansatte er mye utsatt for kjemiske, biologiske og fysiske påvirkninger i arbeidet. Samtidig ser vi at yrkesgrupper som er utsatt for forskjellige arbeidsmiljøbelastninger, har høy forekomst av forskjellige typer plager.

For å danne oss et overordnet bilde av hvilke yrkesgrupper som har høyest forekomst av arbeidsrelaterte helseproblemer og plager, har vi merket oss de fem yrkesgruppene som skårer høyest på hver av helseproblemene og plagene i tabell 4. Disse yrkesgruppene omtaler vi som fem på topp for hver helseplage. Det er viktig å være oppmerksom på at oversikten er basert på hvordan de yrkesaktive selv opplever sin egen helse.

Vi vil gjerne minne om at en tverrsnittsstudie som LKU 2006 dessverre ikke er egnet til å diskutere mulige årsakssammenhenger mellom de påvirkninger og helseplager det er spurt om i intervjuet. For det første må vi huske på at personer kan skifte arbeid eller yrke både på grunn av helseplager og på grunn av belastende forhold. Helseplagene kan derfor fremstå som mindre vanlige enn det man kanskje ville vente, selv i belastede yrker. For å vurdere årsakssammenhenger bør mål på belastning og mål på helseplager samles inn fra

uavhengige kilder og på forskjellig tidspunkt, fordi belastende miljøfaktorer og kroppslige eller psykiske plager gjensidig kan påvirke måten vi rapporterer disse forholdene på. Likevel er det all grunn til å feste lit til svarfordelingen i en slik uavhengig intervjuundersøkelse blant et stort antall tilfeldig trukne personer.

Vi må også huske på at denne fremstillingen bare forteller om en del av situasjonen. Det kan finnes både alvorlige og utbredte helseproblemer i yrkesgrupper som ikke kommer opp blant fem på topp, både fordi forskjellene mellom yrkesgruppene kan være små, og fordi det kan være undergrupper innenfor hver yrkesgruppe som kan være utsatt i betydelig grad. Hvert spørsmål presenteres i detalj senere i rapporten, der helseproblemer og plager presenteres for alle yrkesaktive sett under ett og for samtlige yrkesgrupper.

Yrkesgrupper med høyest forekomst av helseplager

De tre yrkesgruppene som opplever mest helseplager når alle typer plager sees under ett, er renholdere, servicepersonell (hotell, restaurant, frisør), og kokker og kjøkkenassistenter. En overvekt av helseplagene er relatert til muskel- og skjelettsmerter, særlig smerter i nakke eller skuldre, smerter i korsryggen og smerter i bena. Vi ser også at disse yrkesgruppene markerer seg med et høyt nivå av fysisk utmattelse etter jobb, flere psykiske plager som angst og nedsatt psykisk arbeidsevne, samt kroppslige plager som eksem og hudkløe blant renholdere og servicepersonell (hotell/restaurant/frisør), og tetthet/piping i brystet blant kokker og kjøkkenassistenter. Samtlige av disse yrkesgruppene har også en høy forekomst av flere arbeidsmiljøbelastninger, spesielt psykososiale og organisatoriske belastninger som kan ha stor betydning for muskel- og skjelettsmerter (se tabell 3). Arbeidsmiljøet blant servicepersonell (hotell/restaurant/frisør) og renholdere kjennetegnes av lav kontroll over egen arbeidssituasjon og gjentatte arbeidsoppgaver, mens kokker og kjøkkenassistenter blant annet opplever høyt arbeidstempo og jobbusikkerhet. Et fellestrekk er at alle disse yrkesgruppene har en klar overvekt av kvinner.

Yrkesgrupper med høy forekomst av muskel- og skjelettplager

Kvinnedominerte yrkesgrupper som har høy forekomst av to eller flere muskel- og skjelettplager, er lege-/tannlegesekretærer og apotek teknikere (som i størst grad opplever smerter i nakke

eller skuldre, arm- eller håndmerter og hodepine), og pleie- og omsorgsarbeidere (som i størst grad opplever smerter i korsrygg, armer og hender). Tabell 3 viste at lege-/tannlegesekretærer og apotek teknikere i arbeidsmiljøet har høy forekomst av en del negative psykososiale arbeidsfaktorer som lav egenkontroll og høyt arbeidstempo, mens pleie- og omsorgsarbeidere ofte må løfte i ubekvemme stillinger og opplever at de ikke får tilstrekkelig sosial støtte og tilbakemelding på jobben de gjør. En yrkesgruppe som skårer høyt på en rekke negative psykososiale arbeidsmiljøfaktorer, men som ikke kommer med blant de fem mest utsatte med hensyn til helseproblemer, er sykepleiere.

To mannsdominerte yrker som har høy forekomst av to eller flere muskel- og skjelettplager, er rørleggere og bygghåndverkere, og gruppen med sjåfører og mannskap, som rapporterer om smerter i bena og dårlig fysisk arbeidsevne. Gruppen med sjåfører har også høy forekomst av plager grunnet skade i jobben. Sjåførenes arbeidsmiljø kjennetegnes av mye ensidig arbeid og lav sosial støtte, samtidig som de ofte hindres i arbeidet av vær, føre og trafikk. Det er også en åpenbar risiko for at de blir involvert i uhell eller pådrar seg skader i jobben. Arbeidsmiljøet blant rørlegger og bygghåndverkere kjennetegnes på sin side av ergonomiske belastninger som tunge løft, løft i ubekvemme stillinger, mye arbeid på huk eller knær, og arbeid med hendene over skulderhøyde.

TAB. 6 Arbeidsrelaterte plager etter yrkesgruppe. For hver plage (kolonne) er de fem yrkesgruppene med høyest nivå markert. Yrkesgruppene er deretter sortert etter antall topp-plasseringer. Rangeringen er basert på en gjennomsnittskår der svarkategoriene er gitt verdiene 0, 1, 2 og 3, og der 0 vil si lite eller i ingen helseproblemer eller plager, mens 3 betyr at man er svært plaget eller opplever plagen flere ganger ukentlige eller daglig. Plager etter arbeidsskade og arbeidsrelatert sykefravær er basert på kategoriene ja/nei. Svarkategoriene for hvert spørsmål beskrives i detalj senere i rapporten. (Kilde: SSB, LKU 2006)

Yrkesgruppe (antall spurte)	Plager etter arb.skade	Arb.srel. sykefravær	Fysisk utmattet	Dårlig fysisk arbeidsvevne	Dårlig psykisk arbeidsvevne	Lite tilfreds med jobben	Forstyrrer privatlivet	Smertor, muskel-/skjelettplager	Psyriske plager, søvnl	Hud, pust, sanser
Renholder (193)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Servicepersonell (hotell/restaurant/frisar) (145)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Kokk, kjøkkenassistent (152)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett (237)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Kunstner (tekst/musikk/scene/foto) (78)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Lege-/tannlegesekretær, apotektekniker (99)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Ufaglært (83)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Vei-/anleggs-/stein-/murarbeider (109)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Operatør, håndverker i næringsmiddelprod. (78)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk) (148)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Rørlegger, bygghåndverker (119)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider (125)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Lærer med 3-årig høyskole (547)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Pleie- og omsorgsarbeider (568)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Sjåfør, mannskap (bil/anlegg/skip) (277)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Sosionom, vernepleier, barnevernspedagog (129)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Dataingeniør, dataatekniker (98)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Funksjonær (administrasjon/bibliotek) (134)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Mekaniker, sveiser, plate-/verkstedsarbeider (301)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Post-/bank-/servicepersonell (170)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Selger (engros/dør/telefon) (80)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Tømrer, trearbeider (245)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Øvrige yrker m høyere universitetsutdanning (353)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Adm. dir., politiker, organisasjonsleder (99)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Barne-/ungdomsarbeider, dagmamma (293)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Elektriker, elektromontør, telemontør (206)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Kontorarbeider, sekretær (277)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Leder i mindre, privat virksomhet (315)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Lege, psykol., tannlege, farmasøyt, veterinær (149)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Lektor, lærer med universitetsutdanning (250)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Mellomleder (538)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Revisor, funksjonær (regnskap) (274)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Advokat, jurist, dommer (73)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Arb. med info, marked, idrett, religion (152)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Butikkmedarbeider (560)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Elektroingeniør, elektrotekniker oa (183)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Flyger, skipsbefal, fører (buss/bane) (107)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m høyskole (92)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Ingeniør, tekniker (kjem/metall/biologi) (159)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Lagermedarbeider, logistiker (142)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Salgsagenter, innkjøper, megler (439)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet (249)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Sykepleier (339)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Systemutvikler, programmerer (186)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Vaktmester, sikkerhetspersonell, militær (260)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●

Yrkesgruppen med flygere, skipsbefal og førere (buss/bane), en gruppe som i hovedsak består av menn, rapporterer om høy forekomst på en rekke negative arbeidsmiljøbelastninger, som gjentatte arbeidsoppgaver, arbeid utenom dagtid og lav kontroll over egen arbeidssituasjon. Men dette negative bildet gjenspeiles ikke i forekomsten av helseplager. Tilsvarende finner vi at kombinasjonen høyt arbeidstempo og lange arbeidsdager i lederyrkene (gruppene med administrative ledere, mellomledere og ledere i mindre private virksomheter) ikke gjenspeiles i et høyt nivå av helseplager. En stor andel av yrkesaktive i lederyrker opplever derimot at kravene på jobben går ut over privatlivet.

Yrkesgrupper med høy forekomst av plager med hud, pust, hørsel og/eller syn

Yrkesgruppene som har høyest forekomst av flest helseplager knyttet til hud, pust, hørsel og syn, er prosessoperatører i industri, olje- og gassvirksomhet, og vei-, anleggs-, stein- og murarbeidere, etterfulgt av gruppen mekanikere, sveisere og plate- og verkstedsarbeidere. Disse yrkesgruppene finner vi igjen blant dem som samlet har et høyt nivå på flest arbeidsmiljøbelastninger, særlig når det gjelder kjemiske, biologiske og fysiske faktorer. Ingen av disse yrkene ligger derimot i toppen når det gjelder forekomsten av psykiske helseplager. Et unntak er tømrere og trearbeidere som er en av yrkesgruppene som i størst grad vurderer sin egen psykiske arbeidsvevne som dårlig. Arbeidsmiljøet til tømrere og trearbeidere er først og fremst

kjennetegnet av fysiske, kjemiske og ergonomiske belastninger.

Yrkesgrupper med høy forekomst av psykiske helseplager

Kunstnere (tekst, musikk, scene, foto) er den yrkesgruppen som i størst grad opplever psykiske plager og er blant de fem mest utsatte gruppene for blant annet angst, depresjon, og søvnlproblemer grunnet jobbtanker. Andre yrkesgrupper som har høy forekomst av disse plagene, er lærere med 3-årig høyskole, sosionomer, vernepleiere og barnevernspedagoger, og dataingeniør og dataateknikere. Disse gruppene er derimot sjeldent blant de mest utsatte når det gjelder andre typer helseplager. Gruppen med sosionomer ligger imidlertid høyt på jobbrelatert sykefravær, og kunstnere opplever at kravene på jobben forstyrrer privatlivet.

Arbeidsmiljøet blant lærere med 3-årig høyskole kjennetegnes av stor arbeidsmengde, liten styring over egen pausetid og dårlig innelima, mens gruppen med lektorer opplever stor arbeidsmengde og manglende tilbakemeldinger på jobben de gjør. Sosionomer, vernepleiere og barnevernspedagoger er en gruppe som opplever mye omorganiseringer på arbeidsplassen. Kunstnere og dataingeniører finner vi derimot ikke igjen blant de yrkesgruppene med mest belastende arbeidsmiljø.

Yrker med høy forekomst av forskjellige typer plager

Sysselsatte i primærnæringene er blant de yrkesgruppene som har mest plager av forskjellig art, både kroppslige plager som eksem og muskel- og skjelettplager i nakke eller skuldre, og smerter grunnet skade på jobben. Det er denne yrkesgruppen som i størst grad opplever at arbeidsevnen ikke står i forhold til de fysiske og psykiske kravene som stilles. Også blant operatører i næringsmiddelindustrien er det en stor andel arbeidstakere som opplever at de ikke har god nok arbeidsevne i forhold til fysiske og psykiske krav. Mange av disse sliter også med tetthet eller piping i brystet, og de har relativt høy forekomst av arbeidsrelatert sykefravær. Ufaglærte skårer høyt på depresjon, smerter i korsryggen, og smerter, nedsatt førlighet eller nedsatt arbeidsevne på grunn av skader etter arbeidsulykke.

Bildet av sammensatte og mangfoldige plager svarer til arbeidsmiljøer med høy forekomst av flere belastende arbeidsmiljøfaktorer av forskjellig art. Innenfor primærnæringene finner vi en høy forekomst av organisk støv, tunge løft, løft i ubehagelige stillinger og lange arbeidsuker. Også operatører i næringsmiddelindustrien har høy forekomst av flere forskjellig negative arbeidsmiljøfaktorer som støv, varme, gjentatte arbeidsoppgaver, høyt arbeidstempo og lav kontroll over egen arbeidssituasjon. Et tilsvarende bilde ser vi også blant ufaglærte, som er utsatt for gasser og damper, løft i vanskelig stillinger og flere negative psykososiale faktorer, slik som opplevelsen av å ha lav kontroll i jobben og jobbusikkerhet.

4

HELSE OG VELVÆRE – ENKELTFAKTORER

I dette kapitlet presenterer vi svarene på enkeltspørsmål om blant annet egenvurdert funksjonsevne og ulike helseplager fordelt på 45 yrkesgrupper. Der det er spurt om plager, presenterer vi både forekomsten av plager som den yrkesaktive helt eller delvis tilskriver arbeidet, og plager som ikke knyttes til jobben.

RISIKO, ARBEIDSEVNE OG TILFREDSHET

Ni av ti er fornøyd med jobben, og en relativt liten andel blant norske yrkesaktive opplever at jobben forstyrrer privatlivet. På den annen side opplever nærmere en av fem risiko for å bli utsatt for belastningsskader i jobben. Langt færre opplever en stor risiko for å bli utsatt for ulykker (en av tjue). En av tre føler seg fysisk utmattet etter jobb ukentlig, mens en av tjue opplever dette daglig. 7 prosent rapporterer om minst én sykefraværsperiode på mer enn 14 dager som de mener helt eller delvis skyldes jobben. Forekomsten av plager grunnet skader er noe høyere blant menn enn blant kvinner (henholdsvis 6 og 3 %).

Her følger en gjennomgang av yrkesgruppenes vurdering av egen risiko for ulykke, belastningsskader og andre helseskader samt gruppenes rapportering på en rekke andre områder som antas å ha sammenheng med ulike arbeidsmiljøbelastninger, for eksempel sykefravær, sykenærvær, fysisk utmattelse etter jobb, egenvurdert arbeidsevne, jobbtfredshet og arbeid–familie-relasjonen.

PLAGER ETTER ARBEIDSSKADE

NOA har tidligere beregnet antall årlige skader til 78 000 basert på at 3 prosent av de yrkesaktive har svart ja på spørsmålet i tidligere levekårsundersøkelser. Denne andelen har vært uforandret fra 1989 (Faktaboken 2007). I LKU 2006 ble det stilt spørsmål om arbeidsskader, men en teknisk feil førte dessverre til at spørsmålet om den yrkesaktive hadde vært utsatt for en ulykke siste 12 måneder med etterfølgende fravær, måtte utgå. Figur 12 viser andelen som den siste måneden før intervjuet har hatt smerter, nedsatt førlighet eller nedsatt arbeidsevne på grunn av skader etter arbeidsulykke i nåværende eller tidligere jobber.

Flere menn enn kvinner har plager etter arbeidsskade

Fem prosent av de yrkesaktive oppga å ha hatt smerter, nedsatt førlighet eller nedsatt arbeidsevne på grunn av skader etter arbeidsulykke siste måned. En andel på fem prosent svarer til at om lag 115 000 yrkesaktive oppgir å ha slike problemer. Flere menn enn kvinner har plager som følge av arbeidsskade (6 mot 3 %), men det er ingen store aldersforskjeller.

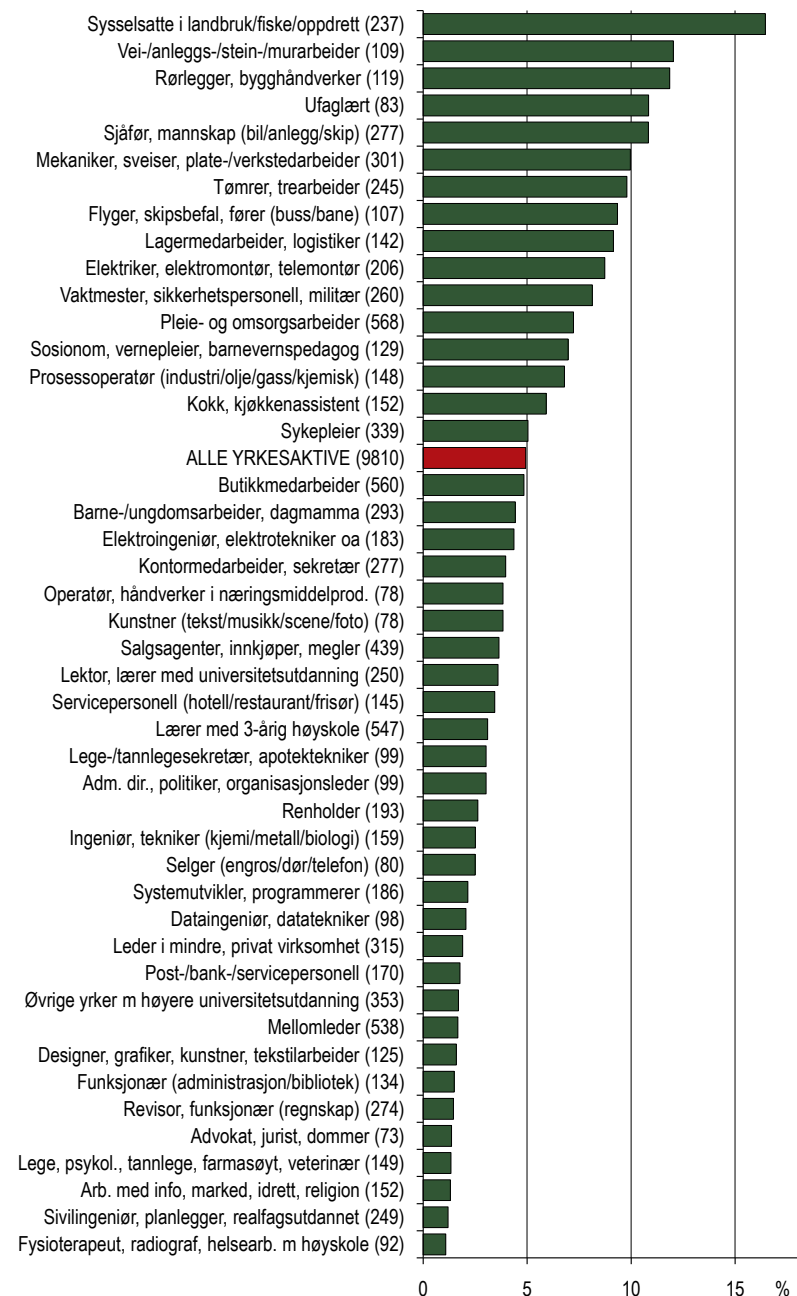
Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Har du i løpet av den siste måneden hatt smerter, nedsatt førlighet eller nedsatt arbeidsevne på grunn av skader etter arbeidsulykke i din nåværende eller i tidligere jobber?

Ansatte i primærnæring har mest plager etter skade på jobb

Flere yrkesgrupper har en forekomst av smerter, nedsatt førlighet eller nedsatt arbeidsevne som følge av skade etter arbeidsulykke som er dobbelt så høy som forekomsten blant alle yrkesaktive sett under ett. Det er sysselsatte i landbruk, fiske og oppdrett som har den høyeste andelen (16 prosent) som sier at de har hatt slike smerter siste måned før intervjuet. Blant vei, anleggs-, stein- og murarbeidere er andelen også høy (12 %), og det samme gjelder rørleggere og bygg-håndverkere, restgruppen ufaglærte, sjåfører og mannskap, mekanikere, sveisere, plate- og verkstedarbeidere og tømrere og trearbeidere (alle med en andel på 10–11 %). Kontrasten mellom disse gruppene og de gruppene som sjelden opplever plager etter skader er stor. Nederst i figur 12 ser vi en rekke yrkesgrupper der under 2 prosent rapporterer om slike plager.

FIG. 12 Prosentandel som oppgir at de den siste måneden før intervjuet har hatt smerter, nedsatt førlighet eller nedsatt arbeidsevne på grunn av skader etter arbeidsulykke i nåværende eller tidligere jobber, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006).

RISIKO FOR Å BLI UTSATT FOR ARBEIDSULYKKER

Hvorvidt man opplever risiko, kan henge sammen med både reell risiko og bekymring eller frykt for at noe alvorlig skal skje. Risikohåndteringen i en bedrift kan bestå i å svare på tre enkle spørsmål: Hva kan gå galt? Hva kan vi gjøre for å forhindre det? Hvordan kan vi redusere konsekvensene hvis det likevel skulle skje? Hva slags risiko det er snakk om, vil variere fra bedrift til bedrift.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Hvordan vurderer du risikoen for at du skal bli utsatt for arbeidsulykker, er den stor, middels eller liten?

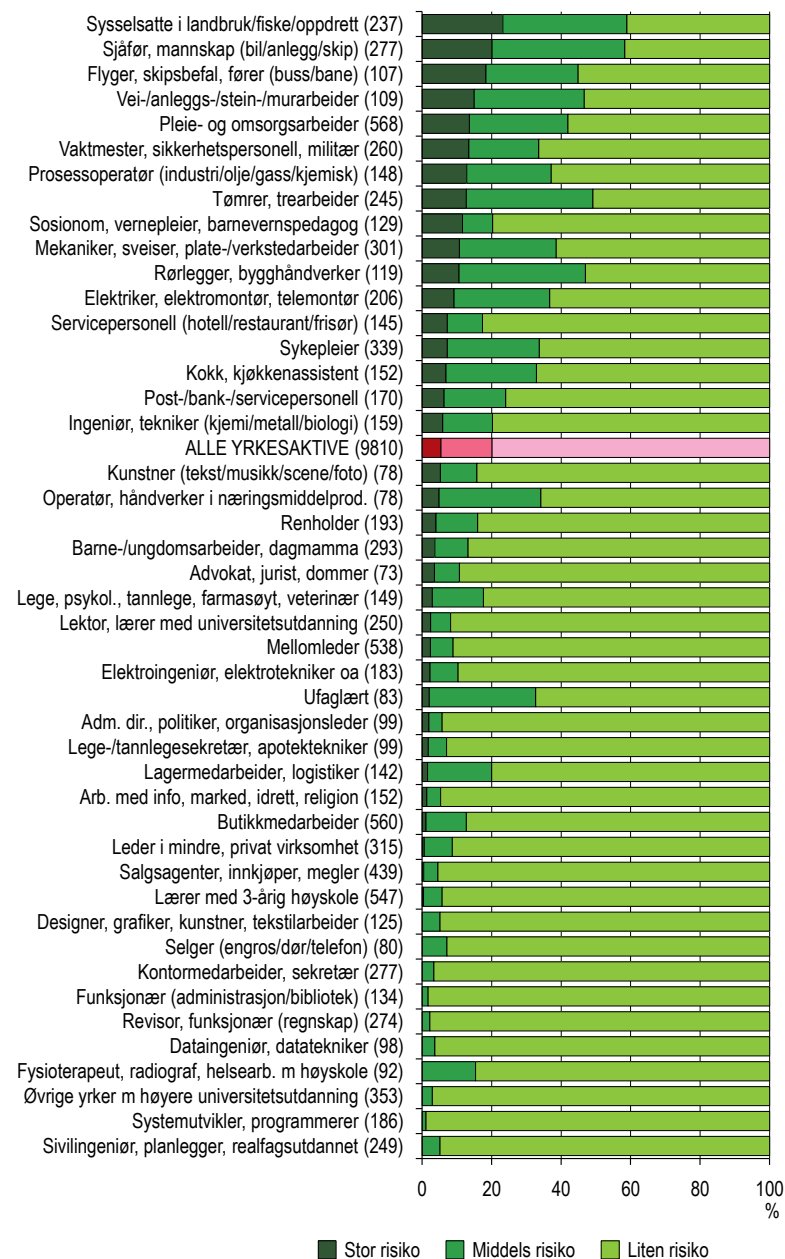
Flere menn enn kvinner opplever stor ulykkesrisiko

Blant alle yrkesaktive opplever 5 prosent av de spurte stor risiko for arbeidsulykker (figur 13). Andelen kvinner er 4 prosent mot 7 prosent menn. Blant kvinner er det yrkesaktive i aldersgruppen 25–39 som i størst grad opplever stor risiko (4 %), mens andelen blant menn er størst i aldersgruppen 16–24 år (10 %).

Bønder, fiskere og sjåførere opplever størst ulykkesrisiko

Det er i gruppen med sysselsatte i landbruk, fiske og oppdrett størst andel rapporterer å være utsatt for stor risiko for arbeidsulykke (23%), og det er som nevnt i samme yrkesgruppe vi også finner den største andelen med plager som følge av skade etter ulykke (se figur 12). Blant sjåførere og mannskap vurderer 20 prosent ulykkesrisikoen som stor, og i denne gruppen rapporterer 11 prosent at de den siste måneden har hatt plager som følge av skade etter ulykke (se figur 12). Blant flygere, skipsbefal og førere rapporterer 18 prosent om stor ulykkesrisiko, og blant vei-, anleggs-, stein- og murarbeidere er den tilsvarende andelen 15 prosent. I sistnevnte yrkesgruppe har 12 prosent smerter eller andre plager etter ulykke på jobb.

FIG. 13 Prosentandel som opplever risiko for å bli utsatt for arbeidsulykker, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

RISIKO FOR Å FÅ BELASTNINGSSKADER PÅ JOBB

Ergonomiske belastninger som tunge og ensidige bevegelser og uheldige arbeidsstillinger kan gi økt risiko for belastningsskade. Eksempler på typiske bransjer hvor en del av arbeidstakerne har ergonomiske belastninger, er renhold, helse- og omsorgssektoren, bygg- og anleggsbransjen, varehandel og transport. Ergonomiske forhold må ofte vurderes i sammenheng med organisatoriske forhold knyttet til tilrettelegging av arbeidet.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Hvordan vurderer du risikoen for at du får belastningsskader i ditt arbeid, er den stor, middels eller liten?

Kvinner opplever større risiko for belastningsskader på jobb

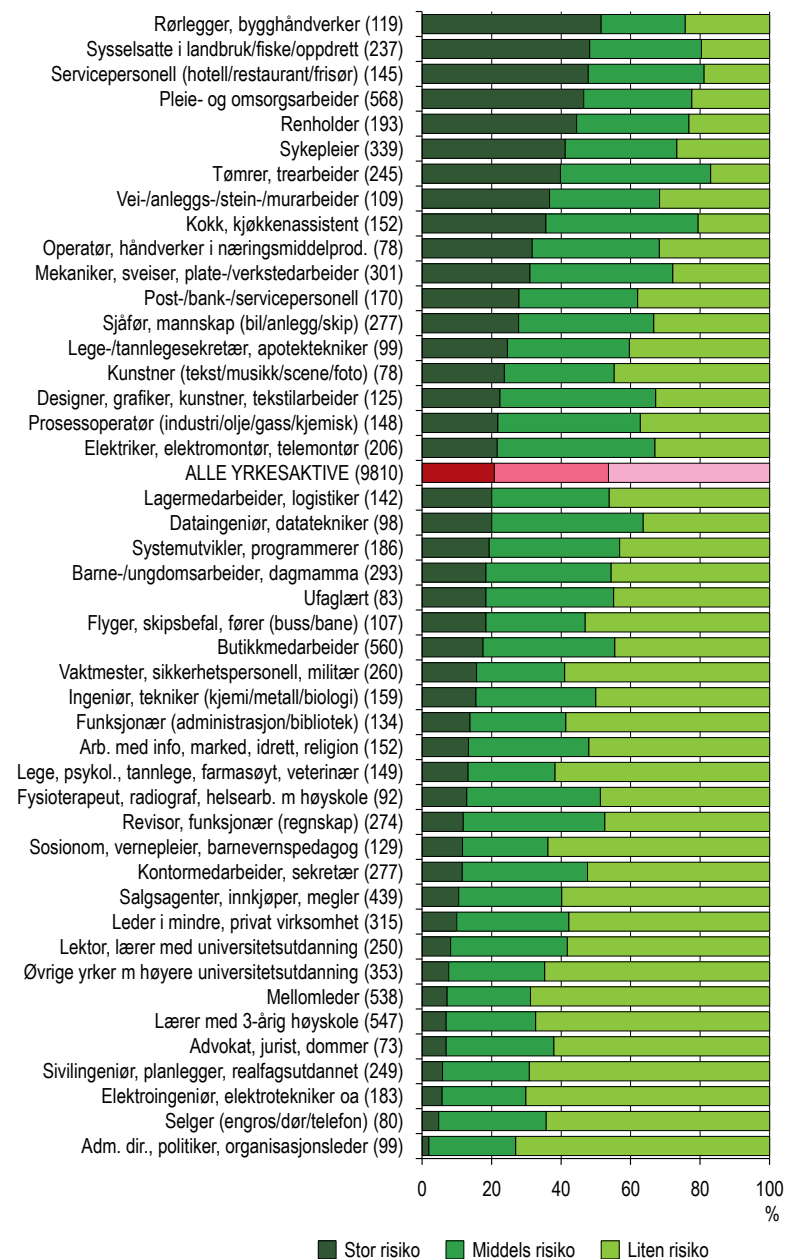
Blant alle yrkesaktive opplever 21 prosent stor risiko for å få belastningsskader (figur 14), og flere kvinner enn menn opplever dette (24 mot 17 %). Blant menn er andelen høyest i den yngste aldersgruppen (19 % oppgir stor risiko), mens andelen blant kvinner er høyest i aldersgruppen 40–54 år (26 % oppgir stor risiko).

Helse- og servicearbeidere og håndverkere opplever risiko for belastningsskade

Når vi ser på fordelingen av stor risiko for belastningsskade over yrkesgrupper, er det flere av disse som har en doblet risiko sammenlignet med alle yrkesaktive. Den største andelen finner vi blant rørleggere og bygghåndverkere (52 %). Andelen er også høy blant sysselsatte i landbruk, fiske og oppdrett (48 %), servicepersonell i hotell-, restaurant- og frisørfag (48 %) og pleie- og omsorgsykker (47 %).

I den andre enden av skalaen (nederst i figur 14), ser vi yrkesgrupper som administrerende direktører, politikere og organisasjonsledere, selgere og elektroingeniører, der kun en liten andel opplever stor risiko for belastningsskade.

FIG. 14 Prosentandel som opplever risiko for å bli utsatt for belastningsskade, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006).

RISIKO FOR ANDRE HELSEPROBLEMER PÅ JOBB

Risikoen for andre helseproblemer enn arbeidsulykker eller belastnings-skader kan dreie seg om hudplager, luftveislidelser og andre akutte eller kroniske plager som er utbredte og/eller alvorlige, enten blant kollegaer eller i samfunnet generelt.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Hvordan vurderer du risikoen for at du får andre helseproblemer i ditt arbeid, er den stor, middels eller liten?

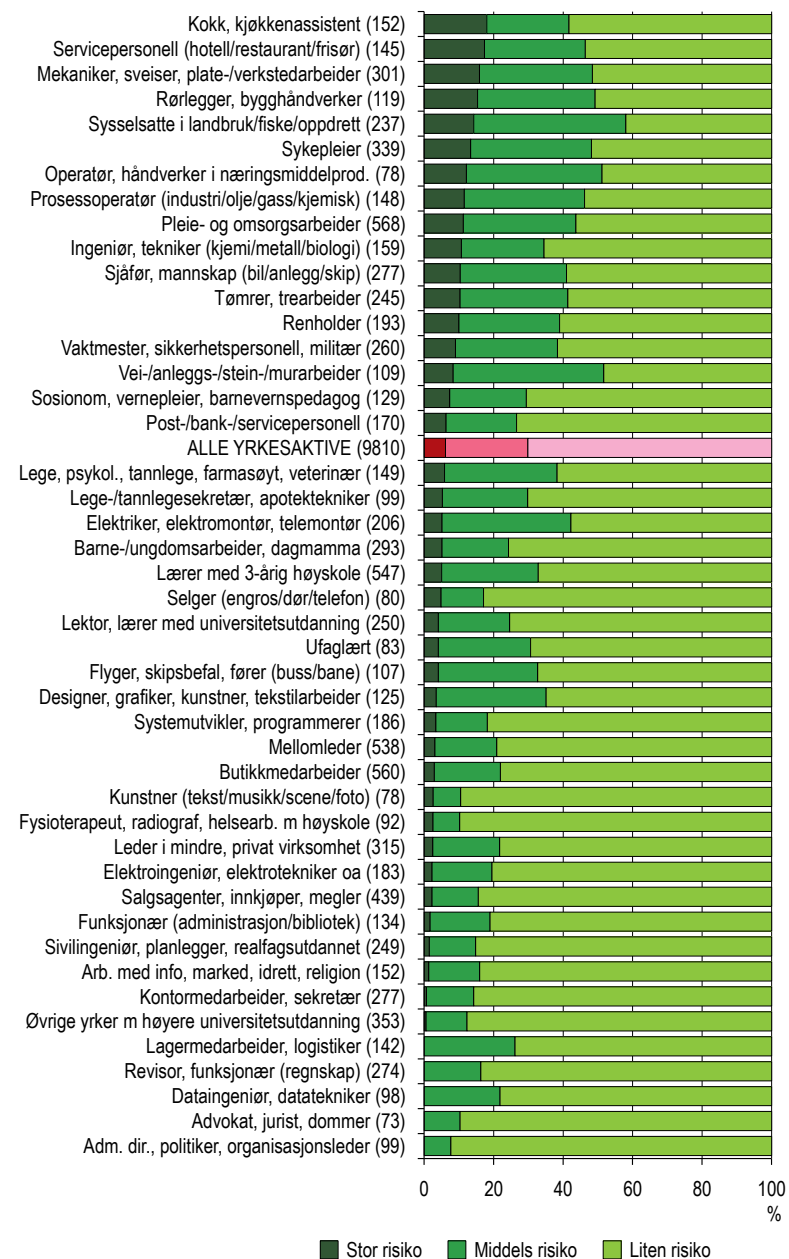
Kvinner og menn opplever samme risiko for andre helseproblemer

Blant både menn og kvinner oppgir 6 prosent at de har stor risiko for å bli utsatt for andre helseproblemer på jobb. Dette svaret til at nær 140 000 yrkesaktive opplever slik risiko.

Hotell- og restaurantansatte og frisører opplever størst risiko

Når vi ser på yrkesgrupper (figur 15), er det flest yrkesaktive i gruppen kokker og kjøkkenassistenter som oppgir at de har stor risiko for andre helseplager, tett fulgt av servicepersonell i hotell-, restaurant- og frisørfag, mekanikere, sveisere, plate- og verkstedarbeidere og rørleggere og bygghåndverkere. Blant sysselsatte i landbruk, fiske og oppdrett og sykepleiere er det også mange som oppgir å ha stor risiko for andre helseproblemer.

FIG. 15 Prosentandel som opplever risiko for å bli utsatt for andre helseproblemer, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

ARBEIDSRELATERT SYKEFRAVÆR

Det er stor interesse for arbeidsrelatert sykefravær, men det er vanskelig å definere denne typen fravær klart og entydig. Årsaken til sykdom er i seg selv vanskelig å avgjøre, enten den ligger i arbeidsmiljøet eller den henger sammen med andre forhold. En sykdom omtales som arbeidsrelatert dersom den helt eller delvis skyldes arbeidet, og mange vil nok også mene at den er arbeidsrelatert dersom faktorer i arbeidsmiljøet forverrer sykdommen. Svarene fra levekårsundersøkelsen gir et bilde av hvordan de yrkesaktive selv oppfatter sammenhengen mellom arbeid og sykefravær.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Har du i løpet av de siste 12 månedene hatt sammenhengende sykefravær på mer enn 14 dager?

For inntil tre slike sykefraværperioder ble det i tillegg spurt: *Var årsaken til fraværet helseproblemer som helt eller delvis skyldtes jobben din?*

Nær én av fem har minst ett sykefravær på mer enn 14 dager det siste året

Blant alle yrkesaktive har 18 prosent de siste 12 månedene hatt minst ett sammenhengende sykefravær på mer enn 14 dager. Deltakerne ble spurt om årsaken til fraværet var helseplager som helt eller delvis skyldtes jobben og 7 prosent svaret bekreftende på dette (8 % blant kvinner og 5 % blant menn).

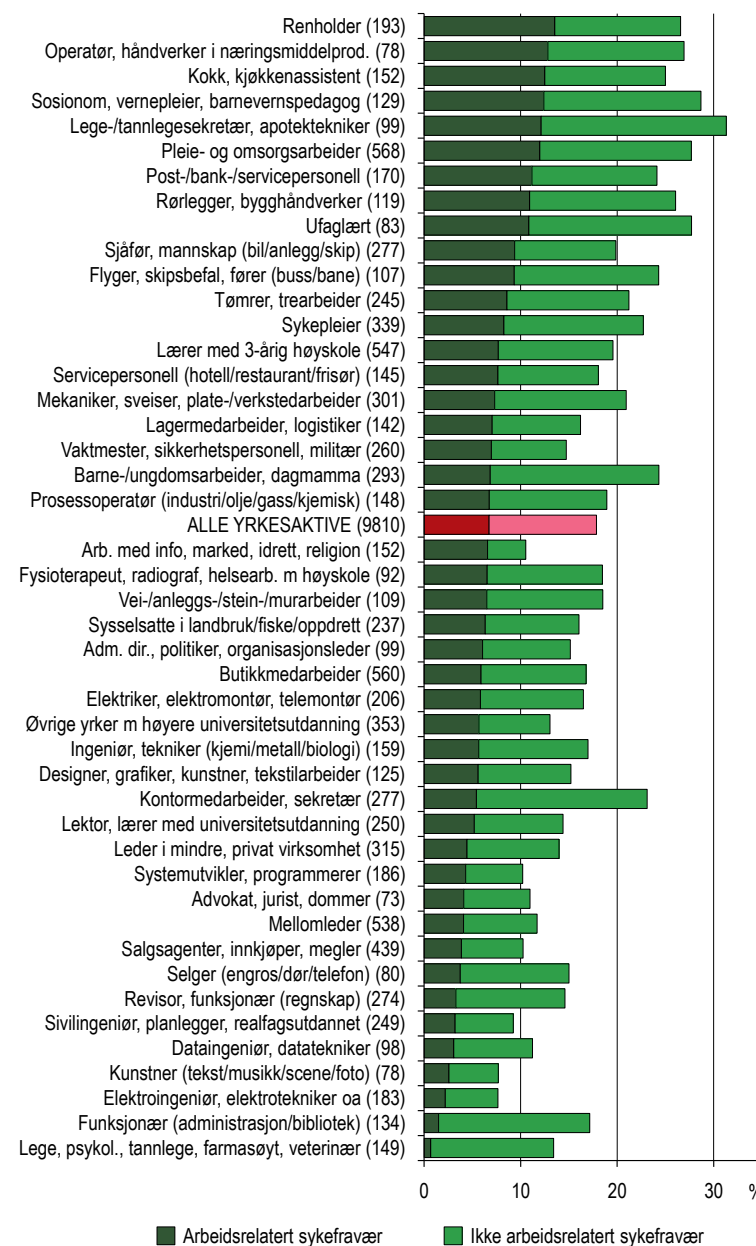
Høyt arbeidsrelatert fravær blant renholdere og innenfor matproduksjon

I figur 16 presenterer vi den første fraværperioden på minst 14 dager rapportert av yrkesaktive i de ulike yrkesgruppene. Figuren viser fordelingen av arbeidsrelatert versus ikke-arbeidsrelatert fravær i hver yrkesgruppe. Øverst i figur 16 finner vi gruppene med mest arbeidsrelatert fravær. Renholdere topper listen, tett fulgt av operatører og håndverkere i næringsmiddelproduksjon, kokker og kjøkkenassistenter, sosionomer, vernepleiere og barnevernspedagoger, lege-/tannlegeselektriser og apotekteknikere og pleie- og omsorgsarbeidere.

Ett av to sykefravær er arbeidsrelatert i noen service- og kundekontaktyrker

På spørsmål om årsaken til de enkelte fraværperiodene betegnes oppunder 40 prosent av dem som arbeidsrelatert i LKU 2006. I 2003 var tilsvarende andel litt over 40 prosent. Når vi rangerer yrkesgruppene etter hvor stor andel av gruppens totale fravær som var arbeidsrelatert, kommer gruppen som arbeider med info, marked, idrett og religion øverst på listen med 67 prosent. På de neste plassene finner vi igjen flere av gruppene som er øverst i figur 16: renholdere (51 %), kokker og kjøkkenassistenter (50 %) og operatører og håndverkere i næringsmiddelproduksjon (48 %).

FIG. 16 Prosentandel som oppgir at de har hatt minst et arbeidsrelatert/ikke-arbeidsrelatert sykefravær siste året før intervjuet, etter yrke. Antall spurte innenfor hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006).

SYKENÆRVÆR

Med sykenærsvær mener vi at man går på jobb til tross for at man er syk. Dette kan være en av forklaringene på et lavt sykefravær. Det er mange årsaker til at noen ser på seg selv som «friske nok» til å gå på jobb til tross for at de er syke. De synes kanskje arbeidet er spennende, de føler at det er behov for dem og at de er til nytte eller de trives så godt sammen med sine kollegaer at de nødvendigvis går glipp av en arbeidsdag. Økonomiske fordeler ved fremmøte kan virke på samme måte. Andre kan være redd for hva sjefen vil si, eller for at de skal bli uglesett av kollegaer. Noen kan være engstelige for hvordan det vil gå med pasienter eller elever. Kanskje tillater arbeidsforholdene også at de kan ta litt hensyn til dagsformen.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Hvor mange ganger i løpet av de siste 12 månedene har det hendt at du har gått på jobb selv om du var så dårlig at du egentlig burde ha holdt deg hjemme?

Svaralternativer: *Fire ganger eller mer, to til tre ganger, én gang eller aldri.*

Svarfordelingen på dette spørsmålet må tolkes med forsiktighet fordi vi ikke har tall på hvor mange som var helt friske det siste året. Personer som ikke har vært syke vil i dette tilfellet ikke kunne skilles fra personer som har holdt seg hjemme når de har vært syke.

Kvinner går oftere på jobb når de er dårlige enn menn

Om lag én av fem yrkesaktive går på jobb når de er dårlige fire ganger eller mer i løpet av 12 måneder (figur 17). Dette gjelder 24 prosent av kvinnene mot 20 prosent av mennene.

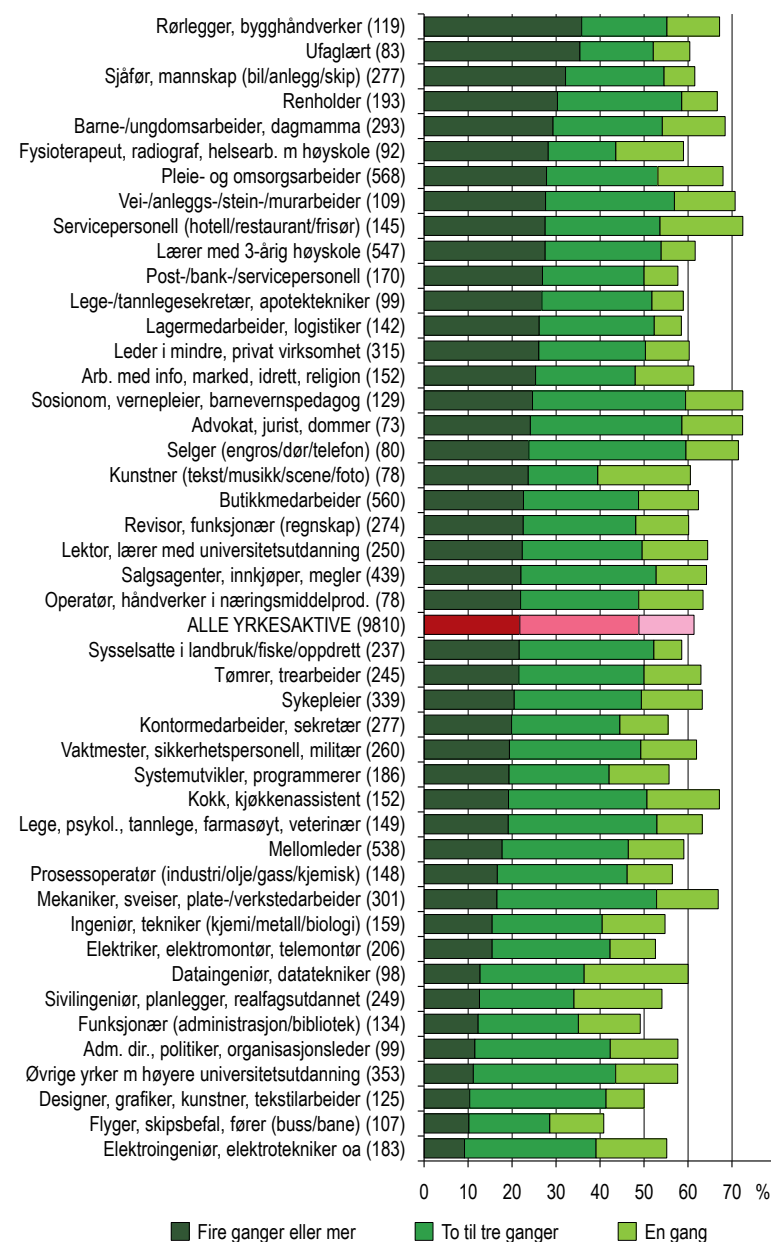
Rørleggere går oftest syke på jobb

Øverst på listen blant dem som har gått på jobb syke én gang eller mer, finner vi servicepersonell i hotell-, restaurant- og frisørfag, gruppen med sosionomer og vernepleiere og advokater (jurister og dommere) med en andel på 72 prosent. Selgere og vei-, anleggs-, stein og murarbeidere har begge en andel på 71 prosent.

Andelen som har gått på jobb fire ganger eller mer når de har vært dårlige, er høyest blant rørleggere og håndverkere, etterfulgt av ufaglærte, renholdere og sjåførere og mannskap.

Lavest andel sykenærsvær finner vi i gruppen med flygere, skipsbefal og førere (41 %) og funksjonærer (administrasjon/bibliotek) (49 %).

FIG. 17 Prosentandel som har gått på jobb i løpet av de siste 12 månedene, selv om de var så dårlige at de egentlig burde ha holdt seg hjemme, etter yrke (Kilde: SSB, LKU 2006)

FYSISK UTMATTELSE ETTER JOBB

Å føle seg fysisk utmattet når man kommer hjem fra jobb kan legge begrensninger på privatlivet. Dersom man opplever å være fysisk utmattet flere dager i uken over lengre tid, kan det medføre et helseproblem. Fysisk utmattelse kan være et resultat av både manuelt, tungt fysisk arbeid, men det kan også være relatert til potensielt stressende faktorer som høyt arbeidstempo og få muligheter for pauser.

Mange føler seg fysisk utmattet etter jobb minst en gang i uken

Nærmere én av tre norske yrkesaktive føler seg ukentlig fysisk utmattet etter jobb. Andelen har vært stabil siden 2003, men det har vært en nedgang fra 36 prosent i 1993 til 32 prosent i 2006. Nedgangen er først og fremst observert blant kvinner, en reduksjon fra 42 til 36 prosent, mens andelen har vært relativt stabil hos menn. Andelen yrkesaktive som daglig føler seg fysisk utmattet etter jobb, er lavere (5 %), men gjelder likevel nærmere 121 000 mennesker.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Hender det at du føler deg fysisk utmattet når du kommer hjem fra arbeid? Hender det daglig, et par dager i uken, ca. en gang i uken, et par ganger i måneden, sjeldnere eller aldri?

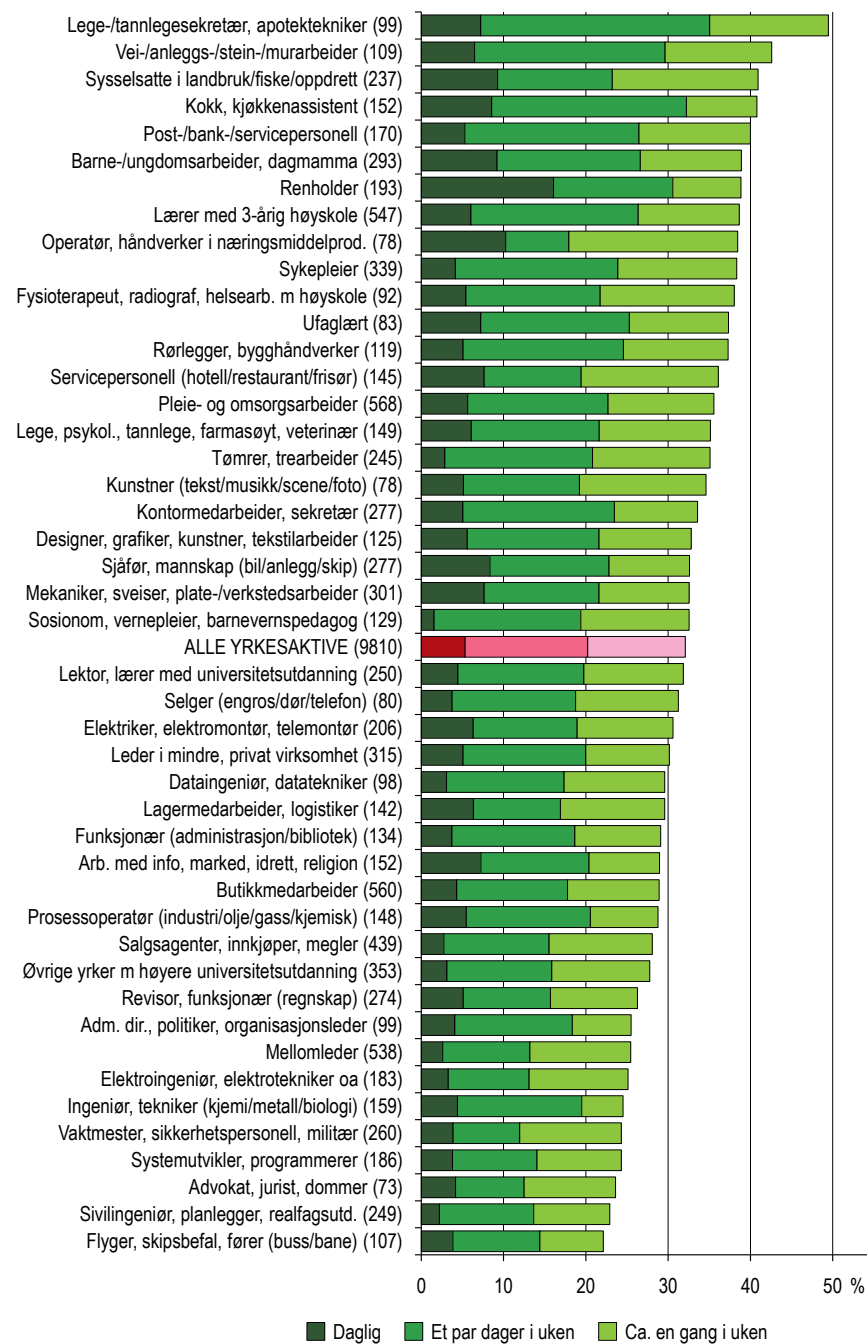
Renholdere mest utsatt på daglig basis

Den høyeste forekomsten av mennesker som føler seg fysisk utmattet etter jobb, finner vi blant lege-/tannlegese-kretærer og apotekteknikere, vei-, anleggs-, stein- og murarbeidere, yrkesaktive i primærnæringene, kokker og kjøkkenassistenter og post-, bank- og servicepersonell. I disse gruppene føler mer enn to av fem seg fysisk utmattet etter jobb én gang i uken eller mer (figur 18). Ser vi på de som opplever dette daglig, er det renholdere som skiller seg ut. I denne gruppen føler nærmere 16 prosent seg fysisk utmattet daglig.

Lavere forekomst i yrker med høyere utdanning

Gruppen med flygere, skipsbefal og førere rapporterer lavest forekomst av fysisk utmattelse. Det er i hovedsak en overvekt av yrker med krav til høyere utdanning i denne enden av skalaen. Noen unntak er helseprofesjoner og lærere med 3-årig høyskole, som har en høyere forekomst av fysisk utmattelse enn yrkesbefolkningen sett under et.

FIG. 18 Prosentandel som har følt seg fysisk utmattet etter jobb daglig, et par dager i uken og ca. en gang i uken, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SBB, LKU 2006)

REDUSERT ARBEIDSEVNE

En rimelig balanse mellom kravene som stilles i jobben og den enkeltes ferdigheter, evner og forutsetninger er et godt utgangspunkt for å forebygge stress og fysiske overbelastninger. Innenfor noen yrkesgrupper vil kravene først og fremst være av fysisk og ergonomisk karakter, noe som stiller krav til den enkeltes fysiske form. Andre yrker er først og fremst psykisk belastende og stiller større krav til å håndtere mellommenneskelige relasjoner og konflikter.

En liten andel opplever arbeidsevnen som dårlig

En av ti opplever at de ikke har en god arbeidsevne i forhold til fysiske eller psykiske krav i jobben. Dette gjelder nærmere 229 000 mennesker. Hvis vi derimot kun ser på kategoriene «ganske dårlig» eller «svært dårlig», finner vi at kun 1,6 prosent av alle yrkesaktive opplever at de har dårlig arbeidsevne i forhold til de fysiske kravene i jobben. En tilsvarende andel (1,3 %) rapporterer at arbeidsevnen er dårlig i forhold til de psykiske kravene. Figur 19 viser andelen som opplever at det ikke de ikke har en god arbeidsevne sett i forhold til de fysiske eller psykiske kravene i jobben.

Sysselsatte i primærnæringene og renholdere har høyest forekomst av redusert arbeidsevne

Andelen som opplever at de ikke har en god arbeidsevne totalt sett, i forhold til fysiske og /eller psykiske krav, er høyest blant yrkesaktive i primær-yrkene samt blant renholdere, hvor

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Hvordan vurderer du din egen arbeidsevne i forhold til psykiske krav i jobben?

Hvordan vurderer du din egen arbeidsevne i forhold til fysiske krav i jobben?

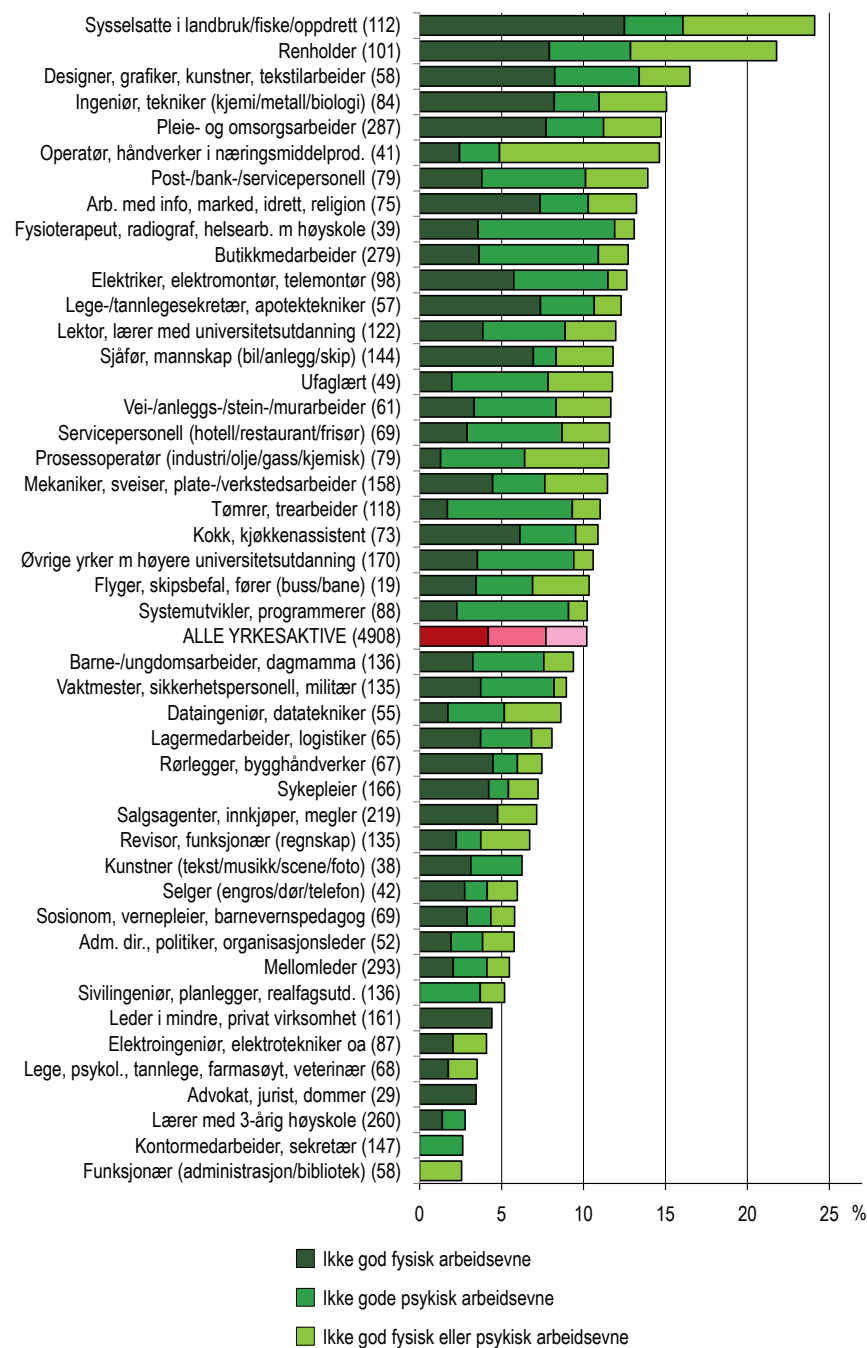
Svaralternativer: Svært god, nokså god, verken god eller dårlig, nokså dårlig, svært dårlig.

mer enn én av fem rapporterer dette (figur 19). Operatører og håndverkere i næringsmiddelproduksjon utmerker seg med den høyeste andelen som opplever at de har redusert arbeidsevne i forhold til både de fysiske og psykiske kravene i jobben.

Andelen som ikke opplever god arbeidsevne i forhold til fysiske krav, er høyest i primærnæringene, blant elektrikere, elektromontører og tele-tekniker. Yrker som i stor grad kan betegnes som manuelle og ergonomiske belastende. I tillegg finner vi en relativt høy andel som opplever redusert fysisk arbeidsevne i de to kvinne-dominerte yrkesgruppene renholder og pleie- og omsorgsarbeidere.

Andelen som ikke opplever god arbeidsevne i forhold til psykiske krav, er høyest innenfor gruppene ingeniører og teknikere, tømrere og trearbeidere, dataingeniører, systemutviklere og post-, bank- og servicepersonell. Dette er grupper som må antas å eksponeres for vidt forskjellige typer psykiske krav.

FIG. 19 Prosentandel som opplever at de ikke har en god arbeidsevne i forhold til de fysiske og/eller psykiske kravene i jobben (verken god eller dårlig, nokså dårlig, svært dårlig), etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

JOBBTILFREDSHET

Å være fornøyd med jobben er viktig for å kunne gjøre en best mulig jobb, for å være motivert og for å prestere. Motsatt kan lav jobbtilfredshet være en indikator på et dårlig arbeidsmiljø. Lav jobbtilfredshet kan være uttrykk for at den ansatte opplever at innsatsen man legger ned i jobben, ikke står i forhold til den belønningen man mottar i form av penger, anerkjennelse og karrieremuligheter, inkludert jobbsikkerhet. Lav jobbtilfredshet er også ofte relatert til symptomer på psykiske problemer som symptomer på depresjon, angst og utbrenthet.

Høy jobbtilfredshet blant norske yrkesaktive

Ni av ti yrkesaktive er ganske (44 %) eller svært (46 %) fornøyd med jobben. Blant dem som ikke er fornøyd med jobben, er det en klart overvekt som oppgir at de verken er fornøyd eller misfornøyd (7 %), mens 2 prosent sier de er ganske misfornøyd og 1 prosent svært misfornøyd. Figur 20 viser andelen som ikke er fornøyd med jobben innenfor ulike yrkesgrupper.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Alt i alt, hvor fornøyd er du med din jobb? Er du svært fornøyd, ganske fornøyd, verken fornøyd eller misfornøyd, ganske misfornøyd eller svært misfornøyd?

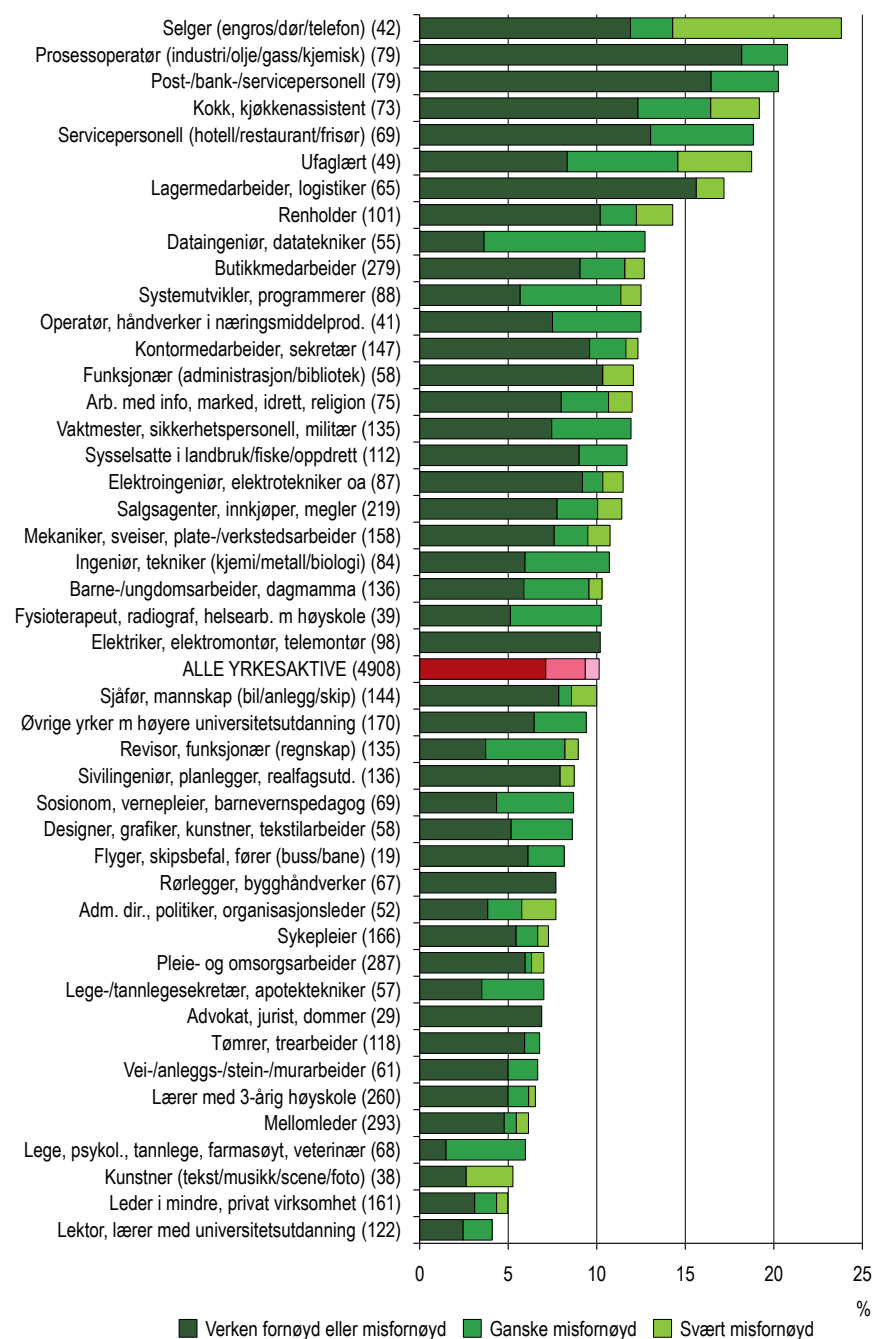
Minst fornøyde med jobben innenfor serviceyrker

Selgere, prosessoperatører og post-, bank-, servicepersonell kommer ut som yrkesgruppene der størst andel yrkesaktive ikke er fornøyd med jobben. Andelen er dobbelt så stor i disse yrkesgruppene som blant alle yrkesaktive sett under ett. Kokker og kjøkkenassistenter samt servicepersonell i hotell-, restaurant- og frisørfag og ufaglærte har også en relativt stor andel ansatte som ikke er fornøyd med jobben.

Selgere og ufaglærte mest misfornøyd

Ser vi kun på kategoriene «svært misfornøyd» eller «ganske misfornøyd», finner vi gruppene med selgere og ufaglærte på topp, men også i yrkesgruppene med kokker og kjøkkenassistenter og dataingeniører og data teknikere er det en relativt stor andel som er misfornøyd. Det lave antallet mennesker som oppgir at de er ganske eller svært misfornøyd, gjør at det hefter en vesentlig usikkerhet ved denne gruppen når vi deler den inn etter yrke.

FIG. 20 Prosentandel som oppgir at ikke er fornøyd med jobben, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

KRAVENE PÅ JOBBEN FORSTYRRER PRIVATLIVET

Ugunstige arbeidstidsordninger, lite fleksible arbeidstider og lange arbeidsdager kan gjøre det vanskelig å kombinere jobb med privatliv. En konflikt i forholdet mellom arbeid og privatliv er flersidig og komplisert. Vanligvis måles dette ved å se på kombinasjonen av hvordan privatlivet påvirker arbeidet og hvordan arbeidet påvirker privatlivet. Her begrenser vi oss til å se på i hvilken grad kravene på jobben forstyrrer privatlivet.

Norske yrkesaktive opplever i liten grad at jobben forstyrrer privatlivet

17 prosent av alle yrkesaktive opplever at jobben forstyrrer privatlivet nokså eller meget ofte. Andelen som sier de opplever dette meget ofte er 5 prosent. Til tross for økt oppmerksomhet rundt temaet i forskning og i media, har vi foreløpig ikke data som kan fortelle om dette er et økende problem. Vi vet derimot at norske yrkesaktive er blant de som i minst grad opplever at arbeidstiden er dårlig tilpasset privatlivet, sammenlignet med yrkesaktive i andre land i Europa (EWCS 2005).

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Hvor ofte hender det at kravene på jobben forstyrrer ditt hjemmeliv og familieliv?

Svaralternativer: Meget sjelden eller aldri, nokså sjelden, av og til, nokså ofte, meget ofte eller alltid

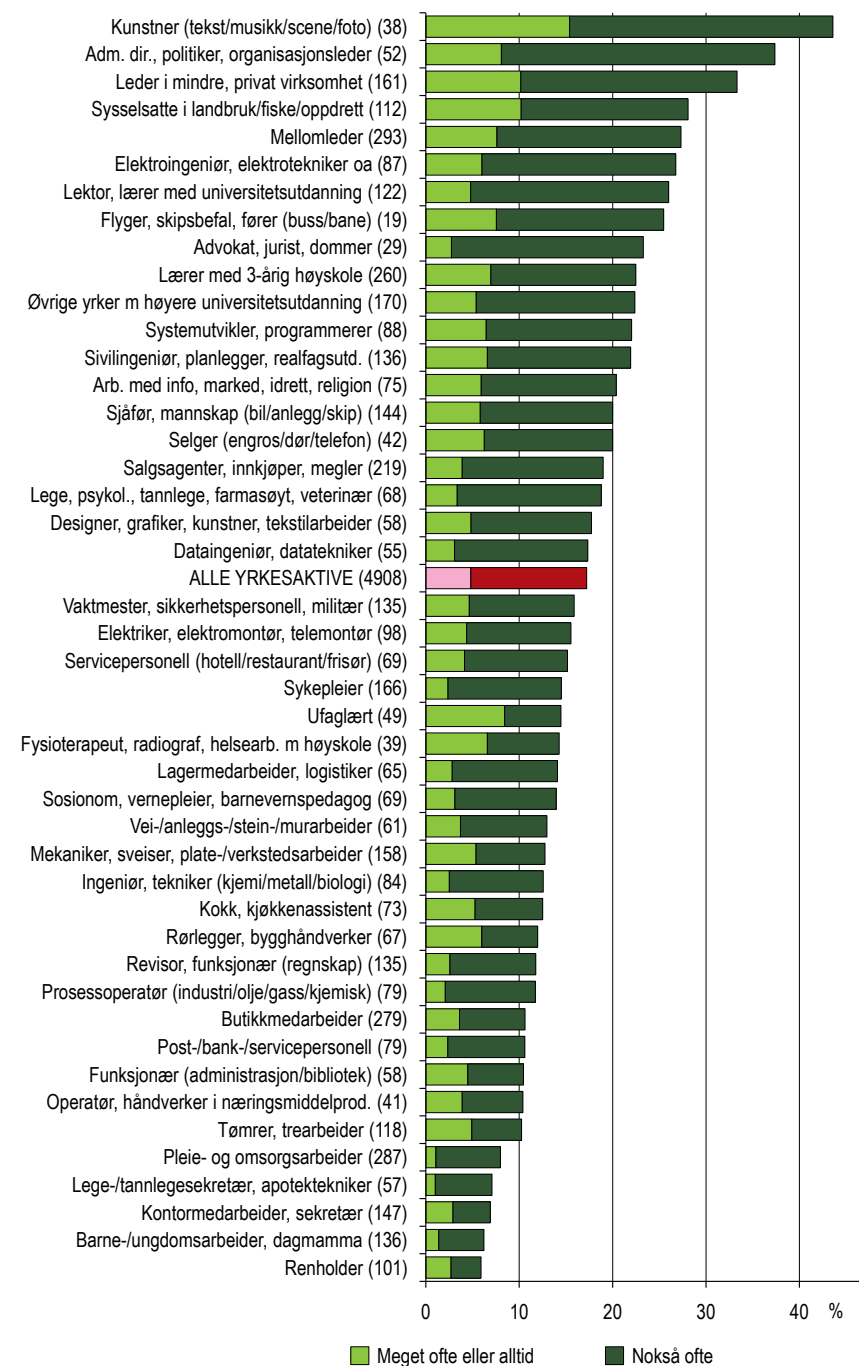
Lederyrker med høyest forekomst

Den høyeste forekomsten av yrkesaktive som opplever at kravene på jobben forstyrrer privatlivet, finner vi blant kunstnere, i ulike lederyrker og blant sysselsatte i primæryrkene (figur 21). Dette er yrker som kjennetegnes av lange arbeidsuker og arbeid på tidspunkter som ikke er lett å forene med hjemme- og familieliv.

Kvinnedominerte yrker med lav forekomst

Andelen som opplever at kravene på jobb forstyrrer privatlivet, er lavest i en rekke kvinnedominerte yrkesgrupper som renholdere, barne- og ungdomsarbeidere, kontormedarbeidere og sekretærer, samt lege-/tannlege-sekretærer og apotek teknikere og pleie- og omsorgsarbeidere. Innenfor disse yrkesgruppene finner vi en stor andel deltidsarbeidende, noe som kan være med å forklare at en såpass liten andel opplever at kravene på jobben forstyrrer privatlivet.

FIG. 21 Prosentandel som oppgir at kravene på jobben forstyrrer hjemmeliv og familieliv, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

MUSKEL- OG SKJELETTSMERTER

Smerter i nakke, skuldre eller øvre del av rygg er den hyppigst forekommende muskel- og skjelettplager og oppleves av to av fem på månedlig basis. Nærmere 60 prosent av disse mener plagene helt eller delvis skyldes jobben. Smerter i korsrygg eller nedre del av rygg, samt smerter i hofter, ben og føtter er også utbredte plager. Mellom 40 og 60 prosent av norske yrkesaktive med muskel- og skjelettplager mener at disse helt eller delvis skyldes jobben, men det er store forskjeller mellom yrkesgrupper.

Muskel- og skjelettplager er en fellesbetegnelse på smerter, ubehag eller nedsatt funksjon i knokler, ledd, muskler, sener eller nerver. De fleste mennesker opplever å ha muskel- og skjelettplager fra tid til annen. Slike plager utgjør en vanlig årsak til arbeidsuførhet, både midlertidig og langvarig.

Årsakene til langvarige smerter i muskel- og skjelettsystemet er ofte sammensatt. Både mekaniske, ergonomiske og psykososiale forhold på jobben kan ha betydning for omfanget og intensiteten av slike plager. Undersøkelser viser at arbeidstakere som opplever tidspress eller som har arbeidsoppgaver med lite variert innhold, har lettere for å utvikle nakke-/skulderplager og korsryggsmerter enn andre. Muskel- og skjelettplager er derfor et viktig fagfelt for alle som er opptatt av forholdet mellom arbeid og helse.

NAKKE-ARMSMERTER

Nakke-armsmerter kan ha ulike årsaker. Slike smerter kan oppstå ved mekanisk trykk på nerverøttene. Trykket kan enten skyldes en utglidning (prolaps) av en bruskskive eller slitasjeforandringer med forkalkning. Smertene kommer gradvis ved slitasje og brått ved prolaps. Som i ryggen vil også skivene i nakkevirvlene gradvis slites og bli lavere på grunn av sviktende ernæring ettersom vi blir eldre, og det kan slå seg ned nytt benvev og kalk rundt det gamle. Derved kan det bli trange forhold for de nervene som går ut fra ryggmargskanalen. Smerter i nakke og armer kan også henge sammen med måten vi bruker kroppen på i arbeid og fritid, og de kan ha sammenheng med spenninger.

SMERTER I NAKKE, SKULDRE ELLER ØVRE DEL AV RYGG

Smerter i nakke og skuldre er vanlige, og de kan ha mange og sammensatte årsaker. Vi har lett for å stramme nakkemusklene når tiden ikke strekker til, når vi utsettes for stort press, og når mas og kav tar overhånd. I tillegg kan mekaniske faktorer, slik som statiske belastninger, gi økt risiko for nakkesmerter. Arbeid med armene hevet uten støtte, spesielt over skulderhøyde, kan forårsake senebetennelse i skulderen. Det er fra naturens side trange forhold for senene som passerer skuldrene, og senene er utsatt for skade, overbelastning og aldersforandringer.

En av fire har arbeidsrelaterte smerter

To av fem opplever smerter i nakke, skuldre eller øvre del av ryggen i løpet av en måned og mer enn 60 prosent av disse sier at disse plagene helt eller delvis skyldes nåværende jobb. Dette innebærer at om lag en av fire eller om lag 570 000 yrkesaktive har slike arbeidsrelaterte plager i løpet av en måned. Ser vi på mer alvorlige plager sier om lag en av ti yrkesaktive at de er ganske eller svært plaget av slike arbeidsrelaterte smerter.

Høyest forekomst blant lege-/tannlegesekretærer og apoteknikere

Figur 22 viser forekomsten av smerter i nakke, skuldre eller øvre del av ryggen for 45 yrkesgrupper. Som vi ser, oppgir mer enn halvparten av de yrkesaktive i enkelte av gruppene at de

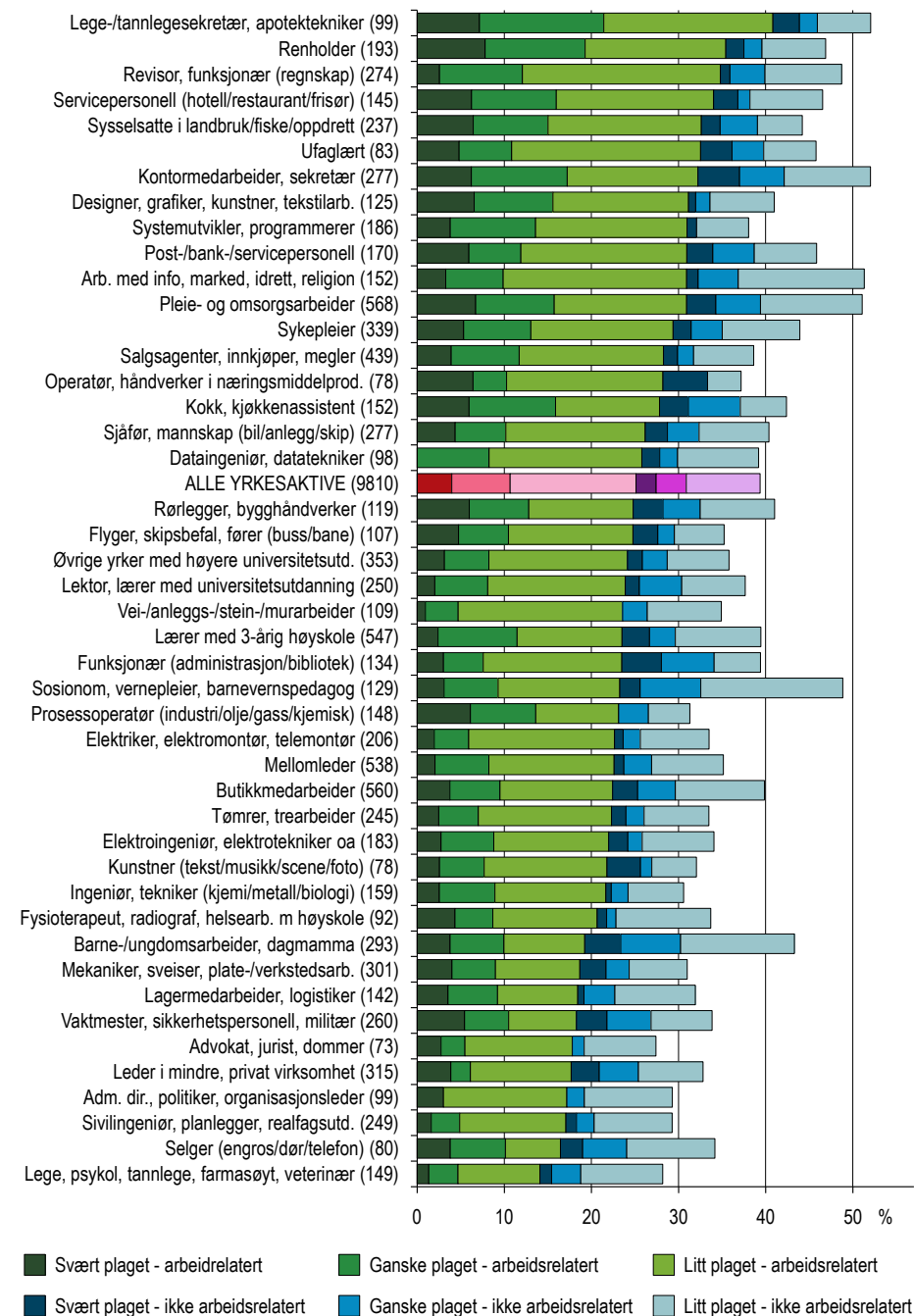
Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Har du i løpet av den siste måneden vært svært plaget, vært ganske plaget, litt plaget eller ikke plaget av smerter i nakken, skuldre eller øvre del av ryggen?
Svaralternativer: *Svært plaget, ganske plaget, litt plaget eller ikke plaget.* Hvis svaret er ja: *Skyldes dette helt eller delvis din nåværende jobb?*
Svaralternativer: *Ja/nei.*

har hatt smerter i nakke, skuldre eller øvre del av ryggen siste måned.

Forekomsten av slike smerter er høyest i gruppen med lege-/tannlegesekretærer og apoteknikere. I denne yrkesgruppen, samt blant kontormedarbeidere og sekretærer, pleie- og omsorgsarbeidere og de som arbeider med informasjon, markedsføring, idrett og religion, rapporterer over 50 prosent å ha hatt smerter i nakke, skuldre eller øvre del av ryggen siste måned. Blant lege-/tannlegesekretærer og apoteknikere oppgir over 40 prosent at disse smertene er relatert til jobben. Renholdere, revisorer og servicepersonell i hotell-, restaurant- og frisørfag er yrkesgrupper som også har høy forekomst av arbeidsrelaterte smerter i nakke, skuldre og øvre del av ryggen.

FIG. 22 Prosentandel som oppgir at de den siste måneden har vært plaget av smerter i nakke, skuldre eller øvre del av ryggen, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

SMERTER I KORSRYGG ELLER NEDRE DEL AV RYGG

Ryggplager er en vanlig årsak til sykmelding og uførepensjon i Norge. Det er mange ulike årsaker til ryggplager, fra medfødte misdannelser og skjev rygg, til ulykker med direkte brudd og leddskader. Helkroppsvibrasjon og løft med vridd kropp er diskutert som mulige risikofaktorer for lumbago og isjiias. Mange typer ryggplager kan bedres ved tilpasset fysisk aktivitet og trening.

En av tre har ryggplager

32 prosent av norske yrkesaktive har smerter i korsrygg eller nedre del av ryggen i løpet av en måned. Dette tilsier at om lag 700 000 yrkesaktive opplever dette. Nær halvparten av disse sier at smertene helt eller delvis skyldes nåværende jobb. Ser vi på de mer alvorlige jobbrelaterte smertene oppgir om lag 6 prosent eller nærmere 140 000 at de er ganske eller svært plaget.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Har du i løpet av den siste måneden vært svært plaget, vært ganske plaget, litt plaget eller ikke plaget av smerter i korsryggen eller nedre del av ryggen? Hvis svaret er ja: Skyldes dette helt eller delvis din nåværende jobb?
Svaralternativer: Ja/nei.

Mest plaget i yrkesgrupper med innslag av tungt fysisk arbeid

Svarfordelingen er fremstilt i figur 23. Andelen som har hatt ryggplager siste måned, varierer fra 20 til 50 prosent mellom yrkesgruppene. Når vi ser på summen av arbeidsrelaterte og ikke arbeidsrelaterte smerter, topes listen av pleie- og omsorgsarbeidere, kokker og kjøkkenassistenter samt servicepersonell i hotell-, restaurant- og frisørfag. Dette er yrker med en stor andel kvinner.

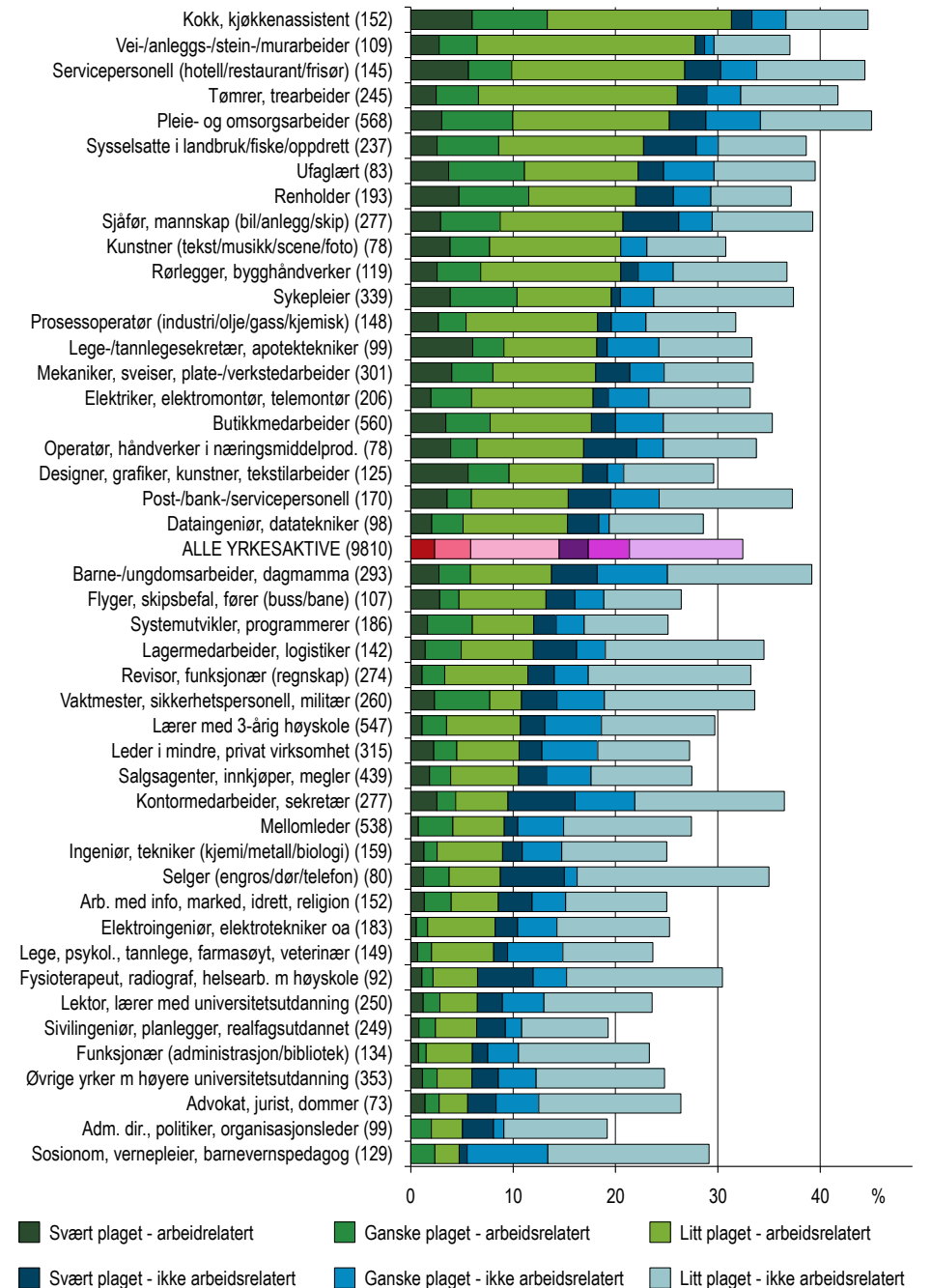
Ser vi kun på de arbeidsrelaterte ryggplagene, ser vi at de nevnte gruppene får selskap av mannsdominerte yrker i bygg- og anleggsbransjen. Yrkesaktive i yrkesgrupper med høye krav til utdanning rapporterer i mindre grad om ryggplager.

RYGGSMERTER

Ryggsøylen oppbygning – med bruskskiver som kan gli ut, et stort antall ledd, sener og store og små muskler – og tyngden fra overkroppen og det vi har i hendene, gjør at ryggen er utsatt for mange typer skader og sykdommer. Mange typer ryggplager kan bedres ved tilpasset fysisk aktivitet og trening. Osteoporose (beinskjørhet) er i seg selv en smertefri tilstand, men kan føre til at ryggsøylen synker sammen og gir smerter.

FIG. 23 Prosentandel som oppgir at de den siste måneden har vært plaget av smerter i korsrygg eller nedre del av ryggen, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

SMERTER I ALBUE, UNDERARM ELLER HENDER

Smerter i armene kan være sterkt invalidiserende og ha sammenheng både med fysisk overbelastning, spenningstilstander og sykdommer, skader eller tilstander som påvirker nerver eller ledd. De fleste yrkesaktive er helt avhengige av å kunne bruke armer og hender for å løse arbeidsoppgaver. Kraftfulle, ensidige og gjentatte armbevegelser blir satt i sammenheng med tennisalbue og senebetennelser i underarm og håndledd, og kombinasjonen av slike krav og plager kan gjøre det vanskelig å utføre jobben.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Har du i løpet av den siste måneden vært svært plaget, vært ganske plaget, litt plaget eller ikke plaget av smerter i armer, håndledd (alternativt albue, underarm) eller hender?

Hvis svaret er ja: *Skyldes dette helt eller delvis din nåværende jobb?*

Svaralternativer: Ja/nei.

Flere kvinner enn menn har arbeidsrelaterte smerter i armene

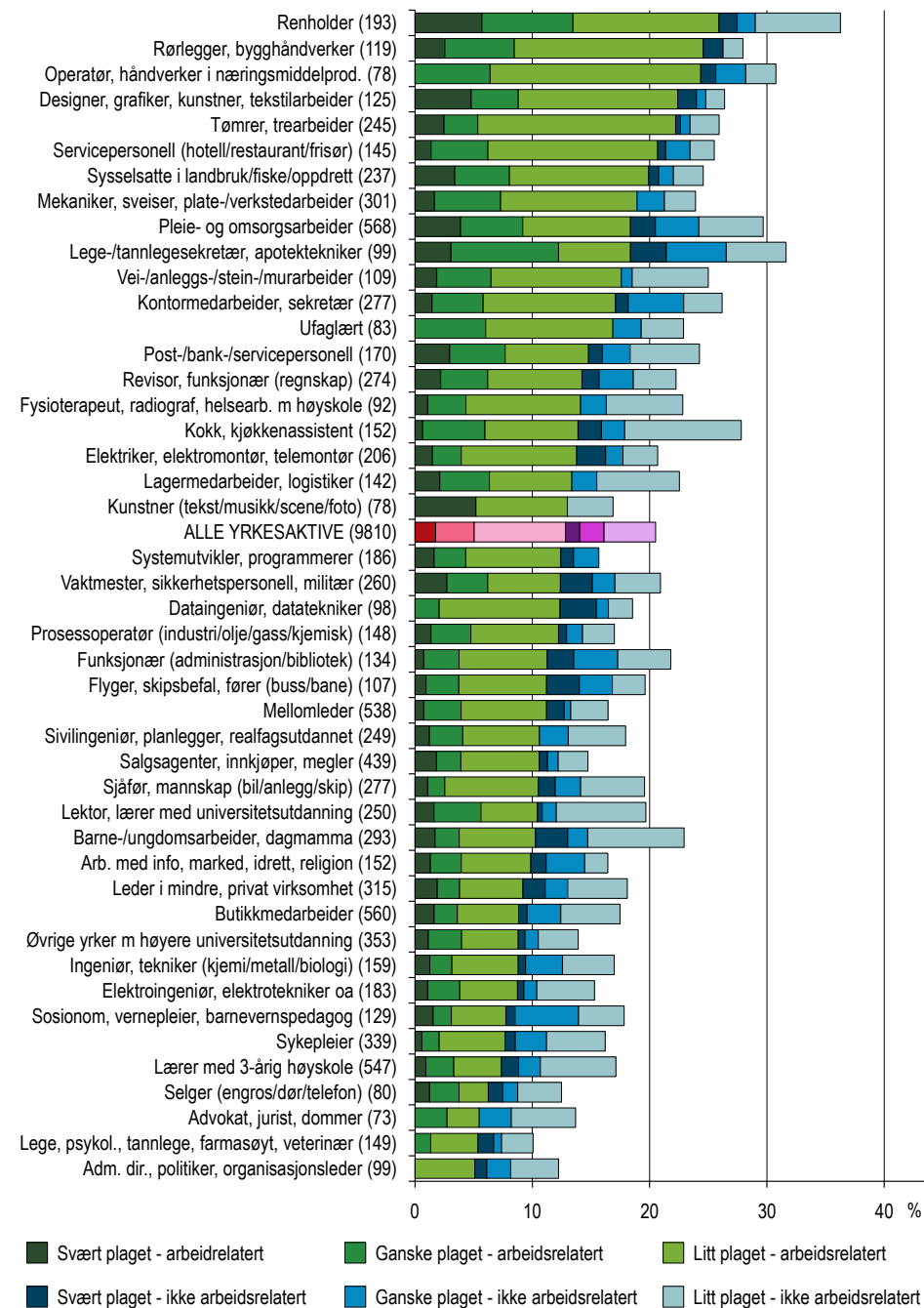
En av fem yrkesaktive har smerter i armer eller hender i løpet av en måned. 16 prosent blant kvinner og 12 prosent blant menn oppgir at de har slike plager som helt eller delvis skyldes jobb. Dette innebærer at om lag 170 000 kvinner og 150 000 menn har arbeidsrelaterte smerter i armer og hender i løpet av en måned. Ser vi på de mer alvorlige jobbrelevante smertene oppgir 5 prosent eller om lag 115 000 å være ganske eller svært plaget.

Renholdere har høyest forekomst

Andelen med smerter i armer/hender siste måneden (uansett årsak) varierer fra 10 til over 30 prosent mellom yrkesgruppene (figur 24). Noen av yrkesgruppene der slike plager er mest utbredt, er også de gruppene hvor størst andel sier at smertene skyldes jobben. Det dreier seg om kvinneorienterte grupper innenfor renhold og service, og mannsdominerte yrker i bygg- og anleggsværet. Hvordan plagene samvarierer med bruk av håndholdte maskiner eller verktøy, omtales nærmere i delrapporten om fysiske arbeidsmiljøfaktorer.

Det er også verdt å legge merke til at mange rapporterer å ha armsmerter i yrkesgruppen med operatører og håndverkere i næringsmiddelproduksjon og blant designere, grafikere, kunstnere og tekstilarbeidere.

FIG. 24 Prosentandel som oppgir at de den siste måneden har vært plaget av smerter i albue, underarm (alternativt armer, håndledd) eller hender, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

SMERTER I HOFTER, BEN, KNÆR ELLER FØTTER

Kneleddene har en komplisert oppbygning og bærer hele kroppen når vi står og går. Knærne er derfor utsatt for store belastninger. I kneleddet finnes ben og brusk, leddhinner, menisker, leddbånd og slimposer i tillegg til at det er omgitt av sener og muskler. Alle disse strukturene kan gi opphav til smerter i kneet. Arbeid i knestående stilling kan være spesielt belastende.

Hva ble deltakerne spurt om?

Har du i løpet av den siste måneden vært svært plaget, vært ganske plaget, litt plaget eller ikke plaget av smerter i hofter, ben, knær eller føtter?

Hvis svaret er ja: *Skyldes dette helt eller delvis din nåværende jobb?*

Svaralternativer: Ja/nei.

Én av ti har arbeidsrelaterte smerter i hofter, ben eller føtter

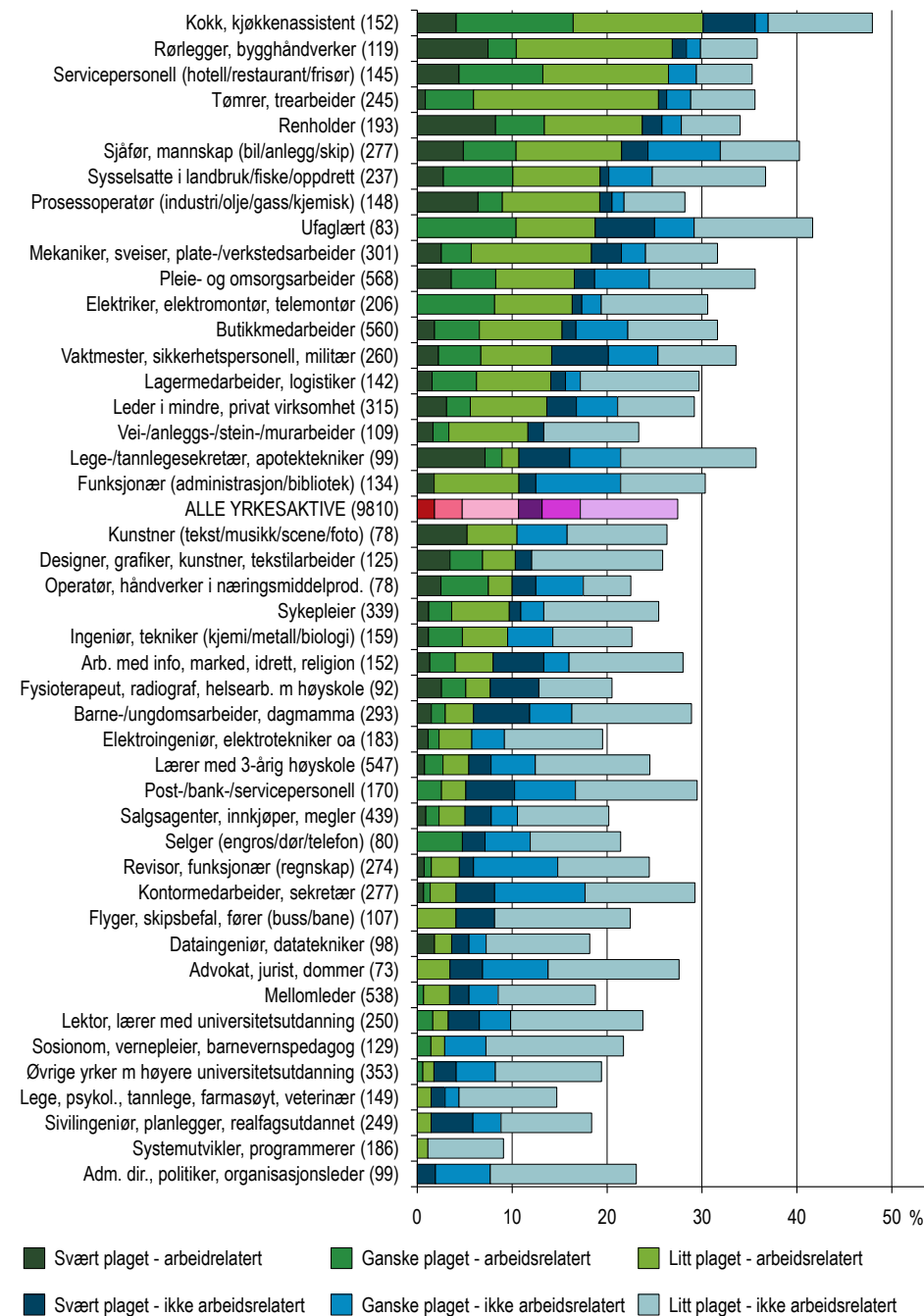
26 prosent av norske yrkesaktive har smerter i hofter, ben eller føtter i løpet av en måned. Om lag 40 prosent av disse har smerter som de helt eller delvis tilskriver nåværende jobb. Dette innebærer at hver tiende arbeidstaker, det vil si om lag 230 000 personer har slike plager som de mener helt eller delvis skyldes nåværende arbeid.

Mest smerter i yrker som krever stor grad av bevegelse

Totalt sett oppgir mellom 10 og 50 prosent at de plages av smerter i hofter og ben, avhengig av yrkesgruppe (figur 25). Yrker med administrasjon, kontorarbeid og akademisk utdanning ligger lavest, mens listen toppes av yrker som krever kroppslig aktivitet og mye stående og gående arbeid, hvor mulighetene til å ta seg sittepauser kan være begrensede.

Ser vi kun på den arbeidsrelaterte delen av disse smertetilstandene, er forekomsten høyest blant kokker og kjøkkenassistenter, med rørleggere og bygghåndverkere og servicepersonell i hotell-, restaurant- og frisørfag tett etter. Blant renholdere, prosessoperatører og lege-/tannlegesekretærer og apotekteknikere rapporterer en relativt høy andel at de er svært plaget.

FIG. 25 Prosentandel som oppgir at de den siste måneden har vært plaget av smerter i hofter, ben, knær eller føtter, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

HODEPINE ELLER MIGRENE

Hva som gir hodepine eller migrene kan variere fra person til person. Både for mye og for lite søvn kan utløse migrene, og det samme kan kosthold og levevaner, eller mye mas på jobben. Migrene kan også opptre samtidig med spenningshodepine. Spenningshodepine kan utløses av alle tenkelige belastninger, fra sykdom og tungt arbeid til opplevelsen av urimelige krav og annet psykisk press.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Har du i løpet av den siste måneden vært svært plaget, vært ganske plaget, litt plaget eller ikke plaget av hodepine eller migrene?

Hvis svaret er ja: *Skyldes dette helt eller delvis din nåværende jobb?*

Svaralternativer: *Ja/nei.*

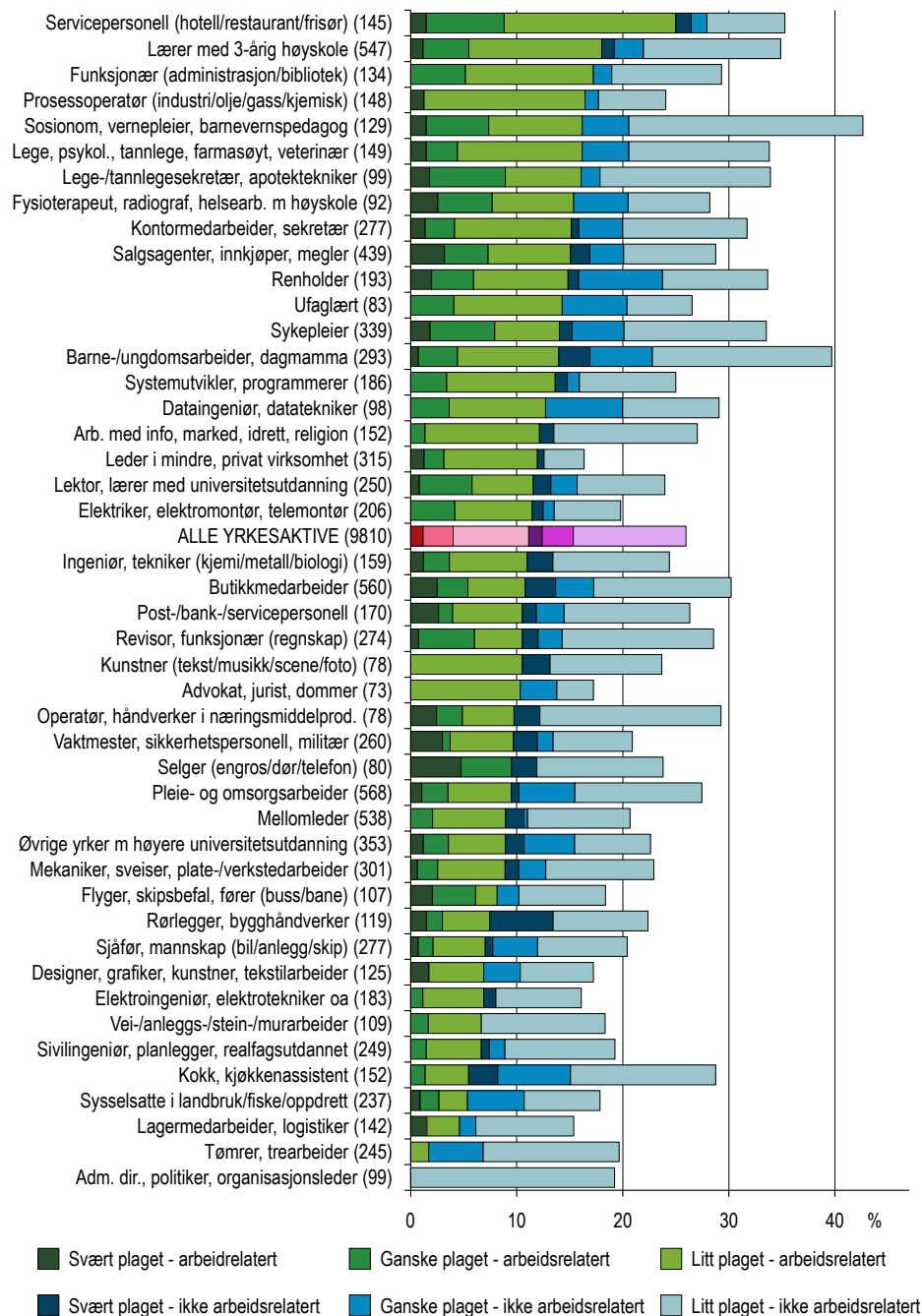
Hver tiende arbeidstaker har jobbrelatert hodepine

Hodepine som ikke relateres til arbeidssituasjonen er mer vanlig enn den hodepinen de yrkesaktive helt eller delvis tilskriver jobb. Når vi kun ser på hodepinen som helt eller delvis tilskrives jobb, opplever om lag en av ti slik hodepine. Dette innebærer at 230 000 personer opplever dette i løpet av en måned. 4 prosent rapporterer å være mer alvorlig plaget av arbeidsrelatert hodepine. Dette vil si at om lag 90 000 er ganske eller svært plaget av en hodepine de mener skyldes jobben.

Servicepersonell opplever mest arbeidsrelatert hodepine

Mellom 15 og rundt 40 prosent av de yrkesaktive opplever hodepine i løpet av en måned, og noe under halvparten av dem angir at dette skyldes jobben (figur 26). Det er vanskelig å se noen typiske særtrekk ved yrkesgruppene som er mest utsatt for å få jobbrelatert hodepine. De aktuelle yrkesgruppene inkluderer både faglærte, ufaglærte og akademikere. Det er særlig én yrkesgruppe der arbeidsrelatert hodepine er mer utbredt enn hos andre, og det er blant servicepersonell (hotell/restaurant, frisør). I den andre enden av skalaen ser vi at en del mannsdominerte yrker i bygg- og anleggsgag og i primærnæringene samt toppledere, politikere, sivilingeniører og realfagsutdannede rapporterer om jobbrelatert hodepine i mindre grad enn andre.

FIG. 26 Prosentandel som oppgir at de den siste måneden har vært plaget av hodepine eller migrene, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

PSYKISKE PLAGER

Om lag en av ti opplever å ha vært plaget med symptomer på nervøsitet, angst og rastløshet eller nedtrykthet og depresjon siste måned. Omtrent halvparten av disse mener det har sammenheng med arbeidet. Tilsvarende har en av ti opplevd søvnvansker grunnet tanker på jobben, mens en noe større andel (15 %) har opplevd å føle seg ille til mote eller nedfor grunnet kritikk eller vanskeligheter på jobb.

Psykiske plager kan henge sammen med akutte kriser, oppvekst, sosiale forhold eller situasjonen på arbeidsplassen. På jobb er det særlig psykososiale og organisatoriske forhold man regner med har betydning. Anstrengende jobber med høye psykiske krav kombinert med liten mulighet til å styre bruken av egen tid regnes som en risikofaktor for symptomer på psykiske plager. Sosial støtte fra kollegaer og/eller ledere antas derimot å kunne virke forebyggende mot utviklingen av psykiske plager.

Vi har valgt å kategorisere fire av spørsmålene i LKU 2006 under psykisk helse. De omhandler angst og uro, nedstemthet, søvnvansker grunnet tanker på jobben og hvorvidt en føler seg nedfor på grunn av vanskeligheter på jobben.

NERVØSITET, ANGST ELLER RASTLØSHET

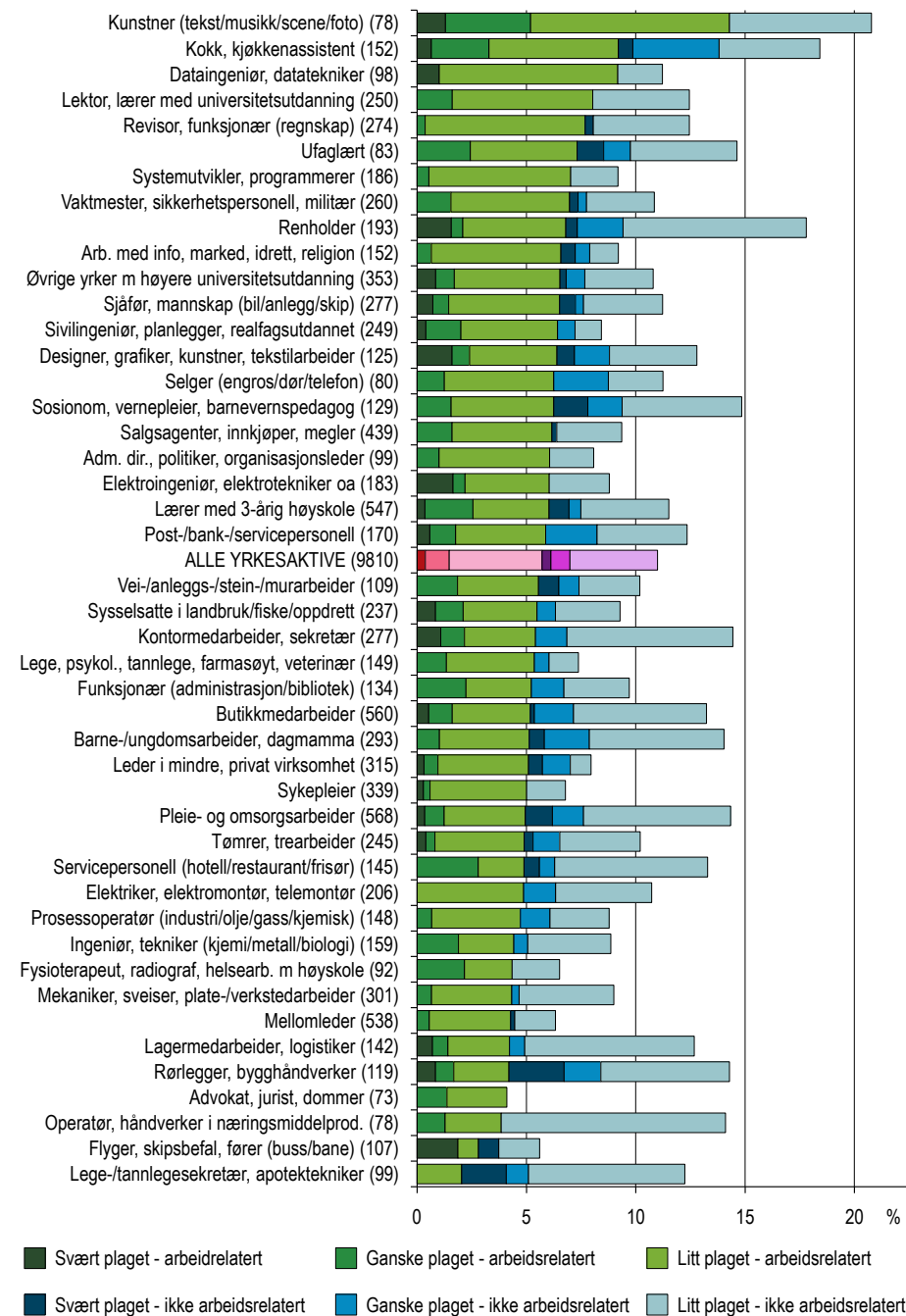
Én av ti yrkesaktive er plaget av angst og uro

Rundt 10 prosent av norske yrkesaktive forteller om plager med angst og uro, og omtrent halvparten av dem angir at det skyldes jobben (figur 27). De fleste som oppgir at de har slike symptomer, sier de bare er litt plaget. Yrkesgruppen som inkluderer lyd-, bilde-, tekst- og scenekunstnere, rapporterer slike symptomer noe oftere enn de øvrige gruppene. Men jevnt over er det små forskjeller mellom yrkesgruppene i grad av opplevd nervøsitet, angst eller rastløshet som tilskrives jobben.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Har du i løpet av den siste måneden vært svært plaget, vært ganske plaget, litt plaget eller ikke plaget av nervøsitet, angst eller rastløshet? Hvis svaret er ja: Skyldes dette helt eller delvis din nåværende jobb?
Svaralternativer: Ja/nei.

FIG. 27 Prosentandel som oppgir at de den siste måneden har vært plaget av nervøsitet, angst eller rastløshet, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

NEDTRYKTHET OG DEPRESJON

Depresjoner kan komme når noe sørgelig eller dramatisk skjer, når vi får følelsen av ikke å strekke til eller som følge av opplevelser som ligger langt tilbake i livet. Felles for alle typer psykiske plager er at de kan påvirkes, forsterkes eller tolereres, avhengig av situasjonen i privatlivet eller på jobben.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Har du i løpet av den siste måneden vært svært plaget, vært ganske plaget, litt plaget eller ikke plaget av nedtrykthet, depresjon?

Hvis svaret er bekræftende: *Skyldes dette helt eller delvis din nåværende jobb?*

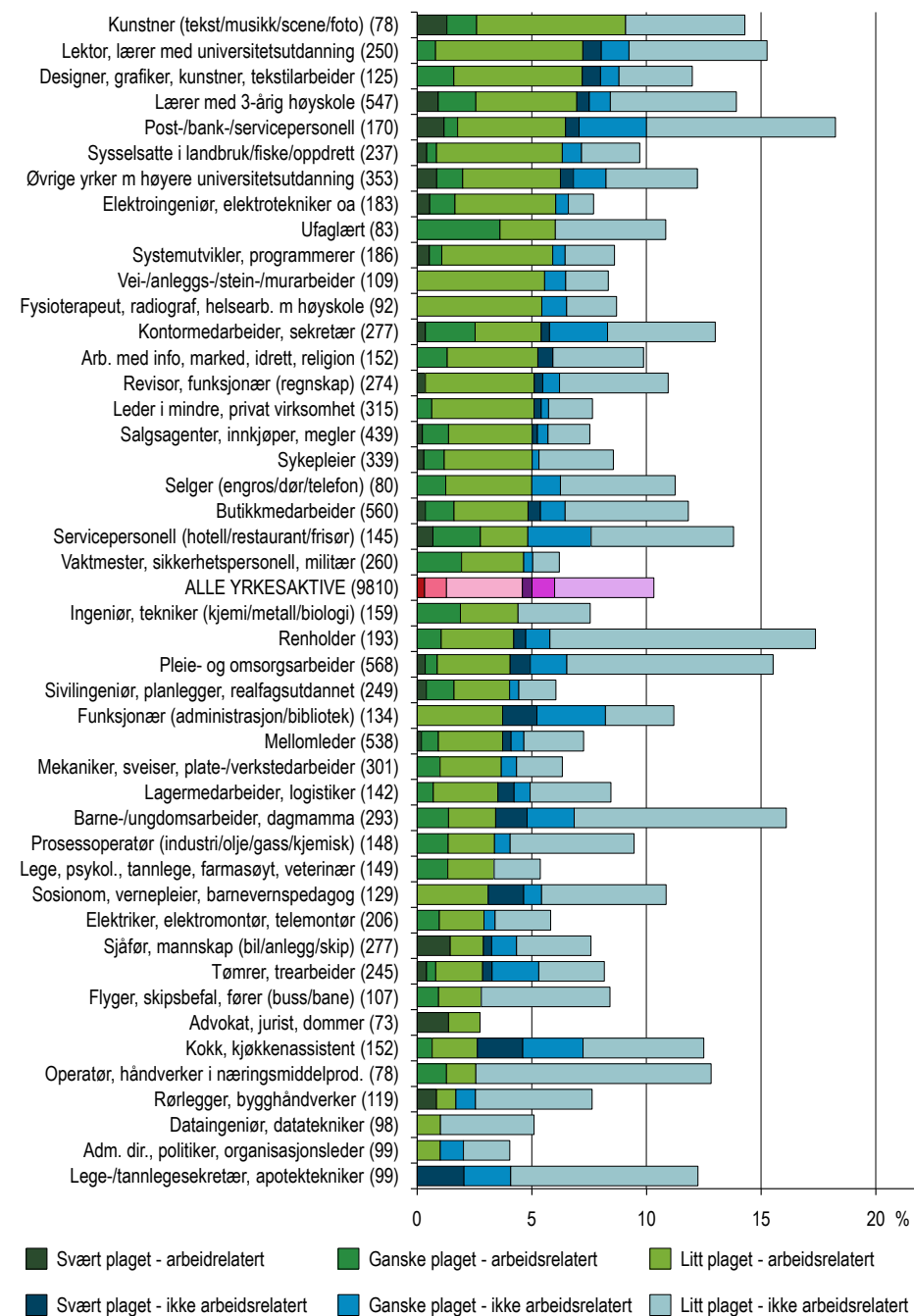
Svaralternativer: Ja/nei.

Én av ti yrkesaktive plaget av nedstemthet

Nedstemthet er omtrent like utbredt som angst og uro og plager omtrent hver tiende sysselsatte i snitt. Omtrent halvparten av dem som er plaget, mener det har sammenheng med arbeidet. Det er vanskelig å se noen typiske særtrekk ved de yrkesgruppene som er mest utsatt for å få jobbrelaterte symptomer på nedtrykthet og depresjon.

Kunstnere er blant dem som hyppigst rapporterer om nedtrykthet og depresjon, men forskjellen mellom kunstnerne og de neste yrkesgruppe på listen er ikke stor (figur 28). Det er også interessant å se at arbeidsrelatert depresjon og nedtrykthet er bortimot ikke-eksisterende i enkelte yrkesgrupper i den andre enden av skalaen. Dette gjelder aller mest for dataingeniørene, gruppen med administrerende direktører og politikere, samt lege- og tannlegesekretærene.

FIG. 28 Prosentandel som oppgir at de den siste måneden har vært plaget av nedtrykthet og depresjon, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

ILLE TIL MOTE ELLER NEDFOR GRUNNET JOBBEN

Å føle seg ille til mote eller nedfor grunnet kritikk eller vanskeligheter på jobben kan gjenspeile et dårlig arbeidsklima på arbeidsplassen, fra ignorering og mindre konflikter til mer alvorlige fenomener som trakassering og mobbing, men spørsmålsstillingen åpner for at også mange andre faktorer kan spille inn. Som en forbigående opplevelse kan dette sees som mindre alvorlig, men som en mer permanent og langvarig opplevelse kan det å føle seg ille til mote eller nedfor være et tydelig tegn på mer alvorlige problemer av psykisk art.

Halvering i andelen som føler seg ille til mote eller nedfor

I løpet av den siste tiårsperioden har vi sett en halvering i andelen mennesker som opplever å føle seg ille til mote eller nedfor på grunn av kritikk eller vanskeligheter på jobben minst en gang i måneden. I 1996 var andelen 29 prosent, mens den var 15 prosent i 2006. For rundt 2 prosent, eller nærmere 46 000 yrkesaktive, er problemet alvorligere, da de opplever dette én eller flere ganger i uken.

Kunstnere rapporterer høyest forekomst totalt

Andelen yrkesaktive som føler seg ille til mote eller nedfor månedlig, er høyest blant kunstnere og i gruppen med sosionomer, vernepleiere og barnevernspedagoger, hvor over én av

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Hender det at du føler deg ille til mote eller nedfor på grunn av kritikk eller vanskeligheter på jobben?

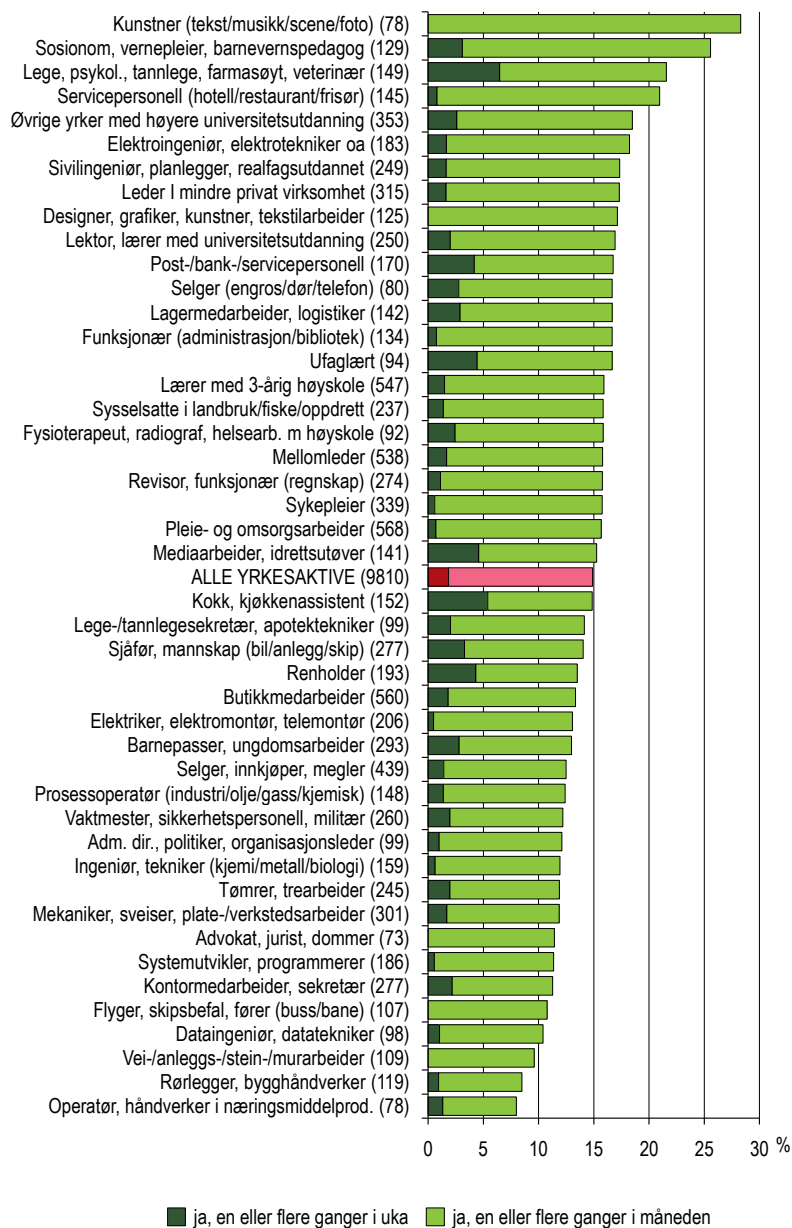
Svaralternativer: *Ja, en eller flere ganger i uken, ja, en eller flere ganger i måneden, nei.*

fire opplever dette (figur 29). I den andre enden av skalaen finner vi ulike typer yrkesgrupper, men vi ser klart at en rekke manuelle yrker har en lav forekomst av mennesker som føler seg ille til mote eller nedfor. Blant rørleggere og operatører i næringsmiddelsproduksjon opplever under én av ti dette.

Leger rapporterer størst alvorlighetsgrad

Hvis vi sorterer etter de som føler seg ille til mote eller nedfor ukentlig, finner vi den høyeste forekomsten i gruppen av leger, psykologer og tannleger osv. (i overkant av 6 %). Også enkelte andre yrkesgrupper skiller seg ut med høy andel som føler seg ille til mote ukentlig. Blant kokker og kjøkkenassistenter, mediearbeidere, ufaglærte, renholdere samt post-/bank-/servicepersonell er andelen dobbelt så høy som i den totale yrkesbefolkningen.

FIG. 29 Prosentandel som føler seg ille til mote eller nedfor som følge av kritikk eller vanskeligheter på jobb, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

SØNVANSKER GRUNNET TANKER PÅ JOBBEN

Tanker på jobben, i betydningen at man ikke klarer å roe seg med eller at man bekymrer seg for uløste oppgaver, kan medføre at man får problemer med å sove. Forstyrret eller forkortet søvn kan gå utover konsentrasjons- og prestasjonsevnen, men søvnproblemer kan også føre til mer alvorlige mentale og fysiske helseproblemer.

Moderat økning i forekomsten av sønnavnsker grunnet tanker på jobben

Andelen som opplever sønnavnsker grunnet tanker på jobben, har vist en moderat økning over den siste treårsperioden, fra 8 prosent i 2003 til 11 prosent i 2006. Andelen har økt både for menn og kvinner. Forekomsten har derimot vært stabil i tiårsperioden forut for 2003, så man må være forsiktig med å tolke dette som en trend. Totalt opplever nærmere 250 000 yrkesaktive problemer med å sove grunnet tanker på jobben på én gang i uken eller oftere. Færre, eller nærmere 27 000 mennesker, opplever problemet daglig.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Har du i løpet av de tre siste månedene hatt vanskeligheter med å få sove fordi tanker på jobben har holdt deg våken?
Svaralternativer: *Daglig, et par dager i uken, ca. en gang i uken, et par ganger i måneden, sjeldnere eller aldri.*

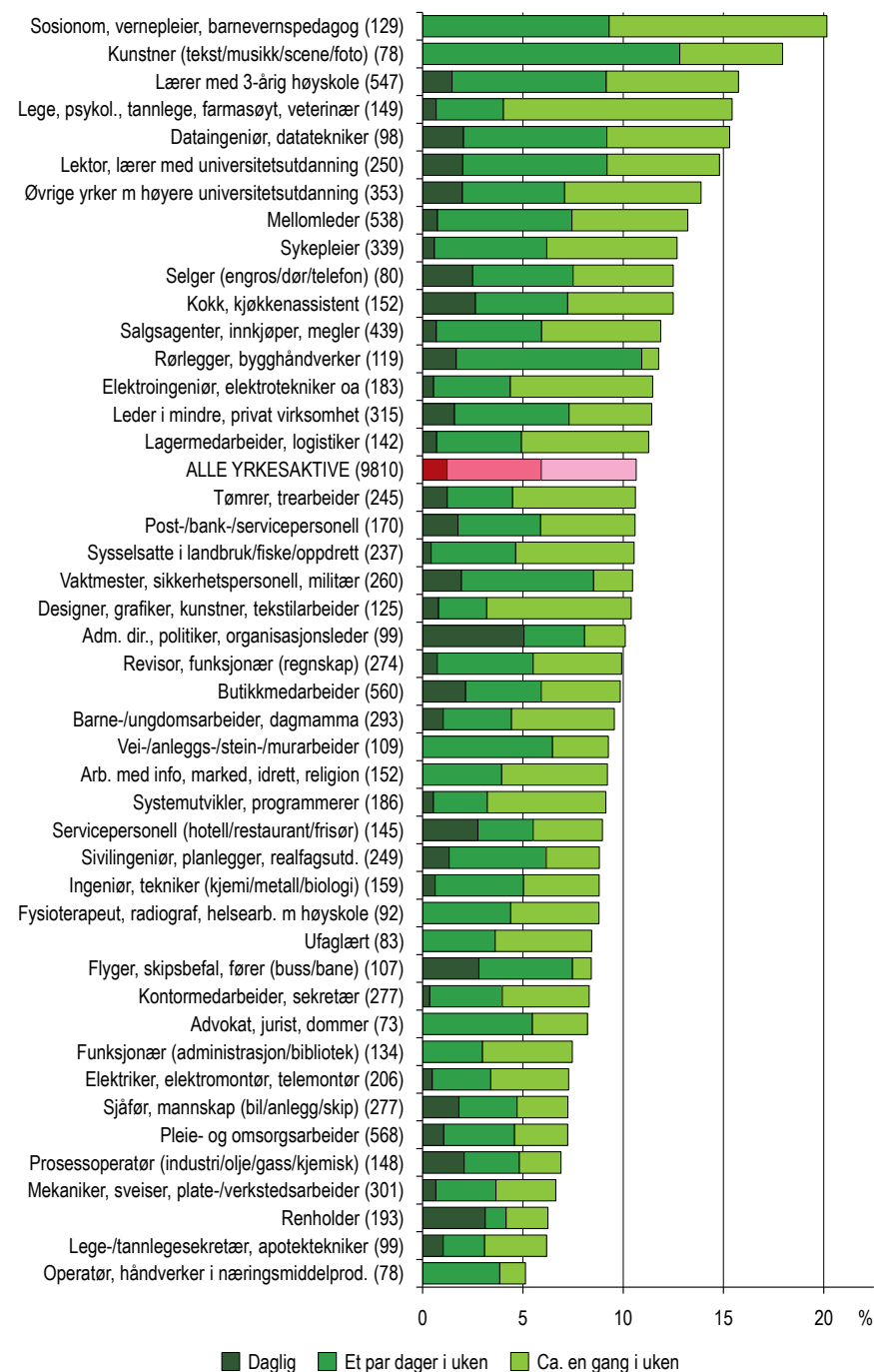
Sønnavnsker grunnet tanker på jobben i forskjellige yrker

Yrkesgruppene som har høyere forekomst enn den totale yrkesbefolkningen når det gjelder sønnavnsker som skyldes tanker på jobben, er ganske forskjellige med hensyn til arbeidsoppgaver. Forekomsten av sønnavnsker er relativt høy innenfor flere helsefaglige yrker (sosionom, vernepleier og barnevernspedagog og i gruppen med leger, psykologer etc.), men også blant kunstnere, lærere og lektorer, dataingeniører og øvrige yrker med høyere universitetsutdanning (figur 30).

Daglige sønnavnsker grunnet tanker på jobben

Den høyeste forekomsten av daglige sønnavnsker grunnet tanker på jobben finner vi blant administrative ledere, renholdere og i gruppen av flygere, skipsbefal og førere, samt innenfor flere serviceyrker, blant annet selgere og servicepersonell, hvor en dobbelt så stor andel opplever daglige sønnavnsker grunnet tanker på jobben sammenlignet med yrkesbefolkningen sett under ett.

FIG. 30 Prosentandel som i løpet av de tre siste månedene har hatt vanskeligheter med å få sove fordi tanker på jobben har holdt dem våkne, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

HUD, PUST OG SANSER

Om lag en av ti norske yrkesaktive opplever plager fra huden, med pusten, synet eller hørselen. Et mindretall mener dette har sammenheng med deres nåværende jobb, mellom 1 og 5 prosent av alle yrkesaktive, men det kan foreligge årsakssammenhenger som ikke kommer frem i en tverrsnittsstudie som LKU2006. Med unntak av nedsatt hørsel i noen yrkesgrupper hvor det er risiko for smell og høyt lydnivå, er det relativt små yrkesforskjeller i forekomsten av plager fra hud, pust og sanseorganer. Noen mulige risikogrupper peker seg likevel ut.

All påvirkning fra omgivelsene vil først nå frem til huden, luftveiene eller sansene før den kommer lenger inn i kroppen. Dette gjelder både fysiske faktorer som temperatur, vibrasjoner, støy og stråling, og det gjelder støv, gasser og andre biologiske og kjemiske faktorer.

Det er vel kjent at påvirkninger i arbeidslivet kan føre til akutte skader og kroniske sykdommer i lunger og luftveier. Slike tilstander kan hemme aktivitetsnivået i arbeid og fritid, og i verste fall være livstruende. Huden og sansene er også så viktige for dagliglivets funksjoner at mange av oss tar det som en selvfølge at fungerer som normalt.

I dette kapittelet vil vi se på spørsmål som gjelder symptomer og plager fra hud, lunger og øvre luftveiene, hørsel og syn. Forekomsten av disse plagene kan ikke uten videre leses som et mål på hvor sunt eller skadelig arbeidsmiljøet er. I en tverrsnittsundersøkelse, som levekårsundersøkelsene, kan mulige sammenhenger mellom yrkeseksponering og plager bli tilslørt av at personer skifter til annet arbeid eller går av med tidlig pensjon når de får plager. Det er også mulig at kroniske skader og sykdommer først opptrer etter vanlig oppnådd pensjonsalder.

EKSEM ELLER ALLERGISK UTSLETT

Kroniske hudplager kan begrense aktivitetene både i og utenfor yrkeslivet. Kjemiske stoffer i arbeidslivet kan forårsake hudallergi og utslett. En tidel av meldingene om arbeidsrelatert sykdom til Arbeidstilsynet gjelder hudsykdommer.

Spørsmålet om forekomst av hudplager ble i LKU 2006 stilt på to ulike måter. For vårt formål har vi valgt å se på formuleringene som likeverdige.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Har du i løpet av den siste måneden vært svært plaget, ganske plaget, litt plaget eller ikke plaget av eksem eller allergisk utslett? / Har du i løpet av den siste måneden vært svært/ganske/litt plaget av eksem, hudkløe eller utslett? Hvis svaret er ja: Skyldes dette helt eller delvis din nåværende jobb? Svaralternativer: Ja/nei.

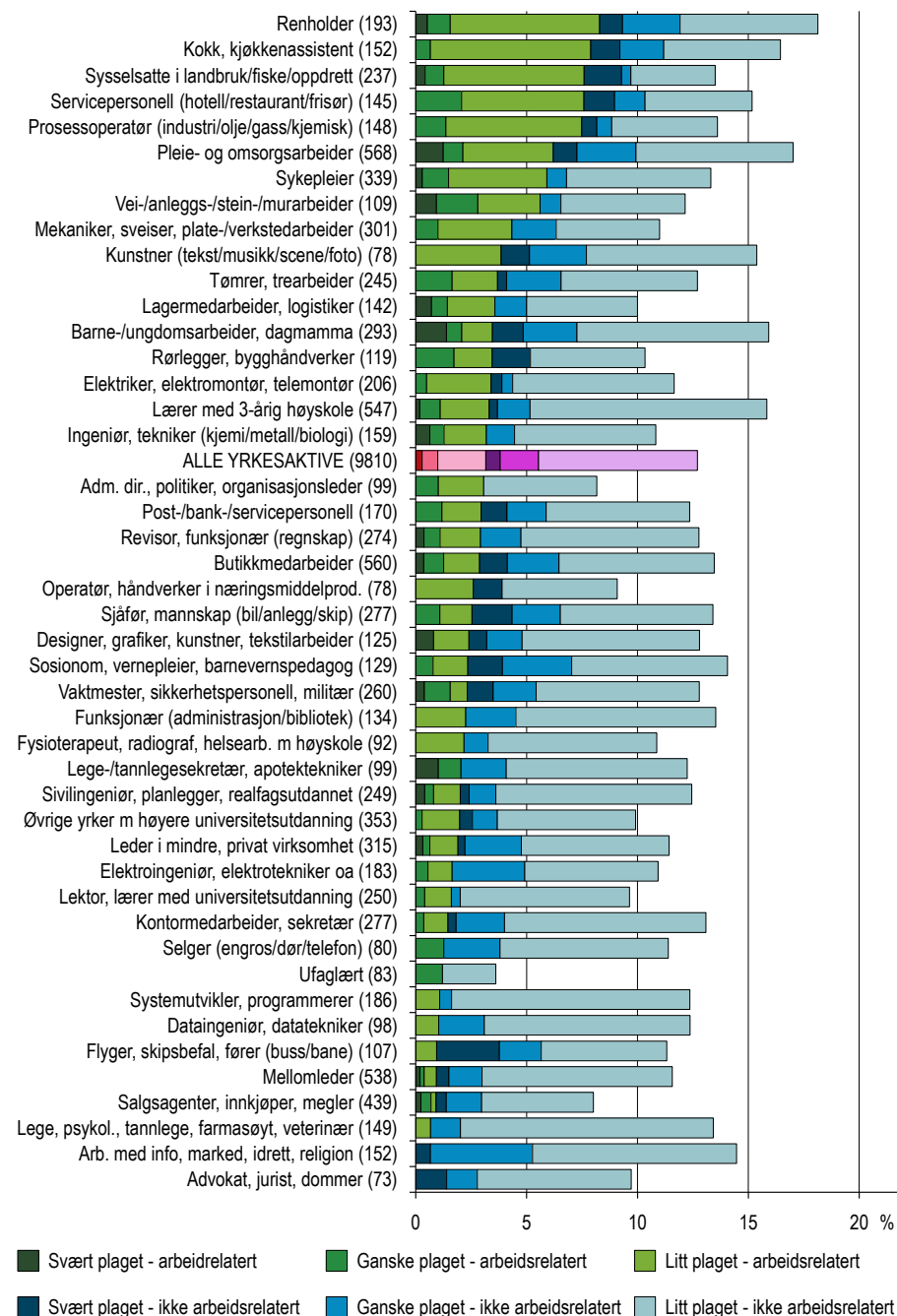
Mest hudplager blant kvinner

For alle arbeidstakere sett under ett er det 13 prosent som angir å ha hudplager uansett årsak. Det tilsvarer om lag 300 000 personer på landsbasis. Ca. en fjerdedel av dem som har plager (3–4 prosent av alle yrkesaktive), angir at de har hudplager som skyldes deres nåværende jobb. Kvinner er noe oftere plaget enn menn, både når det gjelder arbeidsrelaterte og ikke-arbeidsrelaterte hudplager.

Renholdere utsatt for arbeidsrelaterte hudplager

Svarfordelingen for yrkesgruppene fremgår av figur 31. Blant de ti yrkesgruppene som oftest oppgir å ha arbeidsrelaterte hudplager, finner vi flere yrker og bransjer med en høy kvinneandel (renhold, matlaging, hotell-, restaurant- og frisørfag, pleie- og omsorgsarbeid og sykepleiere, med 71–89 % kvinner). På den annen side er det også noen mannsdominerte yrker blant de gruppene og bransjene med høyest forekomst av arbeidsrelaterte hudplager (landbruk, fiske, oppdrett, industri- og oljevirksomhet, vei- og anleggsarbeid, verksteds- og platearbeid og noen typer kunstnere, med 69–98 prosent menn).

FIG. 31 Prosentandel som oppgir at de den siste måneden har vært plaget av eksem eller allergisk utslett (alternativt eksem, hudkløe eller utslett), etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

TETTHET ELLER PIPING I BRYSTET

Luftveissymptomer og -sykdommer er vanlig i befolkningen, fra barneårene til pensjonistalderen. Årsakene til slike plager er mange, men noen av tilfellene kan henge sammen med innånding av forurenset luft i arbeidssituasjonen. I LKU 2006 ble deltakerne spurt om strakseffekter som tetthet og piping i brystet. Slike symptomer kan også være en del av kroniske sykdommer.

Eksposeringer i arbeidslivet kan også føre til sykdommer som bare gir seg til kjenne mange år senere. Disse sykdommene er vanskeligere å kartlegge fordi folk kan ha skiftet jobb eller gått av med pensjon, og fordi det ofte er dårlig dokumentert hvilke påvirkninger den enkelte har vært utsatt for gjennom arbeidslivet.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Har du i løpet av den siste måneden vært svært plaget, ganske plaget, litt plaget eller ikke plaget av tetthet i brystet eller piping i brystet?

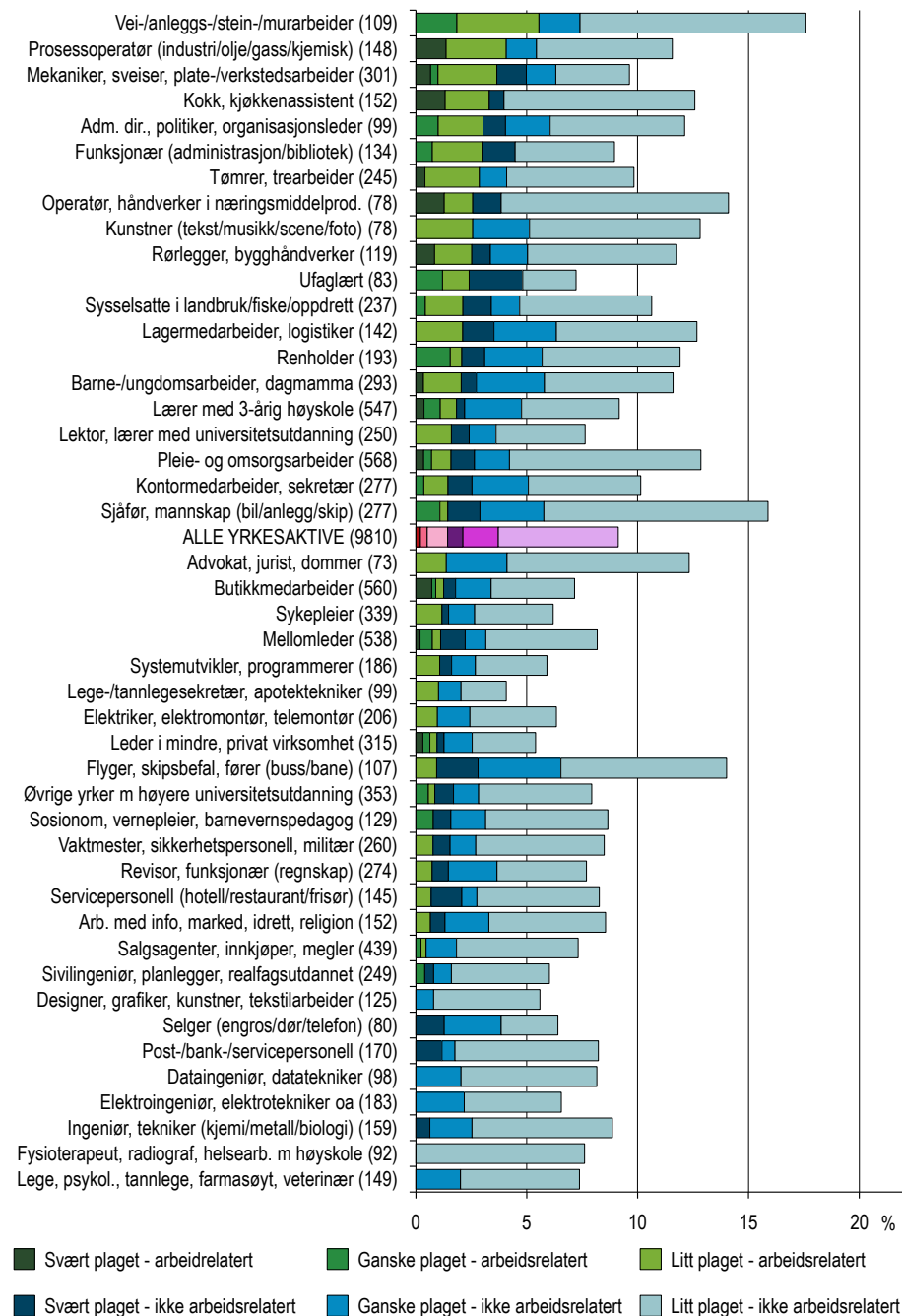
Hvis svaret er ja: *Skyldes dette helt eller delvis din nåværende jobb?*

Svaralternativer: Ja/nei.

Som vi ser av svarfordelingen i figur 32, er plager fra luftveiene er ganske vanlig innenfor alle yrkesgrupper. Når vi ser alle sysselsatte under ett, er det 9 prosent som oppgir at de har vært litt eller mer plaget av tetthet eller piping i brystet siste måned, uansett årsak. Men bare 2 prosent av alle yrkesaktive mener at dette har med den nåværende jobben å gjøre.

I de yrkesgruppene som oftest oppgir at luftveisplagene skyldes jobben, er det også mer vanlig med støv, gass, røyk eller damper i arbeidssituasjonen. Likevel oppgir bare 4–6 prosent av deltakerne at de har luftveisplager som skyldes jobben. I denne sammenhengen er det på sin plass å nevne at problemer med luftveisallergi som skyldes stoffer i arbeidsmiljøet, bør løses ved at eksponeringen bringes til opphør. Dette innebærer ofte at den ansatte flytter til en annen arbeidsplass, om ikke forurensningen kan elimineres på arbeidsplassen.

FIG. 32 Prosentandel som oppgir at de den siste måneden har vært plaget av tetthet i brystet eller piping i brystet, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

NEDSATT HØRSEL ELLER ØRESUS

Nedsatt hørsel og øresus er plager som mange opplever fra 50-årsalderen og oppover. Ofte er årsaken ukjent, men plagene kan skyldes støyskade. Støybetinget hørselsskade kan komme gradvis som en følge av gjentatte episoder med sterk støy, særlig smell og ekstreme lydnivåer.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

Har du i løpet av den siste måneden vært svært plaget, vært ganske plaget, litt plaget eller ikke plaget av nedsatt hørsel, slik at det er vanskelig å følge en samtale når flere deltar, eller plaget av øresus?

Hvis svaret er ja: *Skyldes dette helt eller delvis din nåværende jobb?*

Svaralternativer: Ja/nei.

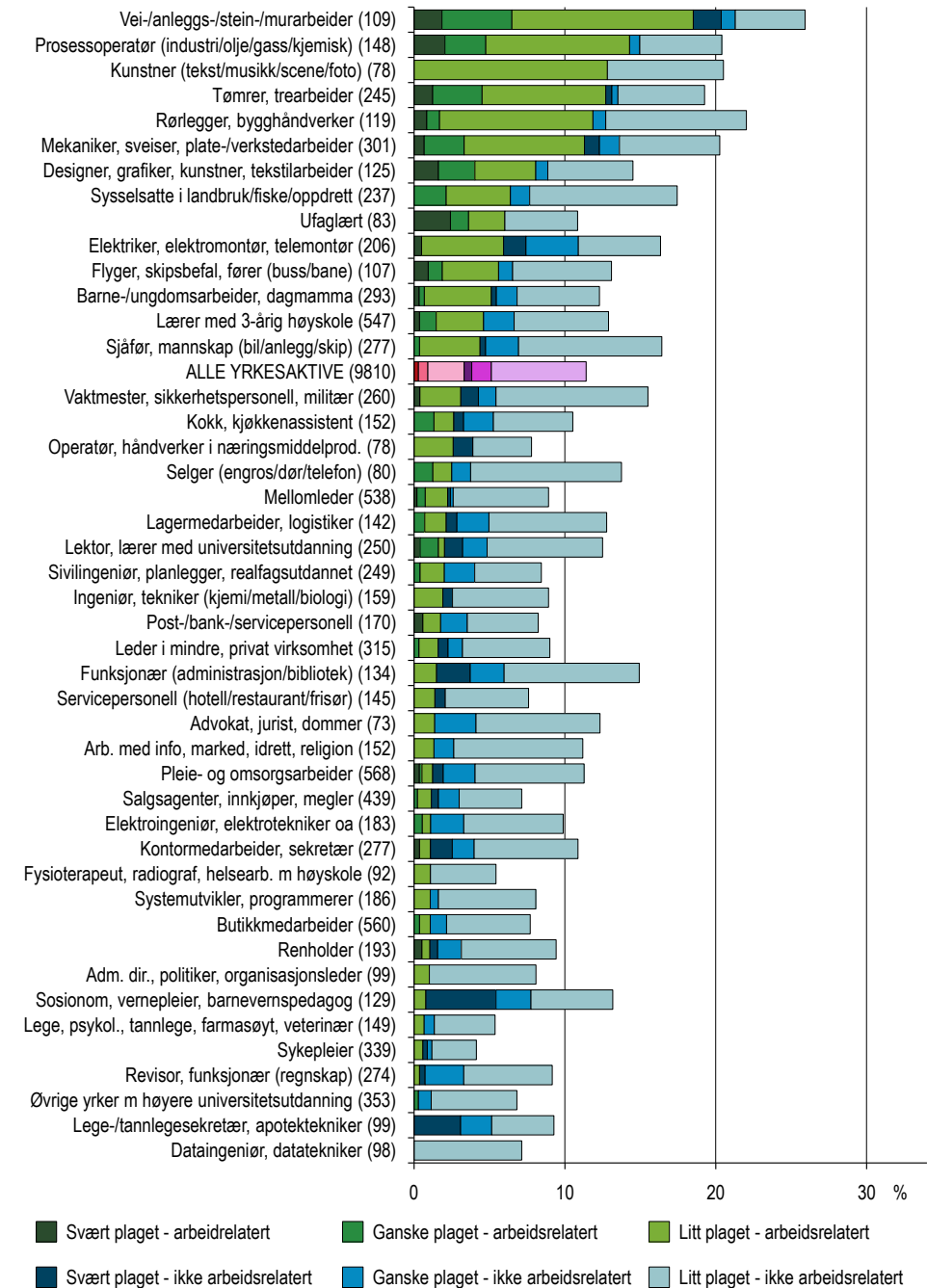
Om lag 11 prosent av alle yrkesaktive oppgir at de har nedsatt hørsel eller øresus i større eller mindre grad, og en tredjedel av disse mener det skyldes jobben. Dette betyr at omtrent 70 000 yrkesaktive har det de oppfatter som en arbeidsutløst hørselsskade. Svarfordelingen innenfor yrkesgruppene fremgår av figur 33.

Nedsatt hørsel vanligere i yrkesgrupper med risiko for smell og høyt lydnivå

Vi ser at flere yrkesgrupper har betydelig høyere forekomst av nedsatt hørsel enn alle yrkesaktive sett under ett. I noen yrkesgrupper er det omkring 20 prosent som angir at de har problemer med hørselen, og rundt halvparten av dem mener det skyldes deres nåværende arbeid. I tolkningen av dette svaret må vi også være klar over at det kan ta tid før en larmskade utvikler seg, og at skaden kan ha skjedd i arbeidsforhold som ligger lenger tilbake i tid.

Det ser ut som om hørselsplagene som ikke skyldes jobben, fordeles seg relativt jevnt mellom yrkesgruppene, riktignok med en del (antatt tilfeldig) variasjon. I visse yrkesgrupper ser de arbeidsrelaterte hørselsproblemene ut til å komme i tillegg. For en stor del dreier det seg om yrker med kjente støyp problemer. Nedsatt hørsel er ingen livstruende tilstand, og arbeidstakere vil nok ofte fortsette i sitt gamle arbeid til tross for larmskade. Se også delrapport om fysisk arbeidsmiljø, der forekomsten av sterk støy er nærmere beskrevet.

FIG. 33 Prosentandel som oppgir at de den siste måneden har vært plaget av nedsatt hørsel eller øresus, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

ØYEPLAGER

Det er mange mulige årsaker til plager fra øynene. I jobbsammenheng er det tradisjonelt sett mest naturlig å tenke på støv, gass og damper og et dårlig inneklima. Etter at datamaskiner ble fast inventar på mange kontorpulter, kom nye plager i form av irriterte, tørre, trette, kløende og såre øyne. Skjermbruk stiller spesielle krav til synet, samtidig som bildet kan være ustabil og skjermen støvete, og dette kan øke anstrengelsen.

Spørsmål som ble stilt i LKU 2006

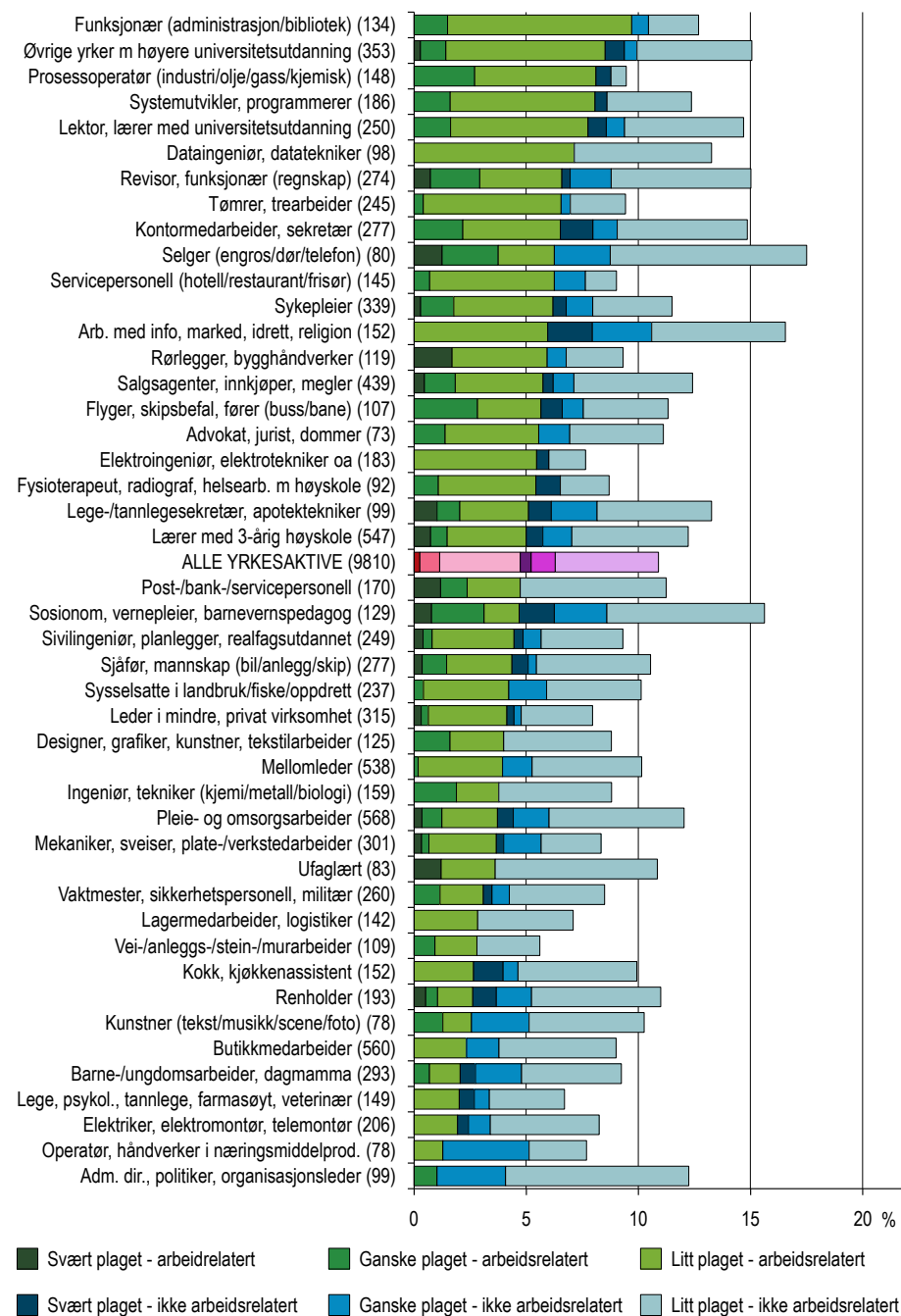
Har du i løpet av den siste måneden vært svært plaget, vært ganske plaget, litt plaget eller ikke plaget av øyeplager med kløe, såret, rødhet eller rennende øyne? Hvis svaret er ja: Skyldes dette helt eller delvis din nåværende jobb?
Svaralternativer: Ja/nei.

4 prosent av de yrkesaktive har arbeidsrelaterte øyeplager

Øyeplager er nokså jevnt fordelt blant de yrkesaktive, og litt under halvparten rapporterer at plagene skyldes jobben (figur 34). Noen av yrkene er typiske for datamaskiner og skjermarbeid, mens andre er utsatt for kjemiske og fysiske påvirkninger.

Det er ellers vanskelig å se noen typiske særtrekk ved de yrkesgruppene som er mest utsatt for å få jobrelaterte øye plager. Den samme bredden av praktisk arbeid, kontorarbeid, og mer teoretisk arbeid finner vi også i motsatt ende av skalaen.

FIG. 34 Prosentandel som oppgir at de den siste måneden har hatt øyeplager med kløe, sårhet, rødhet eller rennende øyne, etter yrke. Antall spurte i hver yrkesgruppe står oppført i parentes. (Kilde: SSB, LKU 2006)

TABELLER OG FIGURER

TABELL

Tabell 1	Fakta om Levekårsundersøkelsen 2006	25
Tabell 2	Alder, kjønn og utdanning blant yrkesaktive deltakere i LKU 2006	27
Tabell 3	Arbeidsmiljøbelastning etter yrkesgruppe. Fem på topp	42
Tabell 4	Negative konsekvenser av jobben, etter alder og kjønn. Prosent	48
Tabell 5	Arbeidsrelaterte symptomer og plager (siste måned), etter kjønn og alder. Prosent	50
Tabell 6	Arbeidsrelaterte plager etter yrkesgruppe. Fem på topp	56

FIGURER

Figur 1	Trender i organisatorisk arbeidsmiljø i perioden 1989–2006. Prosent	15
Figur 2	Trender i psykososialt arbeidsmiljø i perioden 1989–2006. Prosent	17
Figur 3	Trender i ergonomisk arbeidsmiljø i perioden 1989–2006. Prosent	19
Figur 4	Trender i fysiske arbeidsmiljøeksponeringer i perioden 1989–2006. Prosent	20
Figur 5	Trender i kjemiske arbeidsmiljøeksponeringer i perioden 1989–2009. Prosent	21
Figur 6	Prosentandel som sa ifra om ulike forhold, etter typen kritikkverdige handling som ble varslet. Prosent	23
Figur 7	Yrkesgrupper fordelt på 14 næringsgrupper. Prosent	31
Figur 8	Aldersfordeling i yrkesgruppene. Prosent	33
Figur 9	Fordeling av kvinner og menn i yrkesgruppene. Prosent	35
Figur 10	Antall ansatte i virksomheten, etter yrke. Prosent	37
Figur 11	Trender i arbeidsrelatert helse i perioden 1989–2006. Prosent	47
Figur 12	Smerter, nedsatt førlighet eller nedsatt arbeidsevne på grunn av skader etter arbeidsulykke i nåværende eller tidligere jobber, etter yrke. Prosent	63
Figur 13	Opplevd risiko for å bli utsatt for arbeidsulykker, etter yrke. Prosent.	65
Figur 14	Opplevd risiko for å bli utsatt for belastningsskade, etter yrke. Prosent	67
Figur 15	Opplever risiko for å bli utsatt for andre helseproblemer, etter yrke. Prosent	69
Figur 16	Arbeidsrelatert/ikke-arbeidsrelatert sykefravær siste året før intervjuet, etter yrke. Prosent	71
Figur 17	Gått på jobb i løpet av de siste 12 månedene, selv om man var så dårlige at man egentlig burde holde seg hjemme, etter yrke. Prosent	73
Figur 18	Følt seg fysisk utmattet etter jobb, etter yrke. Prosent	75
Figur 19	Redusert fysisk og psykisk arbeidsevne, etter yrke. Prosent	77
Figur 20	Ikke fornøyd med jobben, etter yrke. Prosent	79
Figur 21	Kravene på jobben forstyrrer hjemmeliv og familieliv, etter yrke. Prosent	81
Figur 22	Plaget av smerter i nakke, skuldre og øvre del av ryggen, etter yrke. Prosent	85
Figur 23	Plaget av smerter i korsrygg eller nedre del av ryggen, etter yrke. Prosent	87
Figur 24	Plaget av smerter i albue, underarm eller hender, etter yrke. Prosent	89
Figur 25	Plager av smerter i hofter, ben, knær eller føtter, etter yrke. Prosent	91
Figur 26	Plaget av hodepine eller migrene, etter yrke. Prosent	93
Figur 27	Plaget av nervøsitet, angst eller rastløshet, etter yrke. Prosent	97
Figur 28	Plaget av nedtrykthet og depresjon, etter yrke. Prosent	99
Figur 29	Ille til mote eller nedfor som følge av kritikk eller vanskeligheter på jobb, etter yrke. Prosent	101
Figur 30	Vanskeligheter med å få sove pga. tanker på jobben har holdt deg våken, etter yrke. Prosent	103
Figur 31	Eksem eller allergisk utslett, etter yrke. Prosent	107
Figur 32	Tetthet i brystet, piping i brystet, etter yrke. Prosent	109
Figur 33	Plaget av nedsatt hørsel eller øresus, etter yrke. Prosent	111
Figur 34	Øyeplager med kløe, sårhet, rødhet eller rennende øyne, etter yrke. Prosent	113

VEDLEGG

**VEDLEGG 1 NOAS OMKODING TIL 45 YRKESGRUPPER BASERT PÅ
SSBS STANDARD FOR YRKESKLASSIFISERING**

Kode (NOA)	Yrkesgruppe (NOA)	Antall
1	Adm. dir., politiker, organisasjonsleder	99
2	Mellomleder	538
3	Leder i mindre, privat virksomhet	315
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	249
5	Systemutvikler, programmerer	186
6	Advokat, jurist, dommer	73
7	Lege, psykolog, tannlege, farmasøyt, veterinær	149
8	Div. yrker med høyere universitetsutd.	353
9	Lektor, lærer med universitetsutdanning	249
10	Lærer med 3-årig høyskole	548
11	Sykepleier	339
12	Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m. høyskole	92
13	Sosionom, vernepleier, barnevernspedagog	129
14	Ingeniør, tekniker (kjemi/metall/biologi)	159
15	Elektroingeniør, elektrotekniker o.a.	183
16	Flyger, skipsbefal, fører (buss/ bane)	107
17	Dataingeniør, datatekniker	98
18	Kunstner (tekst/musikk/scene/foto)	78
19	Arb. med info, marked, idrett, religion	152
20	Salgsagent, innkjøper, megler	440
21	Revisor, funksjonær (regnskap)	274
22	Funksjonærer (administrasjon/bibliotek)	134
23	Lagermedarbeider, logistiker	142
24	Kontormedarbeider, sekretær	277
25	Post-, bank-, servicepersonell	170
26	Barne-/ungdomsarb., dagmamma	293
27	Kokk, kjøkkenassistent	152
28	Pleie- og omsorgsarbeider	568
29	Servicepersonell (hotell/restaurant/frisør)	145
30	Legesekretær, tannlegesekretær, apotektekniker	99
31	Selger (en gros/dør/telefon)	80
32	Butikkmedarbeider	560
33	Vaktmester, sikkerhetspersonell, militære yrker	260
34	Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett	237
35	Elektriker, elektromontør, teletekniker	206
36	Tømrer, trearbeider	245
37	Rørlegger, bygghåndverker	119
38	Vei-, anleggs-, stein-/murarbeider	109
39	Mekaniker, sveiser, plate-/verkstedsarbeider	301
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	125
41	Operatør, håndverker i næringsmiddelprod.	77
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	148
43	Sjåfør, mannskap (bil/anlegg/skip)	277
44	Renholder	193
45	Ufaglært	83
99	Uoppgitt	151

Kode (NOA)	Yrkesgruppe (NOA)	SSB 4-siff	SSB-yrkestittel	Antall
1	Adm. dir., politiker, organisasjonsleder	1210	Administrerende direktører	77
1	Adm. dir., politiker, organisasjonsleder	1110	Politikere	8
1	Adm. dir., politiker, organisasjonsleder	1142	Ledere i arbeidsgiver-/arbeidstakerorganisasjoner og økonomiske interesseorganisasjoner	7
1	Adm. dir., politiker, organisasjonsleder	1143	Ledere i humanitære organisasjoner og andre interesseorganisasjoner	4
1	Adm. dir., politiker, organisasjonsleder	1120	Toppledere i offentlig administrasjon	2
1	Adm. dir., politiker, organisasjonsleder	1141	Ledere i partipolitiske organisasjoner	1
2	Mellomleder	1227	Produksjonsdirektører innen offentlig administrasjon	87
2	Mellomleder	1222	Produksjonsdirektører innen olje- og gassutvinning, bergverksdrift, industri, kraft- og vannforsyning	64
2	Mellomleder	1231	Finans-, økonomi- og administrasjonsdirektører	59
2	Mellomleder	1228	Produksjonsdirektører innen undervisning, helse- og sosialtjenester	59
2	Mellomleder	1226	Produksjonsdirektører innen finansiell tjenesteyting, eiendomsdrift osv.	44
2	Mellomleder	1224	Produksjonsdirektører innen varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet mv.	44
2	Mellomleder	1234	Markeds- og informasjonsdirektører	42
2	Mellomleder	1233	Salgsdirektører	32
2	Mellomleder	1232	Personaldirektører	20
2	Mellomleder	1225	Produksjonsdirektører innen transport og kommunikasjon	20
2	Mellomleder	1235	Innkjøps- og distribusjonsdirektører	18
2	Mellomleder	1223	Produksjonsdirektører innen bygge- og anleggsvirksomhet	15
2	Mellomleder	1236	IT-direktører	13
2	Mellomleder	1229	Produksjonsdirektører innen andre sosiale og personlige tjenester	9
2	Mellomleder	1239	Andre spesialdirektører	6
2	Mellomleder	1237	Forskningsdirektører	5
2	Mellomleder	1221	Produksjonsdirektører innen jordbruk, skogbruk og fiske	1
3	Leder i mindre, privat virksomhet	1314	Ledere innen varehandel mv.	95
3	Leder i mindre, privat virksomhet	1317	Ledere innen finansiell tjenesteyting, eiendomsdrift osv.	59
3	Leder i mindre, privat virksomhet	1319	Andre ledere	57
3	Leder i mindre, privat virksomhet	1312	Ledere innen bergverksdrift, industri, kraft- og vannforsyning	31
3	Leder i mindre, privat virksomhet	1313	Ledere innen bygge- og anleggsvirksomhet	29
3	Leder i mindre, privat virksomhet	1316	Ledere innen transport og kommunikasjon	20
3	Leder i mindre, privat virksomhet	1310	Ledere innen ikke-spesifisert næringsområde	9
3	Leder i mindre, privat virksomhet	1315	Ledere innen hotell- og restaurantvirksomhet	7
3	Leder i mindre, privat virksomhet	1318	Ledere innen renovasjon, personlig tjenesteyting og arbeid for private husholdninger	4
3	Leder i mindre, privat virksomhet	1311	Ledere innen jordbruk, skogbruk og fiske	4
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2149	Andre sivilingeniører og tilsvarende yrker	62
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2141	Sivilarkitekter, by- og trafikkplanleggere	37
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2142	Sivilingeniører (bygg og anlegg)	32
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2147	Sivilingeniører (geofag, petroleumsteknologi, metallurgi o.l.)	22
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2413	Teknisk og naturvitenskapelig planlegging og utredning	21
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2144	Sivilingeniører (elektronikk og telekommunikasjon)	17
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2145	Sivilingeniører (maskin- og marinteknikk)	10
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2114	Geologer og geofysikere	9
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2148	Landmålere, jordskifte kandidater o.l.	7
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2143	Sivilingeniører (elkraftteknikk)	7
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2211	Biologer, botanikere, zoologer og tilsvarende yrker	7
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2122	Statistikere	5
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2212	Sivilagronomer og tilsvarende yrker	4
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2113	Kjemikere	3

Kode (NOA)	Yrkesgruppe (NOA)	SSB 4-siff	SSB-yrkestittel	Antall
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2111	Fysikere og astronomer	2
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2146	Sivilingeniører (kjemi)	2
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2112	Meteorologer	1
4	Sivilingeniør, planlegger, realfagsutdannet	2121	Matematikere og tilsvarende yrker	1
5	Systemutvikler, programmerer	2130	Systemutviklere og programmerere	186
6	Advokat, jurist, dommer	2521	Advokater	35
6	Advokat, jurist, dommer	2412	Juridisk planlegging og utredning	22
6	Advokat, jurist, dommer	2522	Domstolsjurister	9
6	Advokat, jurist, dommer	2523	Jurister innen politi og påtalemyndighet	7
7	Lege, psykolog, tannlege, farmasøyt, veterinær	2221	Leger	78
7	Lege, psykolog, tannlege, farmasøyt, veterinær	2545	Psykologer	33
7	Lege, psykolog, tannlege, farmasøyt, veterinær	2222	Tannleger	19
7	Lege, psykolog, tannlege, farmasøyt, veterinær	2224	Farmasøyter	10
7	Lege, psykolog, tannlege, farmasøyt, veterinær	2223	Veterinærer	9
8	Div. yrker med høyere universitetsutd.	2512	Personal- og organisasjonskonsulenter	91
8	Div. yrker med høyere universitetsutd.	2419	Andre yrker innen offentlig administrasjon	89
8	Div. yrker med høyere universitetsutd.	2541	Sosial- og siviløkonomer	53
8	Div. yrker med høyere universitetsutd.	2519	Markedsanalytikere og andre forretningsyrker	34
8	Div. yrker med høyere universitetsutd.	2511	Statsautoriserte revisorer	23
8	Div. yrker med høyere universitetsutd.	2531	Arkivarer og konservatorer	18
8	Div. yrker med høyere universitetsutd.	2560	Geistlige yrker	16
8	Div. yrker med høyere universitetsutd.	2544	Språkforskere, oversettere og tolker	15
8	Div. yrker med høyere universitetsutd.	2411	Økonomisk og samfunnsvitenskapelig planlegging og utredning	6
8	Div. yrker med høyere universitetsutd.	2542	Sosiologer, sosialantropologer, samfunnsgeografer og statsvitere	4
8	Div. yrker med høyere universitetsutd.	2543	Historikere, arkeologer og filosofer	3
8	Div. yrker med høyere universitetsutd.	2532	Universitetsbibliotekarer	1
9	Lektor, lærer med universitetsutdanning	2320	Lektorer og adjunker i videregående skole	99
9	Lektor, lærer med universitetsutdanning	2310	Universitets- og høyskolelektorer/-lærere	96
9	Lektor, lærer med universitetsutdanning	2340	Spesiallærere/spesialpedagoger	29
9	Lektor, lærer med universitetsutdanning	2352	Studieinspektører o.l.	21
9	Lektor, lærer med universitetsutdanning	2351	Spesialister i utdanningsmetodikk	3
9	Lektor, lærer med universitetsutdanning	2359	Andre lærere med minst 4 års universitets- eller høyskoleutdanning	1
10	Lærer med 3-årig høyskole	3310	Grunnskolelærere	361
10	Lærer med 3-årig høyskole	3320	Førskolelærere	115
10	Lærer med 3-årig høyskole	3349	Andre yrker innen undervisning og pedagogisk arbeid	43
10	Lærer med 3-årig høyskole	3341	Yrkesfaglærere og faglærere i videregående skole	28
10	Lærer med 3-årig høyskole	3349	Andre pedagogiske yrker	1
11	Sykepleier	3231	Sykepleiere	241
11	Sykepleier	2230	Spesialsykepleiere og jordmødre	98
12	Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m. høyskole	3226	Fysioterapeuter, ergoterapeuter o.l.	47
12	Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m. høyskole	3221	Radiografer og audiografer	8
12	Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m. høyskole	3224	Optikere	7
12	Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m. høyskole	3229	Naturterapeuter	6
12	Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m. høyskole	3225	Tannpleiere	6
12	Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m. høyskole	2225	Ernæringsfysiologer	5
12	Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m. høyskole	3228	Reseptarer	4

Kode (NOA)	Yrkesgruppe (NOA)	SSB 4-siff	SSB-yrkestittel	Antall
12	Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m. høyskole	3222	Helse- og miljøinspektører	4
12	Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m. høyskole	3227	Dyrepleiere	2
12	Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m. høyskole	3223	Kostholdskonsulenter	2
12	Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m. høyskole	3226	Helsefagarbeider	1
13	Sosionom, vernepleier, barnevernspedagog	3460	Sosionomer, barnevernspedagoger o.l.	95
13	Sosionom, vernepleier, barnevernspedagog	3232	Vernepleiere	34
14	Ingeniør, tekniker (kjemi/metall/biologi)	3116	Ingeniører og teknikere innen petroleum, bergverk og metallurgi	40
14	Ingeniør, tekniker (kjemi/metall/biologi)	3211	Bioingeniører og -teknikere	36
14	Ingeniør, tekniker (kjemi/metall/biologi)	3114	Maskingeniører og -teknikere	32
14	Ingeniør, tekniker (kjemi/metall/biologi)	3141	Skipsmaskinister	20
14	Ingeniør, tekniker (kjemi/metall/biologi)	7450	Laboranter	11
14	Ingeniør, tekniker (kjemi/metall/biologi)	3115	Kjemiingeniører og -teknikere	9
14	Ingeniør, tekniker (kjemi/metall/biologi)	3213	Skogingeniører, skogkonsulenter o.l.	3
14	Ingeniør, tekniker (kjemi/metall/biologi)	8254	Fotolaboranter	3
14	Ingeniør, tekniker (kjemi/metall/biologi)	8111	Bergfagarbeidere	2
14	Ingeniør, tekniker (kjemi/metall/biologi)	3212	Agroteknikere	2
14	Ingeniør, tekniker (kjemi/metall/biologi)	3214	Teknikere	1
15	Elektroingeniør, elektrotekniker o.a.	3119	Andre ingeniører og teknikere	62
15	Elektroingeniør, elektrotekniker o.a.	3113	Elektronikk- og telekommunikasjonsingeniører og telekomm.-teknikere	52
15	Elektroingeniør, elektrotekniker o.a.	3111	Bygningsingeniører og -teknikere	50
15	Elektroingeniør, elektrotekniker o.a.	3112	Elkraftingeniører og -teknikere	13
15	Elektroingeniør, elektrotekniker o.a.	3132	Operatører av kringkastings- og telekommunikasjonsutstyr	6
16	Flyger, skipsbefal, fører (buss/bane)	8322	Buss- og sporvognførere	50
16	Flyger, skipsbefal, fører (buss/bane)	3142	Dekksoffiserer og loser	36
16	Flyger, skipsbefal, fører (buss/bane)	3143	Flygere	15
16	Flyger, skipsbefal, fører (buss/bane)	3144	Flygeledere o.l.	4
16	Flyger, skipsbefal, fører (buss/bane)	8312	Skiftekonduktører	1
16	Flyger, skipsbefal, fører (buss/bane)	8311	Lokomotivførere og lokomotivkontrollører	1
17	Dataingeniør, datatekniker	3120	Dataingeniører, -teknikere	98
18	Kunstner (tekst/musikk/scene/foto)	2553	Dirigenter, komponister, musikere og sangere	16
18	Kunstner (tekst/musikk/scene/foto)	3131	Filmfotografer og innspillingsteknikere	14
18	Kunstner (tekst/musikk/scene/foto)	2551	Forfattere og andre skribenter	11
18	Kunstner (tekst/musikk/scene/foto)	7342	Fotografer	10
18	Kunstner (tekst/musikk/scene/foto)	2555	Skuespillere og regissører	10
18	Kunstner (tekst/musikk/scene/foto)	3472	Sangere og musikere i underholdningsbransjen	9
18	Kunstner (tekst/musikk/scene/foto)	3474	Inspisienter mfl.	7
18	Kunstner (tekst/musikk/scene/foto)	2554	Koreografer og dansere	1
19	Arb. med info, marked, idrett, religion	3491	Informasjonsmedarbeidere og journalister	65
19	Arb. med info, marked, idrett, religion	3419	Markedsførings- og reklamekonsulenter	48
19	Arb. med info, marked, idrett, religion	3475	Idrettsutøvere og -trenere	23
19	Arb. med info, marked, idrett, religion	3480	Religiøse yrker	11
19	Arb. med info, marked, idrett, religion	3492	Programsekretærer og programmedarbeidere	5
20	Salgsagent, innkjøper, megler	3415	Tekniske og kommersielle salgsrepresentanter	161
20	Salgsagent, innkjøper, megler	3418	Kundebehandlere (banktjenester)	92
20	Salgsagent, innkjøper, megler	3412	Forsikringskonsulenter	38
20	Salgsagent, innkjøper, megler	3416	Innkjøpere	36
20	Salgsagent, innkjøper, megler	3413	Eiendomsmeglere og -forvaltere	31
20	Salgsagent, innkjøper, megler	3422	Speditører og befraktere	18
20	Salgsagent, innkjøper, megler	3411	Finansmeglere	17
20	Salgsagent, innkjøper, megler	3414	Reisekonsulenter	15
20	Salgsagent, innkjøper, megler	3423	Kunde-/personalkonsulenter (vikarbyrå)	14

Kode (NOA)	Yrkesgruppe (NOA)	SSB 4-siff	SSB-yrkestittel	Antall
20	Salgsagent, innkjøper, megler	3417	Takstmenn, takstinspektører og auksjonarier	9
20	Salgsagent, innkjøper, megler	3429	Andre forretningsmeglere	5
20	Salgsagent, innkjøper, megler	3421	Handels- og skipsmeglere	3
20	Salgsagent, innkjøper, megler	3414	Konsulenter	1
21	Revisor, funksjonær (regnskap)	3432	Revisorer (ikke statsautoriserte) og regnskapsførere	136
21	Revisor, funksjonær (regnskap)	4121	Økonomimedarbeidere og revisjonsassistenter	74
21	Revisor, funksjonær (regnskap)	3443	Lavere saksbehandlere ved trygdekontor	33
21	Revisor, funksjonær (regnskap)	3444	Lavere saksbehandlere ved arbeidskontor	10
21	Revisor, funksjonær (regnskap)	3441	Tollfunksjonærer	8
21	Revisor, funksjonær (regnskap)	3442	Lavere saksbehandlere ved ligningskontor	8
21	Revisor, funksjonær (regnskap)	3433	Husøkonomer	4
21	Revisor, funksjonær (regnskap)	4129	Andre tallbehandlere	1
22	Funksjonærer (administrasjon/bibliotek)	3431	Funksjonærer innen administrasjon	74
22	Funksjonærer (administrasjon/bibliotek)	3449	Andre lavere saksbehandlere innen offentlig administrasjon	35
22	Funksjonærer (administrasjon/bibliotek)	3493	Bibliotekarer	13
22	Funksjonærer (administrasjon/bibliotek)	4141	Bibliotek- og arkivmedarbeidere	12
23	Lagermedarbeider, logistiker	4131	Lagermedarbeidere og materialforvaltere	92
23	Lagermedarbeider, logistiker	4132	Logistikere	31
23	Lagermedarbeider, logistiker	4133	Transportfunksjonærer	19
24	Kontormedarbeider, sekretær	4114	Kontormedarbeidere	142
24	Kontormedarbeider, sekretær	4113	Sekretærer	135
25	Post-, bank-, servicepersonell	4142	Postbud og -sortere	51
25	Post-, bank-, servicepersonell	4222	Resepsjonister og opplysningsmedarbeidere	50
25	Post-, bank-, servicepersonell	4212	Post- og bankkasserere	13
25	Post-, bank-, servicepersonell	4223	Sentralbordoperatører	12
25	Post-, bank-, servicepersonell	5111	Verter/vertinner på fly, skip og tog	10
25	Post-, bank-, servicepersonell	5112	Konduktører og billettører (om bord i transportmidler)	7
25	Post-, bank-, servicepersonell	4215	Inkassomedarbeidere	6
25	Post-, bank-, servicepersonell	5113	Reiseledere og guider	6
25	Post-, bank-, servicepersonell	5149	Andre yrker innen personlig tjenesteyting	5
25	Post-, bank-, servicepersonell	4211	Billettører og billettselgere	5
25	Post-, bank-, servicepersonell	5142	Begravelsesbyrå- og krematoriarbeidere	2
25	Post-, bank-, servicepersonell	4221	Reisebyråmedarbeidere o.l.	2
25	Post-, bank-, servicepersonell	4213	Bingoverter o.l.	1
26	Barne-/ungdomsarb., dagamma	5131	Barne- og ungdomsarbeidere o.l.	272
26	Barne-/ungdomsarb., dagamma	5136	Dagammaer, praktikanter o.l.	21
27	Kokk, kjøkkenassistent	5122	Kokker	94
27	Kokk, kjøkkenassistent	9133	Kjøkken- og anretningsassistenter	55
27	Kokk, kjøkkenassistent	5121	Internatledere o.l.	2
27	Kokk, kjøkkenassistent	9120	Forefallende arbeid for privatpersoner og husholdninger	1
28	Pleie- og omsorgsarbeider	5132	Omsorgsarbeidere og hjelpepleiere	372
28	Pleie- og omsorgsarbeider	5139	Annet pleie- og omsorgspersonale	162
28	Pleie- og omsorgsarbeider	5133	Hjemmehjelpere	34
29	Servicepersonell (hotell/restaurant/frisør)	5123	Hovmestere, servitører og barkeepere	79
29	Servicepersonell (hotell/restaurant/frisør)	5141	Frisører, kosmetologer o.l.	65
29	Servicepersonell (hotell/restaurant/frisør)	5143	Slankeverter, solstudioverter o.l.	1
30	Legesekretær, tannlegesekretær, apotektekniker	5135	Legesekretærer	54
	Legesekretær, tannlegesekretær, apotektekniker	5134	Tannlegesekretærer	26

Kode (NOA)	Yrkesgruppe (NOA)	SSB 4-siff	SSB-yrkestittel	Antall
	Legesekretær, tannlegesekretær, apotektekniker	5137	Apotekteknikere	19
31	Selger (en gros/dør/telefon)	5224	Selgere (en gros)	44
31	Selger (en gros/dør/telefon)	5223	Dør- og telefonselgere	29
31	Selger (en gros/dør/telefon)	5225	Intervjuere	7
32	Butikkmedarbeider	5221	Butikkmedarbeidere o.l.	551
32	Butikkmedarbeider	5222	Blomsterdekoratører	9
33	Vaktmester, sikkerhetspersonell, militære yrker	5163	Vaktmestere o.l.	84
33	Vaktmester, sikkerhetspersonell, militære yrker	3152	Sikkerhetsinspektører	44
33	Vaktmester, sikkerhetspersonell, militære yrker	3450	Polititjenestemenn	32
33	Vaktmester, sikkerhetspersonell, militære yrker	5164	Vektene o.l.	29
33	Vaktmester, sikkerhetspersonell, militære yrker	5162	Fengselsbetjenter	24
33	Vaktmester, sikkerhetspersonell, militære yrker	112	Befal I	11
33	Vaktmester, sikkerhetspersonell, militære yrker	5161	Brannkonstabler o.l.	11
33	Vaktmester, sikkerhetspersonell, militære yrker	5169	Annet sikkerhetspersonale	7
33	Vaktmester, sikkerhetspersonell, militære yrker	111	Menige	6
33	Vaktmester, sikkerhetspersonell, militære yrker	113	Befal II	4
33	Vaktmester, sikkerhetspersonell, militære yrker	7216	Dykkere	3
33	Vaktmester, sikkerhetspersonell, militære yrker	3151	Branninspektører	3
		7144	Feiere	2
34	Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett	6121	Melke- og husdyrprodusenter	83
34	Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett	6130	Plante- og husdyrprodusenter (kombinasjonsbruk)	53
34	Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett	6411	Fiskere	31
34	Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett	7129	Anleggsgartnere	15
34	Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett	6111	Korn-, grønnsaks-, frukt- og bærprodusenter	14
34	Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett	6112	Gartneriarbeidere	13
34	Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett	6210	Skogsarbeidere o.l.	12
34	Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett	6310	Fiskeoppdrettere o.l.	10
34	Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett	6129	Andre dyreoppdrettere og røktene	2
34	Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett	6122	Egg- og fjærfeprodusenter	2
34	Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett	9210	Hjelpearbeidere innen jordbruk, skogbruk og fiske	2
35	Elektriker, elektromontør, teletekniker	7241	Elektrikere, elektronikere o.l.	155
35	Elektriker, elektromontør, teletekniker	7242	Service- og telemontører	25
35	Elektriker, elektromontør, teletekniker	7244	Energimontører	17
35	Elektriker, elektromontør, teletekniker	7243	Automatikere, tavlemontører, viklere og transformatorontører	9
36	Tømrer, trearbeider	7125	Tømrere	167
36	Tømrer, trearbeider	7421	Snekkere	57
36	Tømrer, trearbeider	8141	Operatører innen produksjon og videreføring av trelastprodukter	18

Kode (NOA)	Yrkesgruppe (NOA)	SSB 4-siff	SSB-yrkestittel	Antall
36	Tømrer, trearbeider	7422	Trebåtbyggere	3
37	Rørlegger, byggghåndverker	7134	Rørleggere og VVS-montører	46
37	Rørlegger, byggghåndverker	7141	Malere og byggtapetserere	32
37	Rørlegger, byggghåndverker	7128	Stillasbyggere	11
37	Rørlegger, byggghåndverker	9310	Hjelparbeidere innen bygg, anlegg, vedlikehold o.l.	9
37	Rørlegger, byggghåndverker	7142	Overflatebehandlere og lakkerere	9
37	Rørlegger, byggghåndverker	7131	Taktekkere	7
37	Rørlegger, byggghåndverker	7133	Glassarbeidere	3
37	Rørlegger, byggghåndverker	7132	Isolatorer og kapslere	2
38	Vei-, anleggs-, stein-/murarbeider	7126	Vei- og anleggsarbeidere	24
38	Vei-, anleggs-, stein-/murarbeider	7124	Forskalingssnekkerere	20
38	Vei-, anleggs-, stein-/murarbeider	7121	Murere mfl.	17
38	Vei-, anleggs-, stein-/murarbeider	8121	Operatører innen metallurgisk prosessfag	15
38	Vei-, anleggs-, stein-/murarbeider	7122	Betong- og grunnarbeidere (bygg)	13
38	Vei-, anleggs-, stein-/murarbeider	8214	Operatører innen produksjon av betongprodukter mv.	9
38	Vei-, anleggs-, stein-/murarbeider	7127	Tunnel- og fjellarbeidere, sprengningsarbeidere o.l.	5
38	Vei-, anleggs-, stein-/murarbeider	7110	Steinfagarbeidere, steinhoggere o.l.	4
38	Vei-, anleggs-, stein-/murarbeider	7123	Jernbindere	2
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7231	Bilmekanikere	68
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7237	Industrimekanikere	51
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7214	Platearbeidere	29
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7212	Sveisere	23
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7233	Landbruks- og anleggsmaskinmekanikere	22
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	8213	Maskinarbeidere	20
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7232	Mekanikere innen flytekniske fag	14
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7213	Kopper- og blikkenslagere	14
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7217	Bilskadereparatører	13
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7234	Motormekanikere	13
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7236	Finnmekanikere	8
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7311	Instrumentmakere og -reparatører	8
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7235	Automatikkmekanikere	4
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	8212	Verktøymakere o.l.	4
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7222	Børsemakere, låsesmeder o.l.	3
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	8281	Montører innen produksjon av transportmidler	2
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7313	Gull- og sølvsmeder, gravører o.l.	2
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	8122	Metallformere	2
39	Mekaniker, sveiser, plate-/ verkstedsarbeider	7221	Smeder	1
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	3471	Dekoratorer, designere og reklametegnere	43
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	7341	Grafikere (fôrtrykk) o.l.	13
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	8251	Grafiske trykkere	13
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	8266	Operatører innen farging, vasking, rensing mv. av tekstil o.l.	11
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	2552	Skulptører, kunstmalere og andre billedkunstnere	10
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	7350	Tekniske tegnere	8
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	8262	Veve- og hekle-/strikkemaskinoperatører o.l.	6
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	8263	Industriyere	6
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	7436	Møbeltapetserere o.l.	5
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	7432	Skreddere, kjole- og draktsyere, modister o.l.	4
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	8264	Tekstiloperatører innen fiskeredskap	2
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	7321	Keramikere og pottemakere	1
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	7431	Vevere, strikkere o.l. (innen husflidsproduksjon)	1
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	8269	Andre operatører innen tekstilproduksjon o.l.	1

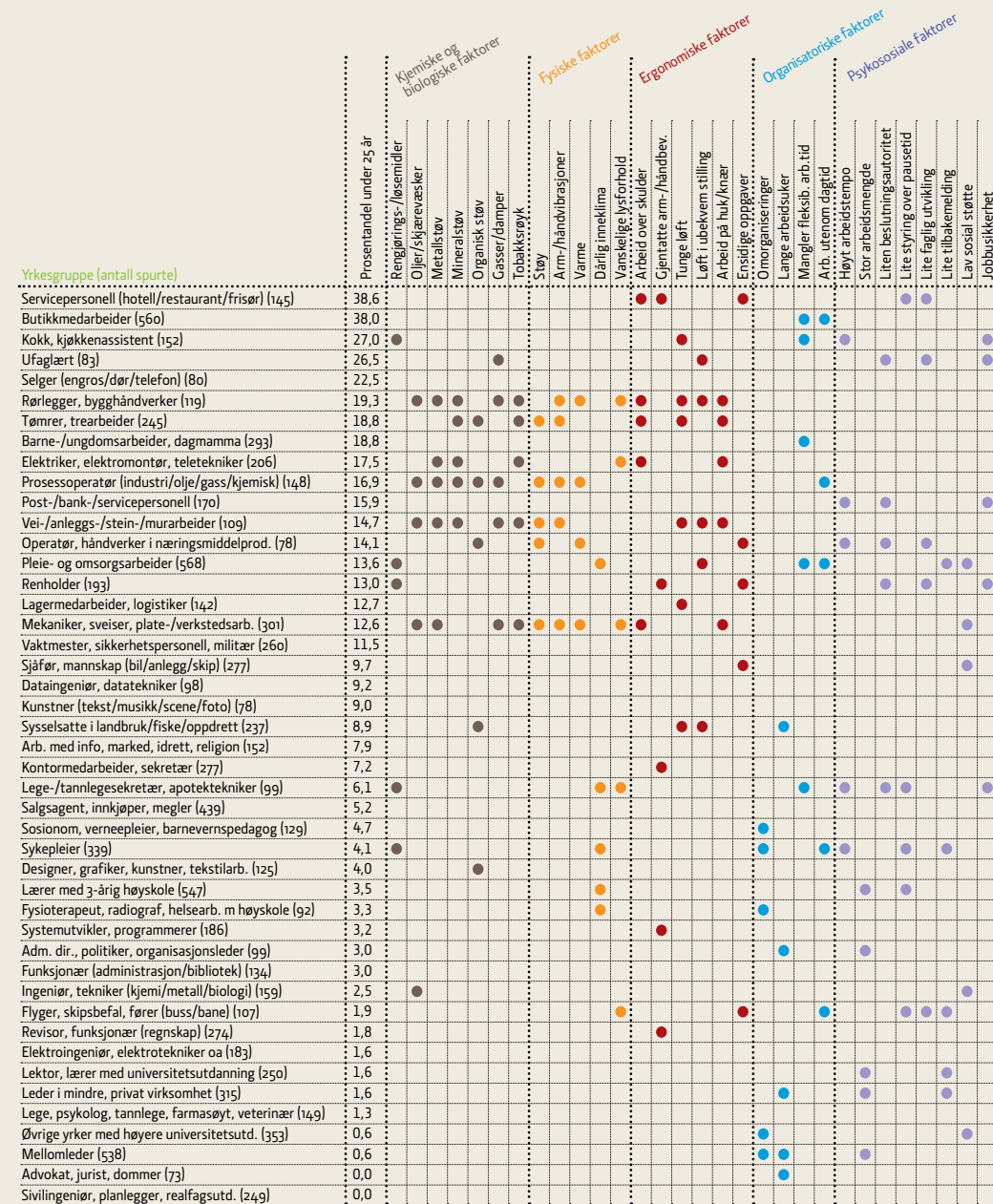
Kode (NOA)	Yrkesgruppe (NOA)	SSB 4-siff	SSB-yrkestittel	Antall
40	Designer, grafiker, kunstner, tekstilarbeider	8131	Keramiske formere og dekoratører	1
41	Operatør, håndverker i næringsmiddelprod.	8271	Fagarbeidere innen bearbeiding av fisk og fiskeprodukter	15
41	Operatør, håndverker i næringsmiddelprod.	7412	Bakere og konditorer	14
41	Operatør, håndverker i næringsmiddelprod.	7411	Slaktere, fiskehandlere o.l.	13
41	Operatør, håndverker i næringsmiddelprod.	8273	Operatører av maskiner for fremstilling av meieriprodukter	12
41	Operatør, håndverker i næringsmiddelprod.	8272	Operatører innen bearbeiding av kjøtt og kjøttprodukter	7
41	Operatør, håndverker i næringsmiddelprod.	8274	Operatører av møller for korn og krydder	5
41	Operatør, håndverker i næringsmiddelprod.	8275	Operatører av maskiner for fremstilling og bearbeiding av bakverk, korn- og sjokoladeprodukter	4
41	Operatør, håndverker i næringsmiddelprod.	8277	Bryggere og maskinoperatører innen fremstilling av mineralvann, øl og andre drikkevarer	3
41	Operatør, håndverker i næringsmiddelprod.	8276	Operatører av maskiner for bearbeiding av frukt, grønnsaker og nøtter	3
41	Operatør, håndverker i næringsmiddelprod.	8279	Operatører innen annen næringsmiddelproduksjon	1
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8142	Operatører innen treforedlingsindustri	22
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8113	Operatører innen olje- og gassutvinning	19
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8282	Operatører og montører innen produksjon av elektronisk utstyr	18
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8159	Operatører innen annen kjemisk prosessindustri	16
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8211	Operatører innen metallvareproduksjon	14
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8224	Operatører innen plastfag og plastproduksjon	10
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8162	Operatører ved forbrennings-, kjøle- og vannrenseanlegg mv.	7
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8151	Operatører ved olje- og naturgassraffineringsanlegg	7
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8221	Operatører innen produksjon av hygieniske og farmasøytiske produkter	6
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8114	Brønnserviceoperatører (olje- og gassutvinning)	6
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8161	Energioperatører	5
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8223	Operatører innen gummiproduksjon	4
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8229	Operatører innen annen kjemisk-teknisk produksjon	4
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8132	Operatører innen glassproduksjon	3
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8253	Operatører innen kartonasje	3
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8222	Operatører innen ammunisjons- og sprengstoffproduksjon	2
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8225	Operatører innen malings- og lakkproduksjon	1
42	Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8139	Andre operatører innen glass- og keramikproduksjon	1
43	Sjåfør, mannskap (bil/anlegg/skip)	8323	Lastebil- og vogntogførere	86
43	Sjåfør, mannskap (bil/anlegg/skip)	8321	Bil-, drosje- og varebilførere	72
43	Sjåfør, mannskap (bil/anlegg/skip)	8331	Anleggsmaskinførere	65
43	Sjåfør, mannskap (bil/anlegg/skip)	8341	Dekksmannskap (skip)	25
43	Sjåfør, mannskap (bil/anlegg/skip)	8333	Truckførere	15
43	Sjåfør, mannskap (bil/anlegg/skip)	8332	Kran- og heisførere o.l.	12
43	Sjåfør, mannskap (bil/anlegg/skip)	8342	Maskinmannskap (skip)	2
44	Renholder	9132	Rengjøringspersonale i bedrifter o.l.	191
44	Renholder	9131	Rengjørings-/husarbeidspersonale i privathusholdninger	2
45	Ufaglært	9320	Hjelparbeidere innen industri	22
45	Ufaglært	9160	Renovasjonsarbeidere o.l.	16
45	Ufaglært	9152	Vakter og dørvakter	13
45	Ufaglært	9142	Bilklargjørere	11
45	Ufaglært	9330	Hjelparbeidere innen lager og godshåndtering	11
45	Ufaglært	9151	Bud o.l.	8
45	Ufaglært	9153	Måleavlesere o.l.	2
99	Uoppgitt	0	Uoppgitt eller yrker som ikke kan identifiseres	149
99	Uoppgitt	7241	Uoppgitt, ikke klassifisert	1
99	Uoppgitt	0	Uoppgitt, annet	1

VEDLEGG 2 YRKESAKTIVE I ABSOLUTTE TALL (SSB AKU 2006)

Yrkesgruppe (NOA-definisjon)	Kvinner	Menn
Adm. dir., politiker, organisasjonsleder	4 000	20 000
Mellomleder	38 000	60 000
Leder i mindre, privat virksomhet	6 000	16 000
Sivilingeniør, planlegger, realfagsutd.	11 000	31 000
Systemutvikler, programmerer	6 000	23 000
Advokat, jurist, dommer	5 000	9 000
Lege, psykol., tannlege, farmasøyt, veterinær	12 000	16 000
Øvrige yrker med høyere universitetsutd.	28 000	30 000
Lektor, lærer med universitetsutdanning	25 000	22 000
Lærer med 3-årig høyskole	83 000	30 000
Sykepleier	66 000	5 000
Fysioterapeut, radiograf, helsearb. m. høyskole	15 000	5 000
Sosionom, vernepleier, barnevernspedagog	21 000	4 000
Ingeniør, tekniker (kjemi/metall/biologi)	11 000	22 000
Elektroingeniør, elektrotekniker o.a.	3 000	38 000
Flyger, skipsbefal, fører (buss/bane)	2 000	22 000
Dataingeniør, datatekniker	4 000	22 000
Kunstner (tekst/musikk/scene/foto)	5 000	8 000
Arb. med info, marked, idrett, religion	17 000	18 000
Salgsagenter, innkjøper, megler	35 000	57 000
Revisor, funksjonær	50 000	21 000
Funksjonær (administrasjon/bibliotek)	23 000	6 000
Lagermedarbeider, logistiker	6 000	30 000
Kontorarbeider, sekretær	54 000	8 000
Post-/bank-/servicepersonell	30 000	18 000
Barne-/ungdomsarbeider, dagamma	75 000	11 000
Kokk, kjøkkenassistent	33 000	15 000
Pleie- og omsorgsarbeider	117 000	17 000
Servicepersonell (hotell/restaurant/frisør)	31 000	8 000
Lege-/tannlegesekretær, apotektekniker	20 000	<500
Selger (en gros/dør/telefon)	10 000	23 000
Butikkmedarbeider	117 000	58 000
Vaktmester, sikkerhetspersonell, militær	10 000	62 000
Sysselsatte i landbruk/fiske/oppdrett	16 000	56 000
Elektriker, elektromontør, telemontør	1 000	46 000
Tømrer, trearbeider	3 000	59 000
Rørlegger, bygghåndverker	1 000	37 000
Vei-/anleggs-/stein-/murararbeider	1 000	29 000
Mekaniker, sveiser, plate-/verkstedsarb.	3 000	75 000
Designer, grafiker, kunstner, tekstilarb.	16 000	16 000
Operatør, håndverker i næringsmiddelprod.	10 000	17 000
Prosessoperatør (industri/olje/gass/kjemisk)	8 000	28 000
Sjåfør, mannskap (bil/anlegg/skip)	3 000	68 000
Renholder	51 000	9 000
Ufaglært	8 000	25 000
I alt	1 094 000	1 200 000

VEDLEGG 3 FEM PÅ TOPP, ARBEIDSMILJØBELASTNINGER OG
HELSEEFFEKTER, DIVERSE SORTERINGER

TABELL A

Arbeidsmiljøbelastning, fem på topp, sortert etter prosentandel
under 25 år i hver yrkesgruppe. (Kilde: SSB, LKU 2006)

VEDLEGG 4 STATISTISK USIKKERHET

Tabell som viser 95 % konfidensintervall etter antall spurte (= antall observasjoner) og svarfordeling (prosentandel) (Kilde: SSB)

Antall observasjoner	5%	10%	15%	20%	25%	30%	35%	40%	50%
25	0,0–13,6	0,0–22,0	0,7–29,3	3,9–36,1	7,8–42,2	11,6–48,4	16,0–54,0	20,4–59,6	30,0–70,0
50	0,0–11,1	1,6–18,4	5,0–25,0	8,8–31,2	12,8–37,2	17,3–42,7	21,7–48,3	26,3–53,7	36,1–63,9
100	0,7–9,3	4,1–15,9	7,9–22,1	12,2–27,8	16,4–33,6	21,0–39,0	25,6–44,4	30,4–49,6	40,2–59,8
200	2,1–7,9	5,9–14,1	10,1–19,9	14,5–25,5	18,9–31,1	23,7–36,3	28,3–41,7	33,1–46,9	43,1–56,9
300	2,5–7,5	6,7–13,3	10,9–19,1	15,5–24,5	20,1–29,9	24,7–35,3	29,5–40,5	34,5–45,5	44,3–55,7
500	3,0–7,0	7,5–12,5	11,9–18,1	16,5–23,5	21,3–28,7	25,9–34,1	30,9–39,1	35,7–44,3	45,7–54,3
1000	3,6–6,4	8,2–11,8	12,8–17,2	17,5–22,5	22,3–27,7	27,3–32,7	32,1–37,9	37,1–42,9	46,9–53,1
1200	3,8–6,2	8,2–11,8	13,0–17,0	17,6–22,4	22,5–27,5	27,5–32,5	32,3–37,7	37,3–42,7	47,3–52,7
1500	3,8–6,2	8,4–11,6	13,2–16,8	18,0–22,0	22,8–27,2	27,6–32,4	32,6–37,4	37,5–42,5	47,5–52,5
2000	4,0–6,0	8,6–11,4	13,4–16,6	18,2–21,8	23,0–27,0	28,0–32,0	32,8–37,2	37,8–42,2	47,8–52,2
2500	4,2–5,8	8,8–11,2	13,6–16,4	18,4–21,6	23,2–26,8	28,2–31,8	33,0–37,0	38,0–42,0	48,0–52,0
3000	4,2–5,8	9,0–11,0	13,6–16,4	18,6–21,4	23,4–26,6	28,4–31,6	33,2–36,8	38,2–41,8	48,2–51,8
4000	4,4–5,6	9,0–11,0	13,8–16,2	18,8–21,2	23,6–26,4	28,6–31,4	33,4–36,6	38,4–41,6	48,4–51,6
5000	4,4–5,6	9,2–10,8	14,0–16,0	18,8–21,2	23,8–26,2	28,8–31,2	33,6–36,4	38,6–41,4	48,6–51,4